

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Kristiina Šesterikov

**EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU 20.05.2015 DIREKTIIVIST (EL) 2015/849
TULENEVA RISKIPÕHISE LÄHENEMISE JA EESTI KOHTUPRAKTIKAS
VÄLJATÖÖTATUD MAJANDUSLIKU PÕHJENDATUSE KRITEERIUM**

Magistritöö

Juhendaja
PhD Marko Kairjak

Tartu
2016

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
1.Riskipõhise lähenemise määratlemine.....	9
1.1. Muudatused, mida tõi Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiv (EL) 2015/849.....	9
1.2. Riskipõhise lähenemise määratlemine.....	13
1.2.1. Mis on risk ning mida peetakse riskipõhiseks lähenemiseks.....	13
1.2.2. Alternatiivid seadusandjale riskipõhise lähenemise kõrval.....	18
1.2.3. Kuidas väljendub riskipõhine lähenemine kehtivas õiguses.....	21
1.2.4. Mida toob riskipõhise lähenemise puhul kaasa Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiv (EL) 2015/849.....	22
1.3. Piirkonna rahapesu riskid.....	23
1.3.1. Baseli Instituudi 2015. aasta raport.....	23
1.3.2. Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuri ning Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi andmed.....	25
1.3.3. Eesti ja Läti rahapesuriskid.....	26
2.Eesti kohtupraktika majandusliku põhjendatuse põhimõtte sisustamisel.....	30
2.1. Majandusliku põhjendatuse põhimõtte olemus.....	30
2.2. Tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte rakendamine.....	33
2.3. Tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte sisu.....	33
2.3.1. Õigussuhte tegeliku majandusliku sisu määratlemine.....	33
2.3.2. Õigussuhte poolte käitumise põhjendatus.....	40
3.Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ja Eesti kohtupraktikas väljatöötatud majandusliku põhjendatuse kriteeriumite suhe.....	46
3.1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ennetav olemus.....	46
3.2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ennetavast olemusest tulenevad rakendamisel ilmnevad probleemid praktikas.....	47
3.2.1. Probleem kohustatud isiku liialt laia volitusega riskipõhise lähenemise kohaldamisel.....	47
3.2.2. Probleem praktikas tegelike kasusaajate registri pidamise kohustusest kinnipidamisega.....	50

3.3. Eesti kohtupraktika majanduslikust põhjendatusest tulenev tagajärgedele keskenduvate kriteeriumite olemus ja seos Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõikega 2.....	52
3.3.1. Eesti kohtupraktika vastavus Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõikest 2 tulenevale kohustusele.....	52
3.3.2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõikest 2 tulenev põhimõte on samastatav Eesti kohtupraktikast tulenevate tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumitega	53
3.3.3. Millised oleksid majandusliku põhjendatuse kriteeriumid Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõike 2 sisustamisel.....	55
3.4. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ja Eesti kohtupraktikas väljatöötatud majandusliku põhjendatuse kriteeriumite omavahelise suhte olemus ja kooskõla	56
Kokkuvõte.....	58
Risk based approach from the directive (EU) 2015-849 of the European Parliament and council of the European Union 20th may 2015 and the economical criteria developed by Estonian judicial practice. Summary	65
Kasutatud allikad	70
Kasutatud kirjandus	70
Kasutatud normatiivmaterjal	70
Kasutatud muud allikad	71
Kasutatud kohtupraktika.....	72
Eesti kohtupraktika	72
Euroopa kohtu kohtupraktika.....	73
Kasutatud lühendid.....	74

SISSEJUHATUS

Rahapesu legaalseaduse definitsioon on sätestatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (edaspidi RahaPTS) §-s 4. Nimetatud sätte lõike 2 kohaselt kvalifitseerub rahapesu alla ka kuritegelik tegevus, mis toimus teise riigi territooriumil. Seega võime öelda, et rahapesu näol on tegemist kuriteoga, mis ületab ka riigipiire, mistõttu on oluline rahapesu reguleerimine ka rahvusvahelisel tasandil. Seega on rahvusvaheline üldsus huvitatud sellest, et rahapesu kriminaliseerimisel luua ühtseid seisukohtasid.¹ Siinkohal on mõistlik kindlasti välja tuua, et sõnast rahapesu võib lugeda välja, et rahapesu objektiks on raha, kuid nii see siiski ei ole. Nagu tuleb välja ka, RahaPTS §-st 4, siis on rahapesu objektiks vara. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS) § 66 annab vara legaalseaduse definitsiooni, ehk vara on isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogum.² Rahapesu objektiks võivad olla kõikvõimalikud vara liigid, milleks on ka näiteks väärtpaberid ja ka kinnis- ja vallasvara. Oluline on siinkohal see, et vara pärineks rahapesu puhul mõnest karistatavast teost ning mida oleks võimalik rahaliselt hinnata.³ Kuid milleks on vaja võidelda üldse rahapesu vastu? Põhjus on siiski küllaltki lihtne, rahapesu kahjustab oluliselt majanduse toimimist. Muuhulgas saab öelda, et rahapesu tekitab riigile kindlasti ka rahalist kahju ning kahjustab seejuures riigi mainet. Maailma tasandil võib kindlasti öelda, et rahapesu vähendab maailmamajanduse kasvu ning tekitab suurel hulgal ebausaldusväärset. Riikide suhtes, kus on suurem rahapesu risk väheneb kindlasti ka usaldusväärus.

1990. aastal võeti vastu rahapesuvastane töökord, mis koosnes rahapesuvastase töökorra 40 soovitusel. Sellele järgnes rahapesu vastase võitluse esimene nurgakivi direktiivi näol, ehk esimene direktiiv, mis võitles rahapesu vastu, tegu on 10.06.1991 Euroopa Liidu direktiiviga 91/308/EMÜ. Nimetatud direktiivi eesmärgiks oli takistada narkootikumidega seotud kuritegevusest saadud vara pesemist ning püüda olukorda reguleerida Euroopa Liidu (edaspidi EL) tasandil. Teiseks rahapesu vastase võitluse direktiiviks oli Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, mis võeti vastu 04.12.2001. 26.10.2005 võeti Euroopa Komisjoni ja nõukogu poolt vastu kolmas rahapesu vastu võitlemise direktiiv 2005/60 EÜ, tulenevalt aja edasiminekust, tuli nimetatud direktiivi puhul mängu ka rahapesu definitsiooni laiendus, ehk lisaks kriminaaltulu varjamisele pidi definitsioon sisaldama endas ka terrorismi finantseerimist. Oluline on märkida, et Euroopa Komisjoni ja nõukogu 26.10.2005 direktiivi

¹ L. Feldmanis, T. Ploom. Rahapesu kriminaliseerimine: kelle suhtes ja millise põhjendusega?. – Juridica, nr 3, 2007, lk 180.

² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 106.

³ I. Tibar. – Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. – Juridica, nr 8, 2007, lk 579.

2005/60 puhul saame rääkida ka sellest, et nimetatud direktiiv tagas rahapesuvastase töökorra uuendatud soovitude ühesuguse rakendamise kõigis EL liikmesriikides.⁴

Eelneva lõigu põhjal võime öelda, et rahapesu vastane võitlus EL-i tasandil on alates 1990. aastast läbinud küllaltki suure arengu rahapesu vastast võitlust puudutavate direktiivide näol, kuna EL on tõesti näinud vaeva, et tõkestada rahapesu toimepanemist.⁵ Euroopa Komisjon ja nõukogu on läbi nelja direktiivi panustanud oluliselt sellesse, et tõkestada EL-is rahapesu vohamist. Kuid nagu öeldakse, siis liigub koos võitlusega kuritegevuse vastu edasi ka kuriteo toimepanijate võime kuritegu aina osavamalt toime panna. Seega võime olla kindlad, et hetkel kõnealune neljas direktiiv ei jää kindlasti viimaseks direktiiviks võitluses rahapesu vastu, vaid tuleb leida järjest tugevamaid meetmeid, et võidelda rahapesu vastu.

Kuna rahapesu puhul saame rääkida kuriteost, mis ei tunne riigipiire ning tulenevalt globaliseerumisest üldiselt laienevad ka rahapesu toimepanemise piirid, siis keskendub ka käesolev magistritöö rahapesu vastase tegevuse uurimisele EL-i tasandil. Eelkõige keskendub käesolev magistritöö Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivile 2015/849, mille puhul on tegemist neljanda direktiiviga võitluses rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiviga 2015/849 muudeti Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust nr 648/2012 ning tunnistati kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2005/60 EÜ ja komisjoni direktiivi 2006/70/EÜ.⁶

Käesoleva magistritöö puhul on tegemist aktuaalse teemaga, kuna Eesti ei ole veel võtnud üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi 2015/849, kuid selle üle võtmiseks on hetkel ka veel aega, kuna liikmesriikidel on kaks aastat aega, et võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivile 2015/849 vastavad riiklikud seadusaktid.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, et kuidas suhestuvad omavahel Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist (EL) 2015/849 tulenev riskipõhine lähenemine ning Eesti kohtupraktikas väljakujunenud tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõte. Magistritöö eesmärgist lähtuvalt on püstitatud magistritöö hüpotees, milleks on, et kuna riskipõhise lähenemise näol on tegemist ennetava meetmega rahapesu koosseisu juures ning

⁴ I. Tibar (viide 3), lk 575.

⁵ *Ibid.*

⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, finantsüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamine ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – L 141, lk 73.

majandusliku põhjendatuse põhimõtte kriteeriumite juures on lähtunud juba toime pandud rahapesu koosseisust, siis kas rahapesu ennetavaid kriteeriume saab tõlgendada koostoimes juba toime pandud rahapesu mõiste sisustamisega või mitte ning kuidas ennetav meede suhestub tagajärgedega seotud olevate kriteeriumitega. Tulenevalt sellest näeb autor IV direktiivi puhul kahte probleemi praktikas, mida on vaja põhjalikumalt käsitleda. Esimeseks probleemiks IV direktiivist tulenevalt peab autor riskipõhise lähenemise juures liiga laia otsustusvabadust kohustatud isikutel, otsustamaks hooldusmeetmete rakendamise riskide hindamise juures. Teiseks probleemiks peab autor IV direktiivist tulenevat tegelike kasusaajate registripidamise kohustust, mis kuulub samuti riskipõhise lähenemise juurde, et tuvastada riske ning neid maandada. Põhjus, miks autor leiab, et problemaatilised IV direktiivist tulenevalt on just need 2 probleemi riskipõhise lähenemise juures seisnebki selles, et EL-is on väga erineval tasemel hetkel võitlus rahapesu tõkestamise vastu. Seetõttu on autor käesolevas magistritöös analüüsinud ka piirkonna rahapesu riske, et miks on osades riikides suurem rahapesu toime panemine kui teistes Euroopa Liidu liikmesriikides. Mitmetes raportites ja artiklites on autorile jäänud silma, et kõrge rahapesu riskiga riigina peetakse tihti silmas meie lõunanaabrit Läti Vabariiki. Seetõttu on autor välja toonud probleemide olemasolu põhjustamiseks piirkonna rahapesuriskide olemasolu ning näitlikustanud probleemi olemasolu ka statistiliste näitajatega.

Tulenevalt magistritöö hüpoteesist võib öelda, et käesoleva magistritöö puhul on väga oluliseks mõisteks tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte. Miks on see oluline? Kuna vaadates kohtupraktikat ning seadusandlust, siis on võimatu öelda konkreetset, et millega on tegu. Tegu on justkui millegi äärmiselt hägusaga, millest on võimalik justkui aru saada, kuid samas siiski kindlat vastust sellele ei ole. Kohtulahendites on viidatud terminile “majanduslik sisu” ning, et “tehing peab olema majanduslikult põhjendatud”, kuid sealjuures ei ole ühest seletust, et mida peetakse majandusliku sisuga tehinguks ning majanduslikult põhjendatud tehinguks. Selgesõnaliselt ei tulene, et mida peetakse rahapesu toimepannud teo puhul tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumiteks. Vaadates peamisi õigusakte, kust tuleneb rahapesu regulatsioon, milleks on karistusseadustik (edaspidi KarS) ning RahaPTS, siis ei ole otsesõnu mainitud majandusliku sisu või majandusliku põhjendatuse põhimõtet, ega antud nimetatud põhimõtte legaalseaduse definitsiooni. Seega püüab käesolevas magistritöös autor avada nii palju kui võimalik selle mõiste tausta ning sisustada seda läbi kohtupraktika kõigis kolmes kohtuastmes.

Ka IV direktiivis on olemas kaudselt viide majandusliku põhjendatuse põhimõtte juurde. IV direktiivi artikkel 18 lõige 2 sätestab, et liikmesriigid näevad ette, et kohustatud isikud uurivad nii palju kui asjakohane kõigi selliste keeruliste ja ebatavaliselt suuremahuliste tehingute ning kõigi selliste ebatavaliste tehingumustrite tausta ja eesmärki, millel ei ole selget majanduslikku ega õiguspärast eesmärki. Eelkõige laiendavad kohustatud isikud ärisuhte seire mahtu ja laadi, et teha kindlaks, kas kõnealused tehingud või toimingud on kahtlased.⁷

Hüpoteesist lähtuvalt on magistritöö struktureeritud. Töö on jagatud kolmeks peatükiks, millest esimene analüüsib muudatusi, mida tõi endaga kaasa Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849. Samuti analüüsib autor käesoleva magistritöö esimeses peatükis riskipõhise lähenemise olemust. Esimese peatüki kolmandas alapeatükis analüüsib autor piirkonna rahapesuriske, muuhulgas toob autor võrdleva riigina välja Läti Vabariigi, kes on Eestile sarnase jurisdiktsiooniga ning geograafilise asukohaga. Autor toob piirkonna rahapesu riskide puhul välja läbi statistiliste näitajate lõhe EL-i liikmesriikides rahapesu toimepanemise suhtes, mis ei tohiks teoorias nii suur olla kui ta tegelikult praktikas paraku on.

Teise peatüki puhul analüüsib autor Eesti kohtupraktikat läbi kõigi kolme kohtuastme. Autor analüüsib teises peatükis tehingu majandusliku põhjendatuse olemust ning seda kuidas tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtet rakendatakse. Muuhulgas avab autor tehingu majandusliku põhjendatuse sisu. Kuna autorile teadaolevalt ei ole varasemalt säärases küsimuses Eesti kohtupraktikat analüüsitud, siis on autori üheks eesmärgiks teises peatükis koguda kokku olulised lahendid, mis vähegi puudutavad majandusliku põhjendatuse põhimõtet ning võrrelda neid omavahel.

Käesoleva magistritöö kolmandas peatükis analüüsib autor magistritöö teisest peatükist tulenevat majandusliku põhjendatuse põhimõtte kriteeriumite ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise omavahelist suhet. Samuti püüab autor leida probleeme, mis võivad tekkida Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemisega praktikas. Nagu iga õigusaktiga, siis ka selle direktiivi puhul võib esineda teatud probleeme selle rakendamisega praktikas, mistõttu on autor leidnud IV direktiivi riskipõhise lähenemise puhul kaks peamist probleemi, mis võivad praktikas esineda, seega püüab autor leida nimetatud probleemidele ka lahendusi. Seega on hüpoteesile vastuse leidmise seisukohast olulisim just eelkõige kolmas

⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 94.

peatükk, kuid selleks, et seda analüüsida on vajalik eelnevalt analüüsida just riskipõhist lähenemist ning Eesti kohtupraktikast tulenevat majandusliku põhjendatuse põhimõtet rohkem süvitsi. Kolmandas peatükis avab autor IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tuleneva põhimõtte võimaliku samastamise võimalikkuse Eesti kohtupraktikast tuleneva tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte kriteeriumitega. Kolmanda peatüki puhul analüüsib autor IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise ning Eesti kohtupraktikas väljatöötatud majandusliku põhjendatuse kriteeriumite omavahelist kooskõla ning kuidas nimetatud terminid omavahel üldse suhestuvad. Seega lähtub magistritöö struktuur käsitlevate probleemide lahendamisel liikumist üldiselt küsimuselt üksikule.

Käesoleva magistritööga on tegu süstemaatilis-teleoloogilisel meetodil koostatud uurimusega. Kuna autor on võrrelnud õiguslikest probleemidest lähtuvalt ka riikide statistikat rahapesu toimepanemise puhul omavahel ning ka kohtupraktikat siis on kasutatud ka võrdlev-analüüsivat meetodit. Kirjandusena on kasutatud peamiselt rahapesu problemaatikat käsitletavat õiguskirjandust, seadusakte, teadusartikleid ja Eesti kohtupraktikat. Käesoleva magistritöö valmimisse on andnud äärmiselt olulise panuse võrguväljaannetes avaldatud artiklid ja analüüsid, mis on inglise keeles kättesaadavad.

Tööd iseloomustavad märksõnad: karistusõigus, rahapesu, direktiivid, majanduskuriteod.

1. RISKIPÕHISE LÄHENEMISE MÄÄRATLEMINE

1.1. Muudatused, mida tõi Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiv (EL) 2015/849

Rahapesu näol on tegu ühega vähestest kuritegudest, mis on määratletud ka EL-i tasandil.⁸ 1990. aastal võeti vastu rahapesuvastane töökord, mis koosnes rahapesuvastase töökorra (*Ingl. k. Financial Action Task Force*, edaspidi FATF) 40 soovitusel. Nimetatud töökorralt järgnes 10.06.1991 Euroopa Liidu direktiiv 91/308/EMÜ, mis oli ühtlasi esimene rahapesuvastane direktiiv. Nimetatud direktiivi peamine eesmärk oli takistada narkootikumidega seotud kuritegevusest saadud vara pesemist. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ puhul, mis võeti vastu 04.12.2001, oli tegemist teise direktiiviga võitluses rahapesu vastu ja see laiendas eelkuritegudeks peetavate kuritegude ringi kõikidele rasketele kuritegudele. 26.10.2005 võeti Euroopa Komisjoni ja nõukogu poolt vastu kolmas rahapesu vastase võitlemise direktiiv 2005/60 EÜ. Kolmanda rahapesu vastase direktiivi ülesanne oli kindlustada seda, et rahapesu definitsioon sisaldaks lisaks kriminaaltulu varjamisele ka terrorismi finantseerimist legaalselt või kriminaalselt omandatud rahaga. Kolmas rahapesu vastane direktiiv tühistas varasemad kaks rahapesu vastase võitlemise direktiivi, et ei tekiks segadust.⁹

Rahapesu näol on tegemist suure ohuga EL-i majanduse finantssüsteemi terviklikkusele ja stabiilsusele. Kuna EL pooldab eelkõige terviklikku lähenemisviisi, et võidelda rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu, siis on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi 2015/849 (edaspidi IV direktiiv) luues lähtunud FATF-i soovitustest.¹⁰ Kuna esimene direktiiv võeti vastu 1991. aastal, siis alates sellest on EL-i rahapesuvastased õigusaktid tasapisi kasvanud ja laienenud. Olgugi, et IV direktiivi puhul ei ole tegemist rahapesu vastase võitluse osas drastilisi muutusi kaasa toova direktiiviga, siis nähakse Euroopa Komisjoni ettepanekutega ette siiski teatud laienemine direktiivi kohaldamisalas. Miks on vaja siiski uut direktiivi võitluses rahapesu vastu, ehk mis on IV direktiivi vastu võtmise taust?¹¹ Alexandre Met-Domestici leiab Eucrimi artiklis, et IV direktiivi puhul saame rääkida kohaldamisala laiendamisest nii esemelisele ja isikulisele kaitsealale.¹²

⁸ A. Met-Domestici. – The reform of the fight against money laundering in EU. – Eucrim, nr 3, 2013, lk 89.

⁹ I. Tiba (viide 3), lk 575.

¹⁰ A. Met-Domestici (viide 8), lk 89.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

Ebaseadusliku raha vood võivad kahjustada finantssektori terviklikkust, stabiilsust ja mainet ning ohustada EL-i siseturгу ja samuti selle rahvusvahelist arengut. Rahapesu, terrorismi rahastamine ja organiseeritud kuritegevus on äärmiselt suured ning tõsised probleemid, millega peab tegelema EL-i tasandil, kuna vaid riiklikul tasandil ei ole võimalik rahapesu ning terrorismi rahastamise vastu edukalt ning efektiivselt võidelda. Lisaks kriminaalõigusel põhineva lähenemisviisi edasiarendamisele EL-i tasandil on finantsüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgi kasutamise sihipärane ja proportsionaalne tõkestamine asendamatu ja see võib anda täiendavaid tulemusi.¹³ Nagu Euroopa Parlament on IV direktiivi preambulas leidnud, siis üksikul tasandil on keeruline rahapesuga võidelda, kuna elu läheb järjest rahvusvahelisemaks, siis nii muutuvad ka kuriteod rahvusvahelisemaks ning rahapesu vastu on vaja võidelda rahvusvahelisel tasandil, võttes kasutusele meetmeid selle tõkestamiseks, kuna vaid riigisisisel tasandil seda teha ei saa.

Võtmemuudatused, mille IV direktiiv endaga kaasa tõi oli esiteks riskipõhise lähenemise reguleerimisala laiendamine, võrreldes Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2005/60 EÜ (edaspidi III direktiiv). Teiseks pani IV direktiiv kohustuse finantsasutustele, et teha kindlaks millal võib klientide puhul rakendada lihtsustatud hooldusmeetmeid ja millal mitte. Kolmandaks laiendas IV direktiiv “riiklike taustaga inimeste” mõistet. Neljandaks lõi IV direktiiv uued ning karmimad nõuded, et hoida registris teavet äriühingute tegelike kasusaavate omanike kohta.¹⁴ Seega on IV direktiivi poolt kaasa toodud muudatuste maht küllaltki suur ning märkimisväärne.

III direktiivi kohaselt võisid finantsasutused kasutada lihtsustatud hooldusmeetmeid konkreetsetele klientidele, kelle puhul on väiksem rahapesu ja terrorismi rahastamise risk. IV direktiiv nõuab kohustatud isikutelt, et teha kindlaks asjaolu kas lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamine on põhjendatud või mitte. Kohustatud isikud peavad lihtsustatud hooldusmeetmete kohaldamist hindama iga kliendi puhul individuaalselt.¹⁵ Lihtsustatud hooldusmeetmete rakendamine on kasulik nii kohustatud isikutele kui ka klientidele. Samuti kohustab vastuvõetud direktiiv kohustatud isikuid olema valvsam klientide kahtlaste tehingute osas. IV direktiiv annab läbi lihtsustatud hooldusmeetmete kohustatud isikutele suurema vabaduse hinnata kliente individuaalsemalt ning lähtuda just konkreetse kliendi eripäradest. Samaaegselt paneb IV direktiiv kohustatud isikutele ka suurema

¹³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 73.

¹⁴ D. Ryan, A. Gilbert, J. Lavine, A. Meyer. - Regulatory brief. A Publication of PwC's financial services regulatory practice, 2015 juuni, lk 2.

¹⁵ *Ibid.*

kohustuse, et tunda ära klient, kelle puhul ei ole rahapesu risk ilmselgelt piisav, et tema puhul kohaldada lihtsustatud hooldusmeetmeid, mis võib tihti praktikas osutuda keeruliseks.

IV direktiiv täpsustab ka reegleid "riikliku taustaga isikute" kohta, kelle osas võib olla tavalisest suurem korruptsioonirisk seoses nende ametikohaga, nagu näiteks valitsuse liikmed, parlamendisaadikud jt. IV direktiivi kohaselt tuleb riikliku taustaga isikutega tehtavate tehingute või ärisuhete puhul liikmesriikidel kehtestada lisameetmed, et teha kindlaks vara ja rahaliste vahendite allikad, mida riikliku taustaga isikutega ärisuhetes või tehingute tegemisel kasutatakse.¹⁶ "Riikliku taustaga isikute" puhul peetakse silmas kõrgendatud ohtu korruptsioonile, tulenevalt nende ametikohast. "Riikliku taustaga isikute" puhul tuleb kõrgendatud riskiga äritehingute puhul rakendada lisameetmeid. Lisameetmed on tehingu tegemiseks kasutatava rahaliste vahendite ning kasutatava vara tuvastamine. III direktiiv sätestas reeglid "riikliku taustaga isikutele", pidades silmas isikuid kolmandatest riikidest ja isikuid, kes töötavad rahvusvahelistes organisatsioonides. IV direktiiv laiendas "riikliku taustaga isiku" mõistet ka füüsilistele isikutele, kes täidavad või on täitnud EL liikmesriigi avaliku võimu olulisi ülesandeid. IV direktiivi artikkel 3 punkt 9 sätestab "Riikliku taustaga isiku" mõiste. "Riikliku taustaga isikuteks" on riigipead, valitsusjuhid, ministrid ning ase- või abiministrid. "Riikliku taustaga isikuteks" on ka parlamendiliikmed või sarnaste seadusandlike organite liikmed, erakondade juhtorganite liikmed, ülemkohtute liikmed, riigikontrollasutuste ja keskpankade nõukogude liikmed, suursaadikud, asjurid ja kaitsejõudude kõrgemad ohvitserid. Lisaks on "riikliku taustaga isikuteks" ka riigiettevõtte juhatuse ning haldus- ja järelevalveorganite liikmed ning rahvusvahelise organisatsiooni juhid, juhi asetäitjad ja juhtorgani liikmed või samaväärseid ülesandeid täitvad isikud.¹⁷ Eelpool nimetatud isikute puhul tuleb kõrgendatud riskiga äritehingute puhul rakendada lisameetmeid. Meetmeteks võivad olla näiteks tehingu tegemiseks kasutatava vara ja selleks vajaminevate rahaliste vahendite allikate tuvastamine. Kuna üle kogu EL-i ning lausa üle maailma on viimasel ajal vohanud küllaltki suur korruptsiooni laine, siis on meetmed, mida on "Riikliku taustaga isikute" suhtes karmistatud igati omal kohal ning õigustatud.

IV direktiivi kolmas peatükk reguleerib tegelikult kasu saavate omanike kohta käsitletavat teavet. IV direktiiv paneb EL-i liikmesriikidele kohustuse hoida registris informatsiooni nende territooriumil registreeritud äriühingute tegelike kasusaavate omanike kohta. Teave

¹⁶ Euroopa Parlamendi pressiteade. Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/news/et/news-room/20150513IPR55319/Karmimad-reeglid-rahapesuga-v%C3%B5itlemiseks> (03.03.2016).

¹⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 87.

mida hoitakse peab endas sisaldama ka kasu saamisega seotud huvi üksikasju.¹⁸ IV direktiivi artikli 30 kohaselt on liikmesriikidel kohustus tagada, et äriregistrites, avalikes keskregistrites või äriühingute registrites sisalduks teave nii äriühingute kui ka muude juriidiliste isikute kohta, sinna hulka kuulub ka informatsioon usaldusfondide, fondide ja valdusettevõtjate tegelike kasusaavate omanike kohta.¹⁹ IV direktiivi artikkel 30 paneb liikmesriigile kohustuse, et registrites hoitav ning kajastatud teave peab olema piisav, täpne ning ajakohastatud. Sealhulgas peavad liikmesriigid veel lisaks tagama, et informatsioon tegelikult kasu saavate omanike kohta on igasugustel asjaoludel kättesaadav pädevatele asutustele ning rahapesu andmebüroole ilma piiranguteta. Samuti peab informatsioon kättesaadav olema kohustatud isikutele, kui klientide suhtes rakendatakse hoolsusmeetmeid kooskõlas IV direktiivi II peatükiga, mis käsitleb kliendi suhtes rakendatavaid hoolsusmeetmeid. Juhul kui isik või organisatsioon tõendab õigustatud huvi olemasolu registris oleva informatsiooni suhtes, siis peab ka neile olema informatsioon igasugustel asjaoludel kättesaadav.²⁰ Eelpool nimetatud registrid koos informatsiooniga tegeliku kasu saava omaniku kohta peavad olema avalikkusele kättesaadavad ja registrites kajastatav teave peaks olema kättesaadav internetipõhises turvalises ja avatud vormingus, kuid sealjuures on vaja järgida andmekaitse eeskirju.²¹ Seega kuulub tegelike kasu saavate omanike kohta käsitletava teabe kohta registri pidamine kohati riskipõhise lähenemise alla, kuna kohustatud isik käsitleb samuti registris olevat informatsiooni ning võtab seda arvesse, rakendades hoolsusmeetmeid ka siis lihtsustatud- või tugevdatud korras. Eelpool kirjeldatud juurdepääs hõlmab endas IV direktiivi artikli 30 punkti 4 kohaselt tegelikult kasu saava omaniku nime, tema sünniaega ning -aastat, kodakondsust, elukohariiki ning kasu saamisega seotud huvi laadi ning selle ulatust.²² Erandi ligipääsule võivad liikmesriigid kehtestada ainult üksikjuhtumipõhiselt ning erandkorras. Nõutav informatsioon tohi olla siiski liiga detailne, mis koormaks liigselt isikut, kuid on registrite pidamise põhimõtet silmas pidades siiski asendamatu ning väga vajalik, et minimaliseerida rahapesu toimepanemise riske.²³

Teabe kogumine tegeliku kasusaava omaniku kohta on vajalik, et muuta läbipaistvamaks rahade liikumist. Registri olemasolu ning selle pidev kaasajastamine annab ülevaate ning muudab rahapesu toime panemise raskemaks, kuna on olemas pidev kontroll. Kuna rahapesu näol on tegemist koosseisuga, mis muutub järjest piiriülesemaks, siis teabe kogumine on

¹⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 96.

¹⁹ *Ibid.*, lk 97.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

äärmiselt vajalik ning võib öelda, et lausa kohustuslik. EL-i tasandil on võimalik saada informatsiooni teisest liikmesriigi registrist ning seega maandada rahapesu riske ka piiriülesele, mitte vaid siseriiklikul tasandil. Kuna tegelikult kasusaavate isikute kohta registri kontrollimine saab IV direktiivist tulenevalt osaks ka riskipõhisest lähenemisest, siis peaks registri pidamine hõlbustama riskide maandamist ennetavas faasis.

1.2. Riskipõhise lähenemise määratlemine

1.2.1. Mis on risk ning mida peetakse riskipõhiseks lähenemiseks

Tulenevalt käesoleva magistritöö teemast ning eesmärgist on oluline määratleda riskipõhise lähenemise olemus. Autor analüüsib riski olemust ning annab ülevaate riskipõhisest lähenemisest hetkel kehtivas õiguses. Kuna IV direktiivi üle võtmiseks on igal liikmesriigil aega 2 aastat, siis hetkel ei ole liikmesriigid IV direktiivist tulenevat riskipõhist lähenemist veel siseriikliku õigusega kooskõlla viinud, mistõttu analüüsib magistritöö autor ka seda mida toob IV direktiivist tulenev riskipõhine lähenemine endaga kaasa.

Mida peetakse riskiks rahapesu ja terrorismi rahastamise kontekstis? Riski võib defineerida kui tõenäolist sündmust, millele järgnevad tagajärjed, ehk sisuliselt peetakse riskiks võimalust, et midagi võib juhtuda ning see võib tuua endaga kaasa kahju. Rahapesu ja terrorismi rahastamise kontekstis peetakse riskiks asjaolu, et ohtu satub majandussüsteem ja kodanike turvalisus.²⁴ Rahapesu riske võib liigitada erinevatesse kategooriatesse, mis võivad muutuda riskimuutujate mõjul. Rahapesu riski kriteeriumiteks peetakse riikide riski, klientide riski ning teenuste riski. Riskikategooriate kohaldamine on mõeldud selleks, et näha ette ning pakkuda võimalusi, et kontrollida võimalikke rahapesuriske, mis on seotud potentsiaalselt kõrge riskiga klientidega.²⁵ Seega puudutab riskipõhine lähenemine kõiki kliente, kuid nende seast selekteeritakse välja kliendid, kelle puhul on oht rahapesu toimepanemiseks kõrgem ning nende puhul kasutatakse siis ka tugevdatud hoolsusmeetmeid.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise risk ei ole kõikidel juhtudel sama. Sellest tulenevalt tuleks järgida terviklikku riskipõhist lähenemisviisi. Riskipõhine lähenemisviis ei ole liikmesriikide ja kohustatud isikute jaoks põhjendamatult igasugust käitumist lubav valikuvõimalus. See

²⁴ Kanada Finantstehingute ja –aruannete analüüsi keskuse juhised riskipõhise lähenemise ja rahapesu ja terrorismi rahastamise võitluse osas, lk 4. Arvutivõrgus: <http://www.fintrac-canafe.gc.ca/publications/rba/rba-eng.pdf> (06.04.2016).

²⁵ The Wolfsberg Group. – Wolfsberg statement guidance on a risk based approach for managing money laundering risks, lk 2.

hõlmab tõendite alusel otsuste tegemist, et tõhusamalt suunata tegevust rahapesu ja terrorismi rahastamise riskidele, millega seisavad silmitsi EL ja selles tegutsevad isikud.²⁶

Kuna riskide realiseerumist hindab kohustatud isik, siis keda peetakse konkreetselt kohustatud isikuks, et ei tekiks väärarusaamasid? Kohustatud isikuteks saab lugeda Eesti Vabariigis teenuseid pakkuvaid krediidi- ja finantseerimisasutusi, kes kuuluvad muuhulgas ka Finantsinspektsiooni järelevalve alla. Siin on mõeldud siis krediidiasutusi, elukindlustusega tegelevaid kindlustusandjaid ning elukindlustuse vahendamisega tegelevaid kindlustusmaaklereid, fondivalitsejaid ning aktsiaseltsina asutatud investeerimisfondide, investeerimisühinguid, makseasutusi ja e-raha asutusi, samuti loetletud välisriigi krediidi- ja finantseerimisasutuste poolt Eestis piiriülest teenust osutavaid asutusi ja Eesti äriregistrisse kantud filiaale.²⁷ Seega on nimekiri kohustatud isikutest küllaltki muljetavaldav meie väikese Eesti kohta.

Riskipõhine lähenemisviis lähtub liikmesriikide ja liidu vajadusest tuvastada, mõista ja maandada rahapesust ja terrorismi rahastamisest tulenevaid riske. Riskide kindlakstegemise riigiülese lähenemisviisi olulisust on tunnustatud rahvusvahelisel tasandil ning Euroopa Järelevalveasutustele.²⁸ Kuna riskide hindamise kohustus tuleneb läbi hoolsusmeetmete rakendamise, siis on vaja riskipõhise lähenemise puhul rakendada hoolsusmeetmeid. Mis on hoolsusmeetmete rakendamise eesmärk? Hoolsusmeetmete kohaldamise peamiseks eesmärgiks on tõkestada kuritegelikul teelsaadud vara kasutamist krediidi- ja finantseerimisasutuste poolt osutatavates teenustes.²⁹

Hoolsusmeetmete rakendamine tagabki riskipõhise lähenemise eduka rakendamise ja kohaldamise. Oluline on maandada rahapesu toimepanemise riske, kuid see on etapp, mida tuleb läbi viia enne rahapesu toimepanemist. Seega on riskipõhise lähenemise puhul tegemist ennetava meetmega, mitte tagajärgedega tegeleva protseduuriga. Riskipõhise lähenemise, ehk ennetava meetme rakendamine on oluline mitmest aspektist. Iga kuriteo puhul kohaldatakse ennetavaid meetmeid, et vältida ühiskonnas nende toime panemist. Ennetusmeetmed on olulised esiteks juba seetõttu, et ära hoida kuriteo toimepanemine, kuna see on kogu ühiskonna suhtes kahjustav tegevus ning oluline on vältida kuriteo toimepanemise

²⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 76.

²⁷ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend "Rahapesu ja terrorismi tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes", lk 3. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf (06.04.2016).

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*, lk 4.

soodustegureid. Muuhulgas on kuriteo tagajärgede likvideerimine ka kulukam ning ajamahukam, kui aeg ja raha, mida kulutati kuriteo ennetamisele. Seega ei erine rahapesu kuriteokoosseis teistest kuriteokoosseisudest mitte millegi poolest, kuna ka siin on oluline ennetav tegevus, milleks on riskipõhise lähenemise kohaldamine.

Siseriiklikul tasandil on hoolsusmeetmete rakendamine reguleeritud RahaPTS-i §-s 13. Kohustatud isik on kohustatud oma ametitegevuses tuvastama kliendi isikusamasus dokumentide alusel, muuhulgas tuleb seda teavet ka kontrollida sõltumatust allikast hangitud teabe põhjal. Juhul kui isikut esindab esindaja, siis tuleb tuvastada ka tema isikusamasus ning lisaks sellele ka esindusõigus ning ka seda kontrollima. Tuvastada tuleb lisaks ka tegelik kasusaaja. Lisaks tuleb hankida ka teavet ärisuhte olemuse ning tehingu eesmärgi kohta. Kohustatud isikul on hoolsusmeetme raames kohustus ka jälgida pidevalt ärisuhet ning sealhulgas ka jälgida tehtud tehinguid.³⁰ Kohustatud isikul on seega küllaltki suur kohustus ning vastutusriskipõhise lähenemise põhimõtte rakendamisel. Kohustatud isikul lasub kohustus hinnata riskide realiseerumise tõenäosust ning seda, et juhul kui risk realiseerub, mis on selle tagajärg ning kui ulatuslik see on. Seega on iga kasvõi õhkõrna kahtluse korral vaja kohaldada kõrgendatud riskitaset. Finantsinspeksioon on leidnud, et hoolsusmeetmete rakendamise ulatus sõltub tehingu iseloomust või kliendi riskitasemest.³¹

Mõistlikult kujundatud riskipõhiseks lähenemiseks peetakse seda, mida tõlgendatakse kui kriteeriumit, millega mõõta rahapesu riske.³² Klientide ja tehingute puhul rahapesuriskide identifitseerimine lubab asutustel määrata kindlaks ja rakendada proportsionaalseid meetmeid ja kontrolli, et vähendada neid riske. Järelevalve kliendi tehingute üle on oluline osa riskipõhisest lähenemisviisist. Rahapesu riske võib liigitada erinevatesse kategooriatesse, mis võivad muutuda riskimuutujate mõjul. Nende riskikategooriate kaalukust tuleb hinnata kas eraldi või koos. Selleks et hinnata üldist riski võimaliku rahapesuna on iga asutuse enda otsustusvabadus ning -õigus. Hetkel ei ole välja kujunenud ühte ja konkreetset lähenemist ning metoodikat, mida kohaldatakse nende riskikategooriate puhul. Riskikategooriate kohaldamine on mõeldud selleks, et näha ette ning pakkuda võimalusi, et kontrollida võimalikke rahapesuriske, mis on seotud potentsiaalselt kõrge riskiga klientidega.³³

³⁰ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. - RT I 2008, 3, 21 ... RT I, 11.03.2016, 6).

³¹ Finantsinspeksiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 12.

³² The Wolfsberg Group (viide 25), lk 2.

³³ *Ibid.*

Millal on tegemist potentsiaalselt kõrge riskiga kliendiga? Kõrge riskiga kliendiks peetakse selliseid kliente kui riskikategooriaid kogumis hinnates on tekkinud kahtlus, et kliendi tegevus ei ole tavapärane või läbipaistev, ehk esinevad asjaolud millal rahapesu ja terrorismi rahastamise tõenosus on suur. Silmas tuleb pidada kindlasti ka seda, et isegi kui klient on tähistatud kõrge riskiastmega, siis ei pruugi klient ilmtingimata tegeleda rahapesu või terrorismi rahastamisega. Juhul kui finantsasutuse töötaja leiab, et tegemist on kõrge riskitasemega kliendiga, siis tuleb kohaldada ka vastavalt hoolsusmeetmeid RahaPTS-i §-dega 19-21, mis puudutab hoolsusmeetmete kohaldamist tugevdatud korras.³⁴ Antud juhul on tegu küll Finantsinspektsiooni poolt koostatud soovitusliku juhendiga III direktiivi kohta, kuid paralleele on võimalik siiski tõmmata ka IV direktiivi juurde ning tegu on hetkel kehtiva juhendiga. Riskipõhise lähenemise puhul on olemas kliendirisk, mille riskifaktorite puhul on oluliseks võtmesõnaks eelkõige kliendi isiksus, ehk näiteks kas klient on riikliku taustaga isik või kas isik on rahvusvahelise sanktsiooni subjekt või mitte, kas isik osaleb tehingutes, kus suur roll on sularahal jne. Teine riskifaktori grupp on toote- või teenuserisk, ehk siin grupis tulenevad riskifaktorid kliendi majandustegevusest ja konkreetse toote või teenuse avatusest võimalikele rahapesuriskidele. Siin on mõeldud näiteks vääriskaupade ostu või müüki, või näiteks konverteerimistehingud jne. Kolmas riskifaktori grupp on maa- või geograafiline risk, mille riskifaktorid tulenevad riikide õiguskeskkonna erinevusest. Siin on oluline roll näiteks selles, kuidas rakendatakse rahvusvaheliste standarditega kooskõlas olevaid õigusnorme rahapesu tõkestamisel, kui kõrge on riigi korrupsioonitase jne.³⁵ Hinnata tuleb siis tõenäosust kõigi kolme grupi puhul, et kui tõenäoline on, et toime pannakse rahapesu. Oluline on, et tehing oleks läbipaistev ning loogiline. Kui kohustatud isik siiski leiab, et on vaja kohaldada hoolsusmeetmeid tugevdatud korras, kuna kliendi riskiaste on potentsiaalselt kõrge, siis tuleb hoolsusmeetmeid tugevdatud korras ka rakendada. Olgugi, et riskipõhise lähenemise puhul kehtib teatud “tunne oma klienti” põhimõte, siis kunagi ei ole liigne hoolikus liiast. Juhul kui kohustatud isik leiab, et on vaja rakendada hoolsusmeetmeid tugevdatud korras, siis ei tähenda see automaatselt seda, et klient on toime pannu rahapesu koosseisule vastava teo. Juhul kui kliendil ei ole midagi varjata, siis küllap ei pane klient ka pahaks kui kohustatud isik rakendab kõrgendatud tasemel hoolsusmeetmeid tema suhtes. Kui selgub, et kahtlus oli alusetu, siis ei tasu pikka viha pidada kohustatud isiku vastu, kuna isik toimis vaid tulenevalt oma ametis ettenähtud reeglitele. Juhul kui kohustatud isik ei suuda tuvastada, et oleks olnud vaja kohaldada kõrgendatud hoolsusmeetmeid, siis on olukord juba hullem, seega ei ole liigne

³⁴ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 12-13.

³⁵ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 10-11.

ettevaatlikus kunagi liiast rahapesu puhul. Kohustatud isikul on kohustus riskiaste määramine ka dokumenteerida ning seda pidevalt ka ajakohastada.³⁶

Kuidas määratleda madala riskiastmega klienti? Madala riskiastmega kliendiks peetakse klienti, kellel ei esine ühestki riskikategoorias mõju omavat riskifaktorit, ehk tegemist on isikuga, kelle tegevus on tavapärane ning läbipaistev. Muuhulgas peab finantsasutusel puuduma kahtlus, et kliendi tegevus ei tõsta rahapesu ja terrorismi rahastamise tõenäosust. Samuti kui isiku tehingud ja tegevus on kooskõlas igapäevase majandustegevusega ning ei erine teiste sarnaste klientide makse- ja käitumistavadest, siis võib finantsasutus käsitleda kliendi eeldatavat rahapesu või terrorismi rahastamise riski madalana. Juhul kui isegi ainult üks riskikategooria on käsitletav kõrgena, siis ei ole kohe kindlasti tegu madala riskiastmega kliendiga, vaid kohaldatakse automaatselt kõrgendatud hoolsusmeetmeid. Juhul kui kliendi risk on madal ning täidetud on RahaPTS § 18 tingimused, mis käsitlevad hoolsusmeetmete lihtsustatud korras kohaldamist, siis on finantsasutusel õigus kohaldada hoolsusmeetmeid lihtsustatud korras, kuid keelatud on jätta hoolsusmeetmeid üldse rakendamata.³⁷ Seega tuleb kliendi suhtes siiski hoolsusmeetmeid kasutada, olgu nad siis lihtsustatud- või tugevdatud korras. Hoolsusmeetmete kohaldamise eesmärk ongi rahapesu toimepanemise ennetamine, mistõttu ei saa tekkida kliendil arusaama, et tema puhul hoolsusmeetmeid üldse ei rakendata.

Riigid peaksid oma rahapesu ja terrorismi rahastamise riskid identifitseerima, neid hindama ja nendest aru saama ning võtma vastu vastavaid meetmeid ja rakendama vahendeid nende riskide tulemuslikuks maandamiseks. Riskihinnangutest lähtudes peaksid riigid rakendama riskipõhist lähenemist, tagamaks seda, et rahapesu ja terrorismi rahastamist ennetavad või maandavad meetmed vastavad oma ulatuselt tuvastatud riskidele. See lähenemine peaks olema põhialuseks ressursside tõhusale eraldamisele kogu rahapesu ja terrorismi rahastamise ja tõkestamise tegevuses ning riskipõhiste meetmete rakendamisel.³⁸

Seega on riskipõhise lähenemise põhimõtte poolt kohustatud isikutele peale pandud surve ning kohustus küllaltki suur. Autoris tekitas küsimuse, et kuidas on pidevalt muutuva maailmaga kursis ka kohustatud isikute töötajad, ehk kas töötajatele tehakse koolitusi. Siinkohal annab RahaPTS § 29 lg 2 vastuse, et kohustatud isik peab tagama töötajatele

³⁶ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 13.

³⁷ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 12.

³⁸ Rahapesu ning terrorismi ja massihävitusrelvade leviku rahastamise vastu võitlemise rahvusvahelised standardid, FATF-i soovitusel, lk 9. Arvutivõrgus: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF-40-Rec-2012-Estonian.pdf>. (07.04.2016).

regulaarsed koolitused. Muuhulgas on vajalik anda koolitustel teavet rahapesu ja terrorismi rahastamise toimepanemise kaasaegsetest meetoditest ja nendega kaasnevatest riskidest.³⁹ Seega on tagatud kohustatud isiku töötajatele vajalik väljaõpe, et koos kuritegevuse arenguga ka ise muutuda valvsamaks ning panna tähele uusi võimalusi, et panna toime rahapesu ning need ära tabada.

Riskipõhine lähenemine annab IV direktiivist tulenevalt küll suunised, et tuleks EL-i tasandil tähistada kõrgema riskikategooriaga kliendid, kuid igal finantsasutusel on siiski individuaalne kohustus dokumenteerida ning perioodiliselt üle vaadata individuaalselt enda riskihindamine. Riskipõhise lähenemise täielikuks realiseerumiseks peavad finantsasutused enda jaoks seadma ühesugused hooldusmeetmed mida järgida. Hooldusmeetmete rakendamise ulatus sõltub konkreetsest ärisuhtest ning konkreetsest tehingu iseloomust. Kuna riskipõhine lähenemine annab vahemiku millisel tasemel hooldusmeetmeid rakendada, siis tuleks valida pigem kõrgema hoolduskohustuse järgmine, et viia rahapesu riskid miinimumini. Riikide puhul võib rääkida suurema rahapesu riskidega riikidest ning madalama rahapesu riskiga riikidest, seega on oluline, et ühtsed reeglid kehtiksid kõigile. Põhjus, miks peavad ühtsed hooldusmeetmed kehtima kõigi EL-i liikmesriikide suhtes on lihtne, et viia rahapesu ning terrorismi rahastamise riskid miinimumini ning muuta keerulisemaks rahapesu toimepanemist rahvusvahelisel tasandil. Oluline on, et riigid, kus on kõrgem rahapesu risk kasutaksid samu hooldusmeetmeid mida kasutavad ka riigid, kus on madal rahapesu risk, et viia ka enda rahapesu riskid miinimumini.

1.2.2. Alternatiivid seadusandjale riskipõhise lähenemise kõrval

Olgugi, et riskipõhist lähenemist on IV direktiivis laiendatud, siis ei ole riskipõhine lähenemine üksi piisav meede, et ennetada rahapesu. Kuna kuritegevus edeneb igapäevaga aina rohkem edasi, siis on vaja tõhustada ka selle vastu võitlemise meetmeid. Riskipõhine lähenemine on piisavalt reguleeritud ning tegu on väga tugeva meetmega, kuid lisaks sellele on ette nähtud ka muid alternatiive, mille abil oleks võitlus rahapesu vastu tõhusam ning rahapesu toimepanemist oleks võimalik suuremas ulatuses tõkestada. Kui rääkida alternatiividest seadusandja jaoks, siis on oluline märkida ka seda, et kuna riskipõhise lähenemise näol on tegemist ennetava meetmega võitluses rahapesu vastu, siis tuleks alternatiive samuti otsida rahapesu tõkestamise ennetava staadiumi puhul.

³⁹ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (viide 30).

Esimese alternatiivina võibki tuua täiendavad meetmed „riikliku taustaga isikute“ (*Ingl. k. politically exposed persons – PEPs*) suhtes. „Riikliku taustaga isikuid“ peetakse kõrge riskitasemega klientideks. III direktiivis anti „riikliku taustaga isikutele“ tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamise kohustus vaid juhul kui tehingute osapooleks olid „riikliku taustaga isikud“, kes elavad teises liikmesriigis või kolmandas riigis. „Riikliku taustaga isikute“ puhul peetakse silmas kõrgendatud ohtu korrupsioonile, tulenevalt nende ametikohast. „Riikliku taustaga isikute“ puhul tuleb kõrgendatud riskiga äritehingute puhul rakendada lisameetmeid. Lisameetmed on tehingu tegemiseks kasutatava rahaliste vahendite ning kasutatava vara tuvastamine. Seega on riskipõhise lähenemise korral ennetava meetmena kasutusel ka täiendavad meetmed „riikliku taustaga“ isikutele, olgugi, et IV direktiivist tulenevaid nõudeid ei ole liikmesriigid veel üle võtnud, siis peeti „riikliku taustaga isikuid“ ka III direktiivi valguses juba suuremaks ohuks ning IV direktiivi valguses on seda küsimust lihtsalt laiendatud ning täiendatud.

Järgmise alternatiivina riskipõhise lähenemise kõrval on seadusandjale tunne oma klienti põhimõtte rakendamine (*Ingl. k. Know your customer – KYC*). Rahapesu ja terrorismi finantseerimise tõkestamisel on finantsasutuste peamiseks kohustuseks kliendi identifitseerimine igakord kui klient finantsasutust külastab ning kliendi andmete kogumine ja nende säilitamine. Juhul kui finantsasutus leiab, et tegemist on kahtlase tehinguga, siis on finantsasutuse kohustus kahtlasest tehingust teavitada.⁴⁰ Finantsasutustel ei ole lubatud avada ja pidada anonüümseid või ilmselgelt fiktiivseid kontosid.⁴¹ Finantsasutusel on küll kohustus teatada kahtlasest tehingust, kuid küsimust tekitab, et kuidas tuleb siinkohal mängu pangasaladus. Panga ja kliendi vahel olev suhe põhineb siiski vastastikkusel usaldusel. Krediitiasutuste seaduse (edaspidi KAS) § 88 lg 1 kohaselt on pangasaladuseks kõik andmed ja hinnangud, mis on krediitiasutusele teatavaks tehtud kliendi enda või teise krediitiasutuse kliendi kohta.⁴² Kuna krediitiasutuse ja kliendi vahel on usaldussuhe, siis kehtib nende vahel usaldusprintsii. Usaldusprintsii puhul on tegemist pangandusõiguse ühe kõige olulisema ning peamise printsiibiga.⁴³ Pankadele annab pangasaladus õiguse vaikida klientidega seotud asjaoludest ka siis, kui ametiasutused pankadelt informatsiooni nõuavad.⁴⁴ KAS § 88 lg 4² kohaselt on krediitiasutustel õigus ja kohustus avaldada pangasaladust sisaldavaid andmeid rahapesu andmepüroole ja Kaitsepolitseiametile RahaPTS-is ja rahvusvahelise sanktsiooni

⁴⁰ I. Ulst. – Rahapesu ja terrorismi finantseerimine: regulatiivsed aspektid ja finantssüsteemi kaitsmine. – *Juridica*, 2003, nr 7, lk 505.

⁴¹ Financial Action Task Force on Money Laundering. The 40 recommendations, soovitus nr 5.

⁴² Krediitiasutuste seadus. – RT I 1999, 23, 349 ... RT I, 31.12.2015, 43.

⁴³ R. Raa. Sissejuhatus pangandusõigusesse. – *Juridica*, 2001, nr 3, lk 150.

⁴⁴ R. Raa, K. Siibak. – Pangasaladus. – *Juridica*, 2002, nr 3, lk 171.

seaduses ettenähtud juhtudel ja ulatuses. Seega on seadusega loodud finantsasutusele võimalus, et minna mööda kliendi ja finantsasutuse vahel kehtivast usaldusprintsipiist, mistõttu on võimalik usaldusprintsipiist ning pangasaladusest siiski rahapesu tõkestamiseks teatud juhtudel mööda minna.

Järgnevalt võib tuua välja tegelike kasusaajate olemasolu ning selle kontrollimise. RahaPTS § 8 sätestab tegeliku kasusaaja definitsiooni. Ka III direktiivi artikkel 1 sätestas, et kohustatud isikul peab olema arusaam ning veendumus kes on tegelik kasusaav omanik. IV direktiiv laiendab seda põhimõtet selliselt, et tegelikult kasu saava omaniku kohta käsitletavat teavet tuleb koguda ning hoida registris.⁴⁵ Seega on tegelikult kasu saavate omanike kohta käivat informatsiooni piisavalt oluliseks, et selle jaoks on vaja luua EL liikmesriikidele täiendav kohustus, et tagada registri olemasolu, kust saavad kohustatud isikud informatsiooni äriühingu tegelikult kasu saava omaniku kohta. Seega on nimetatud alternatiiv seadusandja jaoks äärmiselt oluline, et juba ennetavas faasis oleks võimalik kindlaks teha ning jälgida paremini äriühingu tegelikult kasu saava omaniku kohta käivat informatsiooni.

Jälgimiskohustus viibki järgmise ennetava meetme juurde, ehk täiendava monitoorimise juurde. Täiendava monitoorimisena saab lugeda RahaPTS § 13 lg-s 2 sätestatud, ehk ärisuhte pidev jälgimine, sealhulgas ärisuhte vältel teostatud tehingute jälgimine, isikusamasuse tuvastamisel kasutatud andmete regulaarne kontrollimine, asjakohaste dokumentide, andmete ja teabe ajakohastamine ning vajaduse korral tehingus kasutatud vahendite allika ja päritolu tuvastamine.⁴⁶ Ka IV direktiivi artiklist 15 tuleneb liikmesriikide kohustus tagada see, et kohustatud isikud jälgivad piisavalt tehinguid ja ärisuhteid, et oleks võimalik teha kindlaks ebatavalised või kahtlased tehingud.⁴⁷

Seega võib eelneva põhjal öelda, et kohustatud isikutele on ette nähtud seadusandja poolt nii siseriiklikult kui direktiivist tulenevad alternatiivsed meetmed riskipõhise lähenemise kõrval, et ennetada rahapesu toimepanemist ning tõkestada seda. Võib öelda, et rahapesu ennetavate meetmete loomisel on tehtud küllaltki läbimõeldud otsuseid, et ennetada rahapesu toimepanemist juba varajases faasis. Loodud on küllaltki muljetavaldav valik ennetavaid meetmeid, mida on võimalik kohaldada, et ennetada juba aegsasti rahapesu toimepanemist.

⁴⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 96.

⁴⁶ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (viide 30).

⁴⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 93.

1.2.3. Kuidas väljendub riskipõhine lähenemine kehtivas õiguses

Millised on riskipõhise lähenemise väljendused kehtivas õiguses? RahaPTS 2. peatüki 3. jaos on reguleeritud rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide juhtimine. RahaPTS § 29 lg-ga 1 on reguleeritud kohustatud isiku sisemised turvameetmed, kus kohustatud isik peab kehtestama hoolsusmeetmete kohaldamise, sealhulgas rahapesu ja terrorismi rahastamise riski hindamise ja juhtimise, andmete kogumise ja säilitamise ning teatamiskohustuse täitmise ja juhtkonna informeerimise protseduurireeglid ning nende täitmise kontrollimiseks sisekontrolli eeskirja.⁴⁸ Väga põhjalikult on RahaPTS-is reguleeritud hoolsusmeetmete rakendamine, olgu see siis tugevdatud või lihtsustatud korras, kuid konkreetset ja selget riskipõhise lähenemise mõistet RahaPTS-is kirjas hetkel ei ole. Seega võib öelda, et riskipõhine lähenemine ei ole antud hetkel RahaPTS-is piisavalt reguleeritud. Ainuüksi viide kohustatud isiku turvameetmete juurde, kus on mainitud riskide juhtimist, ei ava riskipõhise lähenemise olemust.

Kui vaadata RahaPTS-ist kaugemale, siis rahandusminister on andnud välja määruse nr 10, kus on reguleeritud nõuded krediidi- ja finantseerimisasutuste poolt kehtestatavatele protseduurireeglitele ning nende rakendamise ja täitmise kontrollimise kohta on reguleeritud protseduurireeglid. Nimetatud määruse § 14 sätestab, milliseid asjaolusid on vaja arvestada juriidilisest isikust kliendi riskiprofiili määramisel ning seal on välja toodud rahapesu riskide kategooriad. Riskikategooriate kohaldamine on mõeldud selleks, et näha ette ning pakkuda võimalusi, et kontrollida võimalikke rahapesuriske, mis on seotud potentsiaalselt kõrge riskiga klientidega. Seega on riskipõhine lähenemine siiski kehtivas õiguses olemas rahandusministri määruses nr 10.⁴⁹ Siinkohal on rohkem kõlapinda saanud RahaPTS, mis reguleerib rahapesuga seotud küsimusi, kuid ei reguleeri siiski eraldi riskipõhist lähenemist, mistõttu võiks seadusandja kaaluda varianti reguleerida ka RahaPTS-iga täpselt ning konkreetselt riskipõhist lähenemist.

⁴⁸ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (viide 30).

⁴⁹ Nõuded krediidi- ja finantseerimisasutuse poolt kehtestatavatele protseduurireeglitele ning nende rakendamisele ja täitmise kontrollimisele. - RT I 2008, 29, 428 ... RT I, 29.06.2012, 64.

1.2.4. Mida toob riskipõhise lähenemise puhul kaasa Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiiv (EL) 2015/849

IV direktiivis sätestatud riskipõhine lähenemine ei ole uudne meetod rahapesu ja terrorismiga võitlemiseks. IV direktiiv laiendab senist riskipõhise lähenemise põhimõtet, võrreldes III direktiiviga. Direktiivis sätestatakse riskipõhine lähenemine, mis lubaks liikmesriikidel paremini tuvastada ning maandada rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riske. Kui III direktiiv tegi üksikasjalikumaks oma riskipõhist lähenemisviisi, selleks, et määratleda riikliku taustaga isikud ja tegelikud tulusaajad, siis IV direktiiv avardab seda lähenemist kaugemale ja nõuab tõenduspõhist hindamist praktiliselt kõikide riskide suhtes, mis on seotud rahapesu ja terrorismi rahastamisega. IV direktiivis eeldatakse finantsasutustelt sisuliselt seda, et nad hindaksid kokkupuudet iga asjakohase riskiga, ning võtaksid kasutusele vastavaid meetmeid riskide vähendamiseks, mis on vastavuses riskide hindamisega. Riskipõhine lähenemisviis, mis on sätestatud IV direktiivis tegeleb EL-i tasandil paremini sellega, et kõrgema riskiga kliendikategooriad oleksid nõuetekohaselt tähistatud ning nendega tegeletaks piisavalt.⁵⁰

Igal EL-i liikmesriigi finantsasutusel on kindlasti olemas ka kõrgema riskiga kliendikategooriad. Kuna IV direktiivis sätestatud riskipõhine lähenemisviis tegeleb EL-i tasandil rohkem sellega, et vastavad kliendikategooriad oleksid piisavalt tähistatud ning nendega tegeletaks piisavalt, siis on tegu küllaltki tugeva meetmega. IV direktiivi puhul peavad finantsasutused kasutama riskipõhisest lähenemisest tulenevalt tõenduspõhist hindamist kõikide rahapesu riskide suhtes.⁵¹ Seega peaks IV direktiivist tulenev riskipõhine lähenemine olema tõhusam kui varasemad lähenemised.

IV direktiivi puhul on finantsasutustelt nõutud see, et iga riskiga olev kokkupuude oleks hinnatud ning seda võetaks arvesse. Juhul kui leitakse kokkupuude riskiga, siis tuleb võtta kasutusele meetmed, et vähendada riske rahapesu toimepanemiseks. IV direktiivis sätestatud riskipõhise lähenemisviisi tuumaks on see, et kõrgema potentsiaalse riskiga kliendikategooriad oleksid tähistatud nõuetekohaselt ning nendega tegeletaks piisavalt ning hoitaks nõu silm nende tegevusel pidevalt peal.⁵² Riskipõhise lähenemisviisi puhul ei ole tegemist EL-i liikmesriikidele kõike lubava valikuvõimalusena. Tuleb teha otsuseid, et

⁵⁰ D. Ryan jt. (viide 14), lk 2.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

tõhusalt suunata tegevust rahapesu ja terrorismi rahastamise riskidele.⁵³ Riskipõhise lähenemisviisi alustala on IV direktiivis sätestatud artiklis 8 ja 18, mis näevad ette kliendi suhtes rakendatavad tugevdatud hooldusmeetmed. IV direktiivi artiklis 8 on ette nähtud, et liikmesriigid tagavad selle, et kohustatud isikud võtavad ette asjakohaseid meetmeid, et tuvastada ning hinnata rahapesu ja terrorismi rahastamise riske, võttes arvesse riskitegureid, sealhulgas klientide, riikide või geograafiliste piirkondade, toodete, teenuste, tehingute ja edastamiskanaliitega seonduvaid riskitegureid. Need meetmed peavad olema proportsionaalsed kohustatud isikute olemuse ja suurusega.⁵⁴ IV direktiivi artiklis 18 on ette nähtud, et liikmesriigid peavad tagama selle, et kohustatud isikud kasutavad riskipõhist lähenemisviisi. Seega laiendab IV direktiiv oluliselt riskipõhist lähenemisviisi. Ka autor on siinkohal seisukohal, et riskipõhine lähenemisviis vajab laiendamist, võrreldes III direktiiviga, kuna tegu on meetmega, mis on efektiivne rahapesu toimepanemise ennetavast seisukohast lähtuvalt.

1.3. Piirkonna rahapesu riskid

1.3.1. Baseli Instituudi 2015. aasta raport

Käesoleva alapeatüki puhul on autor pidanud oluliseks tuua välja võrdlevat meetodit kasutades piirkonna rahapesuriskide olemasolu. Autor leiab, et tulenevalt käesoleva magistritöö ühest peamise probleemina välja toodud olukorra näitlikustamiseks on oluline tuua välja statistiliste andmete alusel rahapesu esinemise erinevus EL liikmesriikides. Oluline on märkida, et olenemata sellest, EL tasandil on reguleeritud võitlus rahapesu vastu ning liikmesriigid peaksid küllaltki ühtlasel tasemel olema rahapesu esinemise suhtes, siis nii see siiski ei ole ning järgnevalt toob autor välja statistiliste andmete põhjal erinevuse ulatuse EL liikmesriikide tasemel ning põhjused miks on erinevus niivõrd suur. Kuna rahapesu esinemine on liikmesriikide võrdluses niivõrd erinev, siis on võimalik siinkohal kindlasti öelda ka seda, et rahapesu toimepanemise ennetavas faasis ei piira kõik liikmesriigid piisavalt tähelepanu riskidele, ega hinda neid piisavalt, ega teosta piisavat kontrolli riskipõhise lähenemise teostamise üle.

Baseli Instituudi puhul on tegemist sõltumatu mittetulundusliku keskusega, mis on muuhulgas spetsialiseerunud ka rahapesu ennetamisele. Baseli Instituut teeb raportite koostamisel koostööd rahvusvaheliste organisatsioonidega, sealhulgas ka Maailmapank, Ühinenud

⁵³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 76.

⁵⁴ *Ibid.*, lk 90.

Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) Narkootikumide ja Kuritegevuse Büroo (UNODC), Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), Euroopa Nõukogu, Rahvusvahelise Valuutafond, Egmont Grupp ja Interpol.⁵⁵ Lähtuvalt eeltoodust on Baseli Instituudi poolt koostatavate raportite puhul tegemist äärmiselt kompetentsetest ja usaldusväärsetest allikatest pärit teabega, mis võetakse raporti koostamise aluseks. Viimane Baseli Instituudi poolt koostatud raport on aastast 2015 ning järjekorras neljas. Baseli Instituut hindab riike tulenevalt nende riskidest rahapesu ning terrorismi rahastamise osas. Neljandas raportis hindas Baseli Instituut 152 riiki üle maailma. Raportis koostatakse pingerida rahapesu riskireitingu järgi. Tabeli eesotsas on riigid, kus on kõrgem rahapesu risk ning nende riskireitingu koefitsient on seetõttu ka kõrge. Riskireitingu suurus hinnatakse skaalal 0-10, ehk 10 on kõige kõrgema rahapesu riskiga riik. Riskireitingu kujunemisel hinnatakse näiteks finantssektori ning avaliku sektori läbipaistvust ning seda kas riik on FATF-i soovitusi järginud, kokku koostati riskireiting 14 indikaatori põhjal.⁵⁶ Positiivne on üllatus, et ükski EL liikmesriik ei platseeru esikuuekümneme hulgas. Kõige kõrgema rahapesu riskiga EL-i liikmesriigiks peetakse Kreekat, Saksamaad, Itaaliat, Hispaaniat, Hollandit, Küprost ning Lätit. Eesti puhul oli indeksiks 3.19, kuid Läti puhul oli selleks numbriks seevastu 4.98, mis on üsna tuntav erinevus 10-palli skaalal.⁵⁷ Baseli Instituut toob enda raportis välja kõrge rahapesu riskiga riikide puhul olevad peamised probleemid. Baseli Instituut leiab, et kõrgema rahapesu riskiga riike iseloomustab sisemine nõrkus, et ennetada rahapesu, muuta avalik- ja finantssektor läbipaistvamaks ning et jõustada rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu võitlemise (edaspidi AML/CFT) raamistikku. Kõrge rahapesu riskiga riikides on juurdunud korruptsioon, kohtuvõimul ei ole piisavalt tugevust, finantsüsteemi kontrollimiseks puuduvad vahendid ning avaliku- ning finantssektori vähene läbipaistvus.⁵⁸

Baseli Instituut toob enda raportis välja ka madala rahapesuriskiga riigid, milleks on Soome ning Eesti. Baseli Instituut leiab, et madala rahapesuriskiga riikides on tugev vastavus AML/CFT tasemele, kõrgel tasemel avaliku- ning finantssektori läbipaistvus ning madal korruptsiooni tase.⁵⁹

Siinkohal on võimalik öelda, et toetudes Baseli Instituudi rahapesu indeksi raportile on EL liikmesriikide puhul äärmiselt erineval tasemel rahapesu toimepanemise risk. Kuna EL

⁵⁵ Baseli Instituudi koduleht. Arvutivõrgus: https://index.baselgovernance.org/about_us (12.03.2016).

⁵⁶ Baseli Instituudi 2015. aasta rahapesu indeksi raport, lk 1. Arvutivõrgus: https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2015.pdf (12.03.2016).

⁵⁷ *Ibid.*, lk 2-3.

⁵⁸ *Ibid.*, lk 4.

⁵⁹ *Ibid.*

liikmesriikidele kehtivad ühesugused tingimused, mis tulenevad nüüdsest IV direktiivist ja varem III direktiivist, siis olenemata meetmetest, et ennetada rahapesu ei ole nendest kinnipidamine siiski piisavalt efektiivne. Kuna rahapesu toimepanemise kohta on võimalik leida statistikat ning võrrelda sealjuures riike, siis rahapesu toimepanemise ennetavate meetmete tõhususe kohta sääraseid statistikaid kahjuks leida ei ole võimalik. Siinjuures on võimalik vaid leida seda, et kui riigid järgiksid ennetavaid meetmeid piisavalt tõhusalt ning rangelt, siis ei esineks vähemalt EL liikmesriikide seas nii suurt vahet rahapesu riski seisukohalt.

1.3.2. Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuri ning Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi andmed

Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuur (*Central Intelligence Agency, CIA*) ülesandeks on välisriikide valitsuste, korporatsioonide ja isikute kohta informatsiooni hankimine ning seejärel selle analüüsimine.⁶⁰ Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuri kodulehel on väga ülevaatlik võrdlus kõigi maailma riikide kohta ning sellest tulenevalt on mainitud võrdluses ära ka asjaolu kas riik on haavatav rahapesu osas või mitte.⁶¹ Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuur nimetab võrdlust maailma faktiraamatuks. Faktiraamatus on välja toodud potentsiaalse rahapesuriskiga riigid ning need riigid EL-is on: Belgia, Bulgaaria, Küpros, Tšehhi, Eesti, Kreeka, Ungari, Itaalia, Läti, Leedu ja Holland. Seevastu Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi (*Department of State*) ülesanne on hinnata rahapesuga seotud seisukorda kahesajas jurisdiktsioonis ning selle kohta koostatakse ülevaade. 2014. aasta ülevaates paigutati riigid kolme gruppi: esiteks riigid jurisdiktsiooniga, mis on problemaatilised, teiseks riigid, mille jurisdiktsioon tekitab muret ning kolmandas grupis paiknevad riigid, mille jurisdiktsioone samuti uuriti, kuid millega probleeme ei leitud.⁶² EL-i riikidest leidsid ära mainimist problemaatilise jurisdiktsiooniga riikide grupis järgmised riigid: Küpros, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Itaalia, Läti, Hispaania ja Ühendkuningriik. Eesti oli mainitud kolmandas grupis, ehk grupis, mille jurisdiktsioone uuriti, kuid millega probleeme ei ole.

Rahapesu puhul on väga olulisteks faktoriteks kindlasti geograafiline asukoht ning teiseks milline on regulatiivsus riigis ning kuidas on lood avaliku- ja pangandussektori

⁶⁰ Ameerika Luure Keskagentuuri koduleht. Arvutivõrgus: <https://www.cia.gov/about-cia/todays-cia/what-we-do> (10.03.2016).

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi koduleht. Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/j/inl/rls/nrcrpt/2014/vol2/222471.htm> (10.03.2016).

läbipaistvusega. Suurema rahapesuriskiga riikide hulgas mängivad kõik faktorid ühesugust rolli ning on kõik ühtemoodi kaalukad. Olenemata sellest kehtivad kõigi EL liikmesriikide jaoks ühesugused tingimused, et võidelda rahapesu vastu, kuid kindlates EL liikmesriikides ei suudeta endiselt piisavalt ennetada rahapesu toimepanemist ning tulenevalt sellest on ka statistilistes andmetes niivõrd suur vahe.

1.3.3. Eesti ja Läti rahapesuriskid

Läti puhul on leitud, et läbi Läti pankade toimub ulatuslik rahapesu. Nimelt tehakse Läti pankades väga suurel määral ülekandeid raha legaliseerimiseks ning riigi valitus ega selle ametnikud ei võta vastu samme, et seda piisavalt tõkestada. Balti Uuriva Ajakirjanduse Keskus Re:Baltica on avaldanud artikli, kust selgub, et Läti ametnikele on antud väga konkreetsed hoiatused, et juhul kui Läti Vabariik ei võta ette midagi pankadega, mis tegelevad mittekodanikele teenuste pakkumisega, siis võetakse kasutusele vastavad meetmed. Läti Vabariigi puhul on tegemist väikese riigiga, kuid olenemata sellest läbib Läti finantssüsteemi üks portsent globaalsetest dollaritehingutest. Tehingute suurus ulatub sadade miljonite dollariteni.⁶³ Lätis on kokku 17 pank, millest lausa 13 tegeleb mitteresidentidega, mis on äärmiselt suur number. Väikesed pangad, mida nimetatakse nn “butiigi pankadeks” teenindavadki mitteresidentidest kliente peamiselt. Mitteresidentid omavad 49% pankades olevatest hoiustest, mis on küllaltki märkimisväärne protsent.⁶⁴

Moneyval (*Select Committee of Experts on the Evaluation of Anti Money Laundering Measures*) on Euroopa Nõukogu rahapesu vastase võitlusega tegelev ekspertkomitee, mille eesmärgiks on läbi viia vastastikuseid hindamisi rahapesu ja terrorismi rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse meetmete osas. Moneyval'i peamiseks eesmärgiks on kindlasti rahvusvahelise koostöö edendamine ja info jagamine erinevate rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmete ning nende rakendamise võimalus Euroopas.⁶⁵ Moneyval on enda viimases hindamises leidnud, et Läti on tunduvalt parandanud regulatiivset raamistikku võitluses rahapesuga.⁶⁶ Olenemata regulatiivse raamistiku paranemisest on Läti siiski mitmes instantsis olnud võimetu, et võtta vastu samme teatud instantside vastu võitluses

⁶³ S. Jemberga, E. Purina. U.S Pressures Latvia to clean up its non-resident banks. - Re: Baltica. Arvutivõrgus: http://www.rebaltica.lv/en/investigations/dirty_money/a/1316/u_s_pressures_latvia_to_clean_up_its_non-resident_banks.html (12.03.2016)

⁶⁴ A. Bowen, M. Galeotti. – Latvia and money laundering: An examination of regulatory and institutional effectiveness in combating money laundering, lk 157.

⁶⁵ Euroopa Nõukogu koduleht. Arvutivõrgus: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/About/About_MONEYVAL_en.asp (12.03.2016).

⁶⁶ A. Bowen, M. Galeotti (viide 64).

rahapesuga ning seadusvastase tegevusega. Lätis on väga suurel määral korruptsiooni ning varjatud majanduslikku tulu, mida Ameerika Ühendriikide Välisministeerium hindab ligikaudu lausa kolmekümne protsendini. Siin tulevad mängu ka mõjuvõimsad oligarhid, kes mõjutavad mitmeid poliitikuid. Näitena võib tuua Läti kuulsaima kuurortlinna Jurmala linnapea korruptsioonis ning altkäemaksu võtmises.⁶⁷ Tulenevalt Läti nõ külalislahkest iseloomust pangandussektoris mitteresidentidele on Läti jätkuvalt lahutamatuks osaks mitmetes kriminaalsetes skeemides, mis väljenduvad finantssektoris.

Kuna Läti jurisdiktsioon on Eestile sarnane ning kohati võib mõelda, et Läti ja Eesti seisukorra vahel võib tõmmata teatavaid paralleele. Ka Eesti on sarnaselt Lätile olnud Nõukogude Liidu liige ning Eesti naaberriik on muuhulgas ka Venemaa. Siiski nii see ei ole, et Eesti ja Läti vahel saaks selge piiri tõmmata, et tegu on sarnaste riikide ning sarnaste olukordadega rahapesu tõkestamisel. Muidugi on ka Eestis probleeme rahapesuga, kuid Eestis on probleem oluliselt rohkem kontrolli all, kui seda on meie lõunanaabritel. Siinkohal on paslik küsida, et kuidas on Eestil olukord rohkem kontrolli all kui meie lõunanaabritel? Moneyval'i eksperdid on Eesti puhul leidnud, et Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise ennetusmeetmed on kooskõlas rahvusvaheliste standarditega. Moneyval'i eksperdid leidsid muuhulgas, et Eestil on hea võime tõkestada rahapesu, kuid tähelepanul ei saa lasta hajuda, kuna ka Eestis on olemas rahapesu risk ning see risk ei ole kaugeltki mitte olematu.⁶⁸ Kui EL liikmesriigid viivad siseriikliku õiguse kooskõlla IV direktiiviga, siis leiab autor, et IV direktiivist tulenevad ennetavad meetmed ei vähenda siiski oluliselt rahapesu toimepanemise vahet liikmesriikide puhul, kuna ka siiani ei ole meetmed piisavalt tõhusalt toimunud, olenemata järelevalve olemasolust.

Eestis tegeleb rahapesu tõkestamisega Rahapesu andmebüroo (edaspidi RAB), mis on Politsei- ja Piirivalveameti iseseisev struktuuriüksus. RAB-i peamiseks ülesandeks on analüüsida ja kontrollida kohustatud subjekte rahapesu või terrorismi kahtluse korral.⁶⁹ RAB on koostanud 2014. aastal statistlike ülevaate sularaha liikumisest üle Eesti-Venemaa piiri aastatel 2011-2013, ehk perioodil, mil tuli Eestis käibele valuutana euro. Tegemine on hetkel kõige ajakohasema statistikaga. Võiks ju arvata, et Eestis, mis on tuntud kui digitaalsete lahenduste

⁶⁷ A. Bowen, M. Galeotti (viide 64), lk 160.

⁶⁸ Moneyval. – Raport neljanda hinnangu kohta – Kokkuvõte. Rahapesu ja terrorismi rahastamise võitluse kohta. Arvutivõrgus: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL\(2014\)ESTONIA_20_SUMM_9%2010%2014%20\(3\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL(2014)ESTONIA_20_SUMM_9%2010%2014%20(3).pdf) (12.03.2016).

⁶⁹ Politsei- ja Piirivalveameti Rahapesu andmebüroo koduleht. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/et/organisatsioon/rahapesu/> (05.04.2016).

lipulaevana ei toimu sularaha vedu nii suures ulatuses, siis on see arusaam ekslik, kuna sularaha vedu ei ole kuhugi kadunud ning toimub endiselt. Miks on analüüsis toodud välja vaid Venemaa? Põhjus on lihtne, kui Eesti sisenes EL-i ühisturu piirkonda, siis kadusid ka tollipiirid EL-i siseselt, aga piirid siiski säilisid kolmandate riikidega Ainsa riigina on olemas nimetatud riigipiir Eestil ei kellegi muu kui Venemaaga. RAB-i poolt koostatud analüüsi puhul on luubi all just piiriülene sularaha liikumine. Andmed analüüsi koostamiseks on saadud Eesti Maksu- ja Tolliametilt piiril deklareeritud sularaha kohta ning Eesti Pangalt ning Eesti Statistikaametilt. Miks RAB pidas vajalikuks nimetatud analüüsi koostada? Kuna probleem on olnud pideva teadmata päritoluga rahavoogude kohta, mis tulevad Venemaalt Eestisse.⁷⁰ Seega on igati põhjendatud, et analüüsida veidi ülevaatlikumalt ning põhjalikumalt eelkõige sularaha üleveedu puudutavat probleemi Eesti ja Venemaa vahel.

Kuna vaatlusalune periood on 2011-2013, aasta siis on oluline tuua välja, et pidevalt kasvas sularaha üle piiri viimine. Eestist Venemaale viidava sularaha puhul on üsna kõnekas näide, et 2011. aastal oli üle piiri viidav sularaha rublades 55 miljonit, kuid 2013. aastal oli selleks suurusjärguks juba 500 miljonit, konverteerides see summa eurodesse vastaval ajal kehtinud Eesti Panga keskmise aastakursi alusel, siis on eurodes see summa 2013. aastal tervelt 12,6 miljonit eurot. Rubla puhul oli see number juba küllaltki muljetavaldav, kuid statistika kohaselt viiakse ülekaalukalt kõige enam Eestist Venemaale siiski eurosid ning statistika kohaselt viidi 2013. aastal Eestist Venemaale tervelt 150,3 miljonit eurot, mis kahvatub igati rubla kõrval.⁷¹ Vaatlusaluse perioodi jooksul on Venemaalt Eestisse toodud ning deklareeritud sularaha hulk olnud küllaltki kõikum. Võrreldes summadega, mis liikusid Eestist Venemaale, siis on vastupidi liikuva raha hulk oluliselt väiksem. Võib öelda, et aasta-aastalt on summa vaatlusaluse perioodi jooksul siiski tõusnud. Ainsana on langenud USA dollarite deklareeritud sularaha üle piiri vedamine, kuid rubla ja euro puhul on tendents pigem siiski tõusev. Näiteks rubla puhul oli deklareeritud sularaha hulk, mis toodi Venemaalt Eestisse 2011. aastal 59,2 miljonit, kuid aastaks 2013 oli see hulk juba 169,3 miljonit rubla. Vahe on praktiliselt kolmekordne, mis on küllaltki märkimisväärne. Eurode puhul on samuti võimalik näha sama muustriga tendentsi, ehk 2011. aastal toodi Venemaalt Eestisse deklareeritud sularaha eurodes 2,4 miljonit, kuid aastaks 2013 oli see summa suurenenud juba 9,1 miljoni euroni.⁷² Analüüsis on võrreldud muuhulgas ka sularaha liikumist ning eksporti ja importi.

⁷⁰ Rahapesu andmebüroo Ülevaade sularaha liikumisest üle Eesti-Venemaa piiri ja Eesti Panga poolt väljastatud sularahast aastatel 2011-2013, lk 3. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/349391.pdf> (05.04.2016).

⁷¹ *Ibid.*, lk 4-5.

⁷² *Ibid.*, lk 6.

Kuna Venemaa impordi puhul on olnud sujuvalt näha, et import väheneb, siis ei kattu absoluutselt piiriülene sularaha vedu ja Venemaa suunalise väliskaubanduse dünaamika.⁷³

Miks eelistatakse Eesti sarnases e-riigis sularaha? Põhjus on lihtne, sularaha tagab isikutele teatava anonüümsuse. Kui pangatehinguid on võimalik jälgida ning teha kindlaks nende sisu ning põhjus, siis sularaha kaotab nõ raha jälje. Seega on võimalik RAB-i ülevaate põhjal järeldada, et tulenevalt geograafilisest asukohast on Eesti siiski atraktiivne eelkõige Venemaa kodanikele rahapesu jaoks.

Käesoleva alapeatüki kokkuvõtteks on oluline välja tuua, et loomulikult on oluline rahapesu toimepaneku seisukohast geograafiline asukoht, kuid see ei tohiks olla nii määrav. Antud näidet iseloomustab ilmekalt Eesti ja Läti, mille puhul on väga drastiline vahe märgatav. Olenemata sellest, et EL tasandil olevatest õigusaktidest tulenevad ühesugused kohustused kõigile, siis on läbi statistiliste näitajate näha, et nõudeid ei suudeta ühtlasel tasemel tagada ning täita. Loomulikult tuleb aru saada, et mõningane kõikumine on õigustatud statistika puhul, kuid antud juhul on vahe EL liikmesriikide osas liiga suur. Kuna rahapesu toimepanemise statistika suuruses mängib olulist rolli ka rahapesu tõkestamine juba ennetavas staadiumis, siis on keeruline hinnata kas IV direktiivist tulenev riskipõhine lähenemine tõkestab piisavalt rahapesu, kuna kohustatud isikutel on liiga lai volitus hindamaks seda, kas tegu on kõrge riskiga kliendiga või mitte. Antud peatükis käsitletud piirkonna riskid on selle probleemiga oluliselt seotud, kuna statistika põhjal on võimalik ilmestada seda, et olenemata sellest, et direktiivist tulenevad kõigile liikmesriikidele ühesugused nõuded, siis ei suudeta siiski piisavalt rangelt neid nõudeid täita, et vähendada ja tõkestada rahapesu toimepanemist. Sama probleem tekib ka riskipõhise lähenemise kohaldamisel. On küll teatav järelevalve selle kohaldamise üle, kuid tulenevalt liikmesriigist on rangus selle kontrollimiseks ilmselgelt erinev, kuna muidu ei esineks nii suurt erinevust statistilistes näitajates rahapesu seisukohalt, kui kõik EL liikmesriigid järgiksid ühtlasel tasemel tingimusi ning teostaksid ennetavate meetmete üle piisavalt järelevalvet.

⁷³ *Ibid.*, lk 8.

2. EESTI KOHTUPRAKTIKA MAJANDUSLIKU PÕHJENDATUSE PÕHIMÕTTE SISUSTAMISEL

2.1. Majandusliku põhjendatuse põhimõtte olemus

Kohtulahendites on tihti viidatud terminile majanduslik sisu ning, et tehing peab olema majanduslikult põhjendatud. Sealjuures ei tulene selgesõnaliselt kust nimetatud põhimõtted tulenevad. Mida saab pidada majandusliku põhjendatuse olemuseks? Olemusena saab mõista olukorda, kus nimetatud põhimõtet on vaja kasutada ning mis iseloomustab antud juhul majandusliku põhjendatuse põhimõtet ning mis on selle põhimõtte tunnused. Olemust on võimalik sisust eristada tänu sellele, et sisu puhul on tegemist täpselt struktureeritud olukorraga, mis vastab kindlatele tingimustele. Vaadates peamisi õigusakte, kust tuleneb rahapesu regulatsioon, milleks on KarS ning RahaPTS, siis ei ole otsesõnu mainitud majandusliku sisu või majandusliku põhjendatuse põhimõtet, ega antud nimetatud põhimõtte legaaldefiniitsiooni. Seega on tehingu majandusliku sisu põhimõtte justkui midagi hägust, millele pidevalt viidatakse, mis tundub kohati elementaarne, kuid millele ei ole täpset definiitsiooni üldse kerge leida. Alljärgnevalt on välja toodud majandusliku põhjendatuse põhimõtte definiitsioonid ning arusaamad, mida on võimalik tõlgendada ka rahapesu juures, kuid mis ei kuulu KarS-i, ega RahaPTS alla.

Kui vaadata karistusõigusest kaugemale, siis majandusliku sisu põhimõtet on reguleerinud näiteks maksukorralduse seaduse (edaspidi MKS) § 84. Maksuõigusest tulenev majandusliku sisu lähenemine keskendub sellele, et välja tuleb selgitada asjaolu, et kas lepingupoolte vahel kokku lepitud tingimused on ellu viidud või mitte ning seejärel on oluline otsustada kas tegu on maksustatava tehinguga või mitte. Tulenevalt sellest on võimalik teha kindlaks kas tehingul oli majanduslik sisu või ei.⁷⁴ Euroopa Kohtu 20.06.2013 otsuses C-653/11, punktis 46 leidis kohus, et õiguse kuritarvitamise keelu põhimõtte toob endaga kaasa selle, et keelustatakse fiktiivseid tehinguid, millel puudub tegelik majanduslik sisu ja mille ainus eesmärk on saada vaid maksusoodustust.⁷⁵ Harju Maakohus on muuhulgas leidnud lisaks, et tehing on näilik juhul kui selle sõlmimisel ei olnud eesmärgiks tehingus märgitud eesmärk. Olenemata sellest kas tehingu eest maksti raha või mitte, ei ole tehingul majanduslikku eesmärki, kui tehingu ainsaks eesmärgiks on jätta mulje tehingu olemasolust. Näilikuks tehinguks loetakse tehingut, mille puhul on pooled kokku leppinud, et tahteavaldusel ei ole

⁷⁴ T. Grauberg. - Majandusliku tõlgendamise meetod: tehingu sisu ja vormi tähendus maksustamisel. Maksumaksja 2009, nr 1.

⁷⁵ EKo C-653/11, Her Majesty's Commissioners of Revenue and Customs vs. Paul Newey.

vastavat õiguslikku tagajärge, sest pooled tahavad jätta muljet, et justkui oleks tehing toimunud.⁷⁶ Seega saab ka TsÜS §-st 89 tõmmata teatava paralleeli tehingu majandusliku põhjendatuse juurde, kuna TsÜS § 89 reguleerib näiliku tehingu põhimõtet ning selle tagajärge, milleks on asjaolu, et näilik tehing on tühine.⁷⁷

Samuti on võimalik tõmmata paralleele ka raamatupidamise seadusest (edaspidi RPS). RPS § 7 lg 1 p-i 3 kohaselt on raamatupidamise algdokumendiks majandustehingu toimumist kinnitav tõend, millel peab muuhulgas olema ka tehingu majanduslik sisu.⁷⁸ RPS-ist tulenevale majandusliku sisu põhimõttele on viidanud kõigi kolme kohtuastme kohtud enda lahendites, mis puudutavad eelkõige maksukohustuse varjamist ning tagastusnõude alusetut suurendamist, ehk süütegu, mis kvalifitseerub KarS § 389¹ alla. Riigikohus on enda lahendis nr 3-3-1-46-11 leidnud, et raamatupidamiskohustuslasele esitatud arve ei vasta algdokumendile esitatavatele nõuetele sellisel juhul kui arvel puuduvad piisavad andmed tehingu majandusliku sisu kohta. Haldusasjas nr 3-3-1-46-11 oli arve kirjelduses olemas mäрге, et arve tuleb tasuda reklaami- ja turundusteenuse eest, vastavalt lepingule, kuid siiski selgus menetluse käigus tõsiasi, et kirjalikku lepingut ei ole sõlmitud. Seega on arvel küll olemas viide lepingule, kuid kuna leping puudub, siis puudub tehingul ka majanduslik sisu.⁷⁹ Riigikohtu halduskolleegium on enda lahendis nr 3-3-1-76-14 leidnud muuhulgas seda, et arvel kajastatud informatsioon ei saa olla liiga üldine, vaid arvel tuleb viidata teenuse sisu nii üksikasjalikult kui võimalik. Riigikohus leidis, et teenuse kirjeldus on siis piisavalt üksikasjalik, kui sellega tagatakse teenuse identifitseerimise võimalus ja teenuse saamise kontrollitavus.⁸⁰ Tallinna Ringkonnakohus on enda lahendis 1-12-12477 leidnud, et raamatupidamises kajastatud andmete põhjal peab olema võimalik tuvastada majandustehingu tegelikku sisu ning tehingu tegelikke osapooli ning tehingu maksumust.⁸¹ Kindlasti on võimalik eelpool mainitud põhimõtteid MKS-ist ning RPS-ist paralleelselt laiendada ka kriminaalmenetluses.

Kuna majandusliku põhjendatuse puhul on vajalik tõlgendamine, siis on majandusliku põhjendatuse puhul tegemist määratlemata õigusmõistega, mida tuleb hinnata iga kaasuse

⁷⁶ HMKo 1-13-3856 (Joonas Maanurme süüdistuses KarS § 3891 lg 2 järgi).

⁷⁷ Tsiviilseadustiku üldosa seadus (viide 2).

⁷⁸ Raamatupidamise seadus. - RT I 2002, 102, 600 ... RT I, 30.12.2015, 65.

⁷⁹ RKHKo 3-3-1-46-11 (OÜ Artebalt kaebus Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 23. oktoobri 2009. a maksuotsuse nr 12.2-3/2299-7 tühistamiseks).

⁸⁰ RKHKo 3-3-1-76-14 (OÜ Tengel kaebus Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 23. jaanuari 2012. a maksuotsuse nr 12.2-3/3026-88 tühistamiseks).

⁸¹ TlnRnKo 1-12-12477 (Sergei Kirillovi ja Andrus Kochi süüdistuses KarS, § 372 lg 2 p 3, § 394 lg 2 p 3,4 järgi).

juures siiski eraldi. Oluline on, et iga üksikjuhtumi puhul hinnataks erinevalt asjaolusid ning antakse asjakohastele asutustele võimalus anda olukorrale enda nägemus ning tõlgendus selle kohta kas tehing on majanduslikult põhjendatud või mitte. RahaPTS § 12 lg 1 kohaselt pöörab kohustatud isik majandus-, kutse- või ametitegevuses kõrgendatud tähelepanu tehingus või ametitoimingus osaleva isiku, ametiteenust kasutava isiku või kliendi tegevusele ja asjaoludele, mis viitavad rahapesule või terrorismi rahastamisele, või mille seotus rahapesu või terrorismi rahastamisega on tõenäoline, sealhulgas keerukatele, suure väärtusega ja ebatavalistele tehingutele, millel ei ole mõistlikku majanduslikku eesmärki.⁸² Kui lugeda FATF-i soovitusi, siis on võimalik majandusliku põhjendatuse põhimõtet tõlgendada ka soovitusel number 10. Soovitus number 10 puudutab hoolsusmeetmeid, ehk sarnaselt RahaPTS-ile on tõmmatud paralleele hoolsusmeetmete rakendamise osas, kui rääkida tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõttest. Hoolsusmeetmete rakendamise juures on FATF märkinud, et finantsasutusel peaks olema keelatud klientidele anonüümsete või ilmselgelt fiktiivsete nimedega kontode kasutamine.⁸³ Samuti on võimalik hoolsusmeetmete rakendamise korral tõmmata paralleele majandusliku põhjendatuse põhimõtte juurde IV direktiivi artikkel 18 punktist 2. Nimetatud artikli puhul on sätestatud, et liikmesriigid näevad ette, et kohustatud isikud uurivad nii palju kui asjakohane kõigi keeruliste ja ebatavaliselt suuremahuliste tehingute ning kõigi selliste ebatavaliste tehingumustrite tausta ja eesmärki, millel ei ole selget majanduslikku ega õiguspärast eesmärki. Eelkõige laiendavad kohustatud isikud ärisuhte seire mahtu ja laadi, et teha kindlaks, kas kõnealused tehingud või toimingud on kahtlased.⁸⁴ Seega ka on ka IV direktiivis kaudselt olemas viide majandusliku põhjendatuse põhimõttele, mis on sarnane ka RahaPTS §-ga 12. Puudub lihtsalt sõnaselge definitsioon, vaid olemas on viide abstraktselt.

Rahapesu Andmebüroo koostab muuhulgas ka soovituslike juhendeid rahapesu kahtlusega tehingute tunnuste kohta. Kindlasti on võimalik ka Rahapesu Andmebüroo juhendist tõmmata paralleele, et mida loetakse majanduslikult põhjendamatuks tehinguks. Näiteks loetakse ebaharilikuks tehinguks isiku kontol tehtud tehingut, mis on suures summas, harilikule käibele mittevastav ja tegu on piisavalt põhjendamata maksega. Samuti loetakse ebaharilikuks tehinguks makset ühele kontole piisava selgituseta.⁸⁵ Seega on ka siit võimalik teatud

⁸² Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (viide 30).

⁸³ Rahapesu ning terrorismi ja massihävitusrelvade leviku rahastamise vastu võitlemise rahvusvahelised standardid (viide 38), lk 13.

⁸⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 94.

⁸⁵ Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend rahapesu kahtlusega tehingute tunnuste kohta, lk 4-5. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/258252.pdf> (27.03.2016).

paralleele tõmmata. Oluline on vaadata siinjuures ka seda, et kuidas on kohtupraktika seda mõtet sisustanud.

2.2. Tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte rakendamine

„Majandust on ühiskonna materiaalseks olemasoluks vajalike vahendite tootmise ja tarbimise korraldamine, ühiskondliku kogutoodangu loomine, jaotamine ja tarbimine. Selles ühiskondlikus protsessis ilmnevad nii üld- kui ka individuaalhuvid, mis vajavad riiklikku regulatsiooni ja kaitset, mistõttu tuleb puhtregulatiivset laadi majandusõiguse normide kõrval rakendada ka karistusnorme.“⁸⁶

Peasjalikult on tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtet rakendatud rahapesu koosseisu juures, ehk KarS § 394 tähenduses. Tulenevalt kohtulahenditest, mida käesoleva magistritöö autor uuris majandusliku põhjendatuse põhimõtte seisukohalt, puudutasid eelkõige majandusliku põhjendatuse põhimõtet KarS § 394 tähenduses ning menetlusosalistele määrati karistus KarS §-s 394 kvalifitseeritud rahapesu eest. Siinjuures on võimalik välja tuua ka oluline asjaolu, et rahapesu kvalifikatsiooni puhul KarS-is ei ole välja toodud, et millal tuleb mängu tehingu majanduslik põhjendus ja millal mitte, ometi seda põhimõtet peasjalikult KarS § 394 juures rakendatakse. Kuna KarS § 394 eesmärk on kaitsta eelkõige siiski majandussüsteemi rahavoogude mõjutuste eest, mis on pärit kuritegelikest allikatest, siis on oluline mõtestada siinkohal lahti ka tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõte. „Rahapesu objektiks on kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara, ehk kriminaaltulu.“⁸⁷ Seega on tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte kriteeriumid KarS § 394 juures äärmiselt oluliseks elemendiks, et teha kindlaks millal kvalifitseerub tehtud tehing rahapesu alla ning millal mitte.

2.3. Tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte sisu

2.3.1. Õigussuhte tegeliku majandusliku sisu määratlemine

Autor käsitles tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte olemust käesoleva magistritöö punktis 2.1, tõmmates paralleele MKS-i ja RPS-iga. Tulenevalt sellest, et tehingu majandusliku põhjendatuse puhul on tegemist määratlemata mõistega rahapesu koosseisu

⁸⁶ P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj., lk 873. Tallinn: Juura 2015.

⁸⁷ *Ibid.*, lk 945.

juures, avab autor tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte sisu läbi kohtupraktika, kõrvutades seda majandusliku põhjendatuse põhimõtetega, mis tulenevad mujalt kui KarS-ist või RahaPTS-ist. Läbi kõigi kolme kohtuastme on võimalik tuua välja sarnased lähenemised, et kuidas sisustada majanduslikult põhjendatud tehingu kriteeriume ning millal loetakse tehtud tehing majanduslikult põhjendatuks ja millal mitte. Õigussuhte tegelikku majanduslikku sisu eristab see, et olemas on kindlad kriteeriumid, mille alusel saab öelda kas tehing on majanduslikult põhjendatud või mitte.

Esimeseks kriteeriumiks majandusliku põhjendatuse puhul on see, et tehing peab olema seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega. Milles see väljendub? Näiteks on Ringkonnakohus enda 11.06.2012 kohtuotsuses kriminaalasjas nr 1-09-15385 leidnud, et igasugune äriühingu lubatud äritegevus saab olla üksnes äriühingule lubatav seaduslik tegevus. Muu kui põhikirjalise tegevuse puhul ei saa olla juttu äriühingu majandustegevusest.⁸⁸ Ka Riigikohus on enda 31.10.2013 lahendis nr 3-1-1-97-13 toonud välja, et isik tegi äriühingu pangakontol kuritegelikul teel saadud raha varjamiseks ja legaliseerimiseks erinevaid ülekandeid, millel puudus majanduslik sisu. Äriühingu poolt tehtud pangatehingute jadad näitlikustasid seda, et tehinguid tehti äriühingutega ning liigutati rahasummasid, mis ei ole kuidagi seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega ning mille eesmärk oli varjata raha päritolu ning kasusaajaid ning seeläbi legaliseerida tahtliku süüteoga saadud vara. Kuna tehinguid tehti tahtliku süüteoga saadud varaga, siis on tehingute iseloomu, maksete selgitusi ja ettevõtete majandustegevust arvestades tegemist rahapesuga RahaPTS § 4 mõttes.⁸⁹ Seega pidas kohus nimetatud lahendi puhul põhjendatuks seda, et ülekannetel puuduslik majanduslik sisu tänu sellele, et ülekanded ei ole seotud kuidagi ettevõtte reaalse majandustegevusega. Ka Harju Maakohtu otsus kriminaalasjas nr 1-08-167 ilmestab käesolevat kriteeriumit äärmiselt hästi. Nimelt isikud, kes tegid pangaülekandeid märkisid ülekannete selgitusse erinevate arvete numbrid, soovides sellega näidata, et justkui oleks raha kantud äriühingute tehingute eest majandustegevuse käigus. Põhimõtteliselt jäeti pangaülekannetega mulje nagu tehtaks toiminguid tavapärase majandustegevuse raames, ehk maakohus leidis antud juhul, et tehing ei olnud majanduslikult põhjendatud, kuna isikud mõisteti süüdi.⁹⁰ Antud kriteeriumi puhul võib öelda, et seisukoht on ühtne läbi kõigi kolme

⁸⁸ TlnRnKo 1-09-15385 (Olga Drozdetskaja ja Adil Allahverdijevi süüdistuses KarS § 394 lg 2 p. 1,3 järgi lühimenetluses).

⁸⁹ RKKKm 3-1-1-97-13 (I OÜ (endise ärinimega H OÜ) korteriomandi arestimine).

⁹⁰ HMKo 1-08-167 (Kristjan Voll süüdistuses KarS § 390 lg 1, § 394 lg 2 p.4, § 255 lg 1 järgi, Mehis Tamm süüdistuses KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Kristo Prikk KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Tarmo Leier KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Mehis Tamm KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3 järgi).

kohtuastme, millest ilmneb ka ühtne arusaam selle kohta, et tehing on majanduslikult põhjendatud juhul kui tehing on seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega.

Teiseks oluliseks kriteeriumiks läbi kohtupraktika on majandusliku põhjendatuse puhul see, et kahe äriühingu vahel tehtava pangaülekande puhul peab olema majanduslik seos, ehk kaks äriühingut on omavahel seotud läbi äriliste suhete. Sisuliselt on siin oluline eelkõige võimalus tõendada, et jah tõepoolest äriühing x müüb kaupu äriühingule y ning nad on omavahel äriliselt seotud ning äriühing y tasub tehingu eest äriühingule x. Näitena saab autor tuua kaks Riigikohtu lahendit, mis kinnitavad nimetatud kriteeriumi olulisust majandusliku põhjendatuse põhimõtte seisukohast lähtuvalt. Riigikohtu 31.10.2013 lahendis nr 3-1-1-96-13 käib vaidlus küll süüteoga saadud vara konfiskeerimise üle, kuid lahend puudutab ka majanduslikku põhjendatust ja rahapesu. Isik tegi äriühingute pangakontodel kuritegelikul teel saadud raha varjamiseks ning legaliseerimiseks mitmeid ülekandeid, millel ei olnud majanduslikku sisu. Kui pangaülekanded olid tehtud, siis kuriteost pärit rahaga soetati vara või suunati see legaalsesse majanduskäibesse. Kuna tehti mitmeid erinevaid pangatehinguid, siis liigutati küllaltki suuri rahasummasid, mis ei ole mitte kuidagi seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega, mistõttu on ülekannete eesmärk varjata raha päritolu ning sellest kasusaajaid ning seeläbi legaliseerida kuritegelikul teel saadud raha. Oluline on välja tuua, et ettevõtete, kelle vahel pangatehinguid tehti, puudus omavahel reaalne majandustegevus.⁹¹ Käesoleva kriteeriumi põhistamiseks on oluline ka Riigikohtu lahend nr 3-1-1-94-14. Süüdistuses on väga põhjalikult kirjeldatud rahaülekandeid mis on süüdistuse aluseks. Nimetatud kriminaalasjas käib vaidlus selle üles, et milleks rahaülekandeid sooritati. Ringkonnakohus ja Prokuratuur leiavad, et rahaülekandeid sooritati selleks, et varjata raha päritolu. Kriminaalkolleegium leidis, et rahakäsituse eesmärk on rahapesu tuvastamiseks olulise tähtsusega ning varakäsituse majanduslik sisu ei välista rahapesu, kuna ka mõne päriselt olemasoleva nõude täitmiseks tehtud varakäsitus võib endast kujutada rahapesu. Kolleegium leiab, et tõendada on vaja asjaolu, kas reaalse äritegevuse raames tehtud soorituse eesmärk oli nõude täitmine või raha pesemine, mistõttu tuleb teha kindlaks pangaülekannete majanduslik sisu. Kuna konkreetses kohtulahendis on välja toodud erinevaid väljavõtteid e-kirjadest, kust nähtub selgesõnaliselt näiteks, et lepinguid koostati tagantjärele ning pangatehingute selgituseks tuleks panna "konsulterimine", siis on võimalik siiski öelda, et pangaülekannete selgituses kajastatud tehinguid siiski ei toimunud ning oluline oli menetlusosaliste jaoks formaalsuste täitmine, et pankadele ei tunduks tehingud kuidagi kahtlased. Kriminaalkolleegium leiab, et kuna tehingute ja rahaülekannete sisu määrati

⁹¹ RKKKm 3-1-1-96-13 (Kolmanda isiku A Ltd sõiduauto Lamborghini Aventador arestimine).

küllaltki suvaliselt, et näiliselt oleks kõik korrektne, siis oli tehingute peamiseks eesmärgiks siiski vara päritolu varjamine. Samuti on oluline välja tuua, et rahaülekannete osapoolteks olnud äriühingute vahel puudusid reaalsed majandussuhted, mis tõendaks, et rahaülekannete tegemisel oli ettevõtluseks vajalik eesmärk. Menetlusosalised on muuhulgas toonud välja, et suurtes rahasummades tehtud tehingute eesmärk ja sisu oli laenu andmine, kuid Riigikohtu hinnangul ei ole see põhjendus piisav selleks, et järeldada asjaolu, et äriühingute vahel oli olemas toimiv maandussuhe.⁹²

Kolmandaks kriteeriumiks, mida on võimalik kohtupraktikast tuletada on see, et tehing ei tohi toimuda näilike, ehk fiktiivsete dokumentide ning arvete alusel. Ehk lubamatu on jätta muljet justkui toimuks legaalne tehing, kuid tegelikult see nii ei ole. Ehk sisuliselt olukord, kus luuakse kuvand, et äriühingu tegevuses on kõik justkui legaalne ning korrapärane. Antud näidet näitlikustab väga hästi Tallinna Ringkonnakohtu 01.09.2010 tehtud kohtumäärus kriminaalasjas nr 1-10-4995, kus kohtumääruse kohaselt on süüdistatavaks isik, kes oli äriühingu juhatuse liige ning kes näiliselt igapäevase majandustegevuse raames kasu teenimise eesmärgil ning kuritegelikul teel saadud raha tegelikku olemust varjas, läbi selle, et näilike dokumentide alusel toimusid tehingud, mille tagajärjel liikus kuritegelikul teel omastatud raha edasi. Seega on võimalik siinkohal rääkida majandusliku sisuta tehingutest, kuna tehingute näol oli tegemist näilike tehingutega, jätmaks muljet justkui tehing siiski oleks korrektne.⁹³ Samale järeldusele on jõudnud ka Harju Maakohus otsuses 1-10-4995 ning Pärnu Maakohus otsuses nr 1-13-8826, seega on võimalik siinkohal rääkida ka äärmiselt ühtsetest seisukohtadest kohtupraktika kontekstis. Siinkohal saab antud kriteeriumit, mis tuleneb kohtupraktikast, kõrvutada ka RPS § 7 lg 1 p-ga 3, mille kohaselt on raamatupidamise algdokumentideks majandustehingu toimumist kinnitav tõend, millel peab muuhulgas olema ka tehingu majanduslik sisu.⁹⁴ Kuna antud kriteeriumi puhul on majandustehingu toimumist kinnitavad tõendid, ehk dokumendid ja arved koostatud fiktiivselt ning tehingud on toimunud tänu sellele näilikel alustel, siis on võimalik RPS-iga tõmmata paralleele ning jaatada majandusliku sisu puudumist.

⁹² RKKKo 3-1-1-94-14 (Kriminaalasi Vladimir Tšaštšini süüdistuses KarS § 256 lg 1 ning § 394 lg 2 p-de 2, 3 ja 4 järgi; Valentina Tšaštšina ja Timur Gerassimenko süüdistuses KarS § 394 lg 2 p-de 3 ja 4 järgi; Dmitri Jegorovi ja Konstantin Poltevi süüdistuses KarS § 394 lg 2 p-de 3 ja 4 – § 22 lg 3 järgi; Tamme Arendus OÜ, Credit Union OÜ, Infradata OÜ ja IT Consulting OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi; Novatech OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 – § 22 lg 3 järgi).

⁹³ TIRnKm 1-10-4995 (Juri Muraško süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4; ja 376 2 lg 1 järgi, Sparostar OÜ süüdistuses KarS § - de 394 lg 4 ja 376 2 lg 2 järgi, Boriss Šipunov süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4 ja 376 2 lg 1 - § 22 lg 3 järgi, Ellespere OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, OÜ Trading Expert süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, X X süüdistuses KarS § 394 lg 1 p 1, 3 järgi, OÜ Esmabalt süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi ja Mušfik Askerov süüdistuses KarS § KarS § 394 lg 2 p 1, 3 järgi).

⁹⁴ Raamatupidamise seadus (viide 78).

Neljandaks kriteeriumiks majandusliku põhjendatuse puhul on pangaülekande toimumine äriühingu seaduslikult lubatava tegevuse raames, ehk tegu on äriühingu toimimisega oma tavapärasel äritegevuses. Siinkohal saab olukorda näitlikustada järgmise stsenaariumiga - kahtlusi tekitab kui äriühing x, kes tegeleb näiteks põlluharimismasinatega, hakkab järsku tasuma suures koguses ehete eest, sest need kaks majandustegevust ei lähe absoluutselt omavahel kokku. Antud kriteeriumi näitlikustamiseks saab tuua Tallinna Ringkonnakohtu 11.06.2012 kohtuotsuse kriminaalasjas nr 1-09-15385, kus isikud kasutasid ebaseadusliku tegevuse tulemusena laekunud raha ettevõtte igapäevase majandustegevuse käigus. Rahaülekanded toimusid üksnes näiliselt legaalselt vahenditest. Siinjuures tuleb märkida veel lisaks, et igasugune äriühingu lubatud äritegevus saab olla üksnes äriühingule lubatav seaduslik tegevus. Muu kui põhikirjalise tegevuse puhul ei saa olla juttu äriühingu majandustegevusest. Ringkonnakohus leidis siinkohal, et olukorras kus süüdistatavad tegid pangaülekandeid tegelikkuses mittetoiminud tehingu alusel, siis ei saa seda käsitleda ettevõtte tavapärase äritegevusena ning säärane käitumine on rahandus- ja majandussüsteemi kahjustav. Mistõttu on ka eelpool kirjeldatud tehingud majanduslikult põhjendamatud.⁹⁵

Viiendaks kriteeriumiks, mis tõestab, et tehing on majanduslikult põhjendatud on pangaülekande selgituse abstraktsuse puudumine. Ehk pangaülekande puhul on vajalik, et oleks piisavalt täpselt määratletud tehingu eesmärk ning selle sisu. Siinjuures ei piisa vaid sõnast "leping", vaid oluline on võimalikult täpselt ära määratleda, et milleks konkreetset tehingut tehakse. Ei saa öelda, et nimetatud kriteeriumi lugedes ning analüüsides oleks autor häämingus, et sellise kriteeriumi alusel loetakse tehing majanduslikult põhjendatuks. Antud kriteeriumi on võimalik näitlikustada ka kohtupraktikaga. Tallinna Ringkonnakohtu kohtumääruses kriminaalasjas nr 1-13-5747, jõudis Ringkonnakohus täpselt sellisele järeldusele, et kui pangatehingute maksete selgituseks on märgitud näiteks "laen" või "ülekanne" ning kui selliseid selgitusi ei ole võimalik usaldusväärset siduda ühegi kohustuse täitmisega ja muid tõendeid ei ole esitatud, et tegemist oli reaalse majandustegevusega, siis ei ole tehing ka majanduslikult põhjendatud ning selgitused on liialt abstraktsed.⁹⁶ Samale

⁹⁵ TlnRnKo 1-09-15385 (Olga Drozdetskaja ja Adil Allahverdijevi süüdistuses KarS § 394 lg 2 p. 1,3 järgi lühimenetluses).

⁹⁶ TlnRnKm 1-13-5747 (Kriminaalasi H. K. kahtlustuses KarS § 394 lg 2 p 3 järgi ja H OÜ kahtlustuses KarS § 394 lg 4 järgi).

järeldusele jõudis ka Harju Maakohus enda lahendis nr 1-10-4995.⁹⁷ Siinkohal on võimalik leida sarnasusi ka Riigikohtu halduskolleegium lahendiga nr 3-3-1-76-14, kus käsitleti küll majanduslikku sisu, tulenevalt RPS § 7 lg 1 p-st 3, mille kohaselt on raamatupidamise algdokumendiks majandustehingu toimumist kinnitav tõend, millel peab muuhulgas olema ka tehingu majanduslik sisu. Nimetatud halduskolleegiumi lahendis leidis Riigikohus, et arvel kajastatud informatsioon ei saa olla liiga üldine, vaid arvel tuleb viidata teenuse sisu nii üksikasjalikult kui võimalik.⁹⁸ Seega on sarnane lähenemine majandusliku põhjendatuse põhimõtte puhul olemas ka halduskolleegiumi lahendites RPS-ist tuleneva majandusliku sisu põhimõttega.

Seega lähtudes Eesti kõigi kolme kohtuastme praktikast võib välja tuua 5 konkreetset ning kindlat kriteeriumit, mis peegelduvad välja kõigi kolme kohtuastme lahenditest. Olgugi, et kohtupraktika on üsna minimaalne tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumite osas, siis piisab siiski ka nendest vähestest lahenditest, et tuua välja läbivad kriteeriumid, mis esinesid kõigis kolmes kohtuastmes. Esiteks on oluline pangatehingu seos ettevõtte reaalse majandustegevusega. Teiseks peab kahe äriühingu vahel tehtava pangaülekande puhul olema majanduslik seos, ehk kaks äriühingut on omavahel seotud läbi äriliste suhete. Kolmandaks kriteeriumiks, mis peab olema täidetud, et tehingul oleks majanduslik põhjendus olemas on asjaolu, et tehing ei tohi toimuda näilike dokumentide ning arvete alusel. Ehk lubamatu on jätta muljet justkui toimuks legalne tehing, kuid tegelikult see nii ei ole. Viiendaks kriteeriumiks, mis tõestab, et tehing on majanduslikult põhjendatud on pangaülekande selgituse abstraktsuse puudumine. Ehk pangaülekande puhul on vajalik, et oleks piisavalt täpselt määratletud tehingu eesmärk ning sisu. Ei piisa siinjuures vaid sõnast “leping”, vaid oluline on võimalikult täpselt määratleda ära milleks tehingut tehakse. Oluline on märkida, et majandusliku põhjendatuse kriteerium on täidetud juhul kui teenuse identifitseerimise võimalus ja teenuse saamise kontrollitavus on tagatud.

Kas läbi kolme kohtuastme läbivad kriteeriumid on piisavad selleks, et tuvastada kas tehingul on olemas majanduslik põhjendus või mitte? Töötades läbi kõigi kolme astme kohtupraktika kättesaadavate kohtulahendite alusel on kindlasti põhjust öelda, et majandusliku põhjendatuse

⁹⁷ HMKo 1-10-4995 (Juri Muraško süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4; ja 376 2 lg 1 järgi, Sparostar OÜ süüdistuses KarS § - de 394 lg 4 ja 376 2 lg 2 järgi, Boriss Šipunov süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4 ja 376 2 lg 1 - § 22 lg 3 järgi, Ellespere OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, OÜ Trading Expert süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, Kardo Kruusmaa süüdistuses KarS § 394 lg 1 p 1, 3 järgi, OÜ Esmabalt süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi ja Mušfik Askerov süüdistuses KarS § KarS § 394 lg 2 p 1, 3 järgi kokkuleppemenetluses).

⁹⁸ RKHKo 3-3-1-76-14 (OÜ Tengel kaebus Maksu- ja Tolliameti Põhja maksu- ja tollikeskuse 23. jaanuari 2012. a maksuotsuse nr 12.2-3/3026-88 tühistamiseks).

kriteeriumid on piisavad ning sealjuures arusaadavad. Kui algselt tundub, et majandusliku põhjendatuse põhimõte on midagi udust ning arusaamatut, siis kui asja uurida põhjalikumalt, on võimalik kindlasti öelda, et praktika on läbi kolme kohtuastme siiski ühtlane. Olgugi, et majandusliku põhjendatuse puhul saame rääkida eelkõige tagajärgi puudutavatest kriteeriumitest, siis on need samuti äärmiselt olulised, et võidelda rahapesu vastu. Kindlate kriteeriumite olemasolu annab konkreetse arusaama, et millist tehingut peetakse majanduslikult põhjendatuks ning millist mitte. Kindlate kriteeriumite välja toomine loob teatud õigusselguse tehingu majandusliku põhjendatuse suhtes. Seega on majanduslike kriteeriumite olemasolu väga oluline. Siinkohal ei saa kindlasti ka unustada seda, et majandusliku põhjendatuse puhul on vaja tõlgendamist, mistõttu on majandusliku põhjendatuse puhul vaja hinnata iga kaasuse juures siiski eraldi täpseid asjaolusid. Oluline on, et iga üksikjuhtumi puhul hinnataks erinevalt asjaolusid ning anda asjakohastele asutustele võimalus anda olukorrale enda nägemus ning tõlgendus, et kas tehing on majanduslikult põhjendatud või mitte. Autor on arvamusel, et kirjeldatud viis kriteeriumit, mis tulevad läbi kõigi kolme kohtuastme kohtupraktika on piisavad selleks, et tuvastada tehingu majanduslik sisu. Algselt teemasse süvenemata oli õhus suur küsimärk, et mida siis peetakse tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumiteks ja mida mitte, kuid töötades läbi kohtupraktika on pilt oluliselt selgem. Arusaamatuks jääb siiski autori jaoks see, et miks ei ole seadusandja konkreetseid kriteeriume seadusesse kirja pannud. Kuna kuritegevuse arenedes ei ole nimetatud kriteeriumid kindlasti ammendavad, siis on võimalik ka seadusesse säärane klausel kirjutada. Hetkel on siiski majandusliku põhjendatuse kriteeriumite olemus küllaltki hägune ning arusaamatu nähtus, seega oleks mõistlik see korrektselt kirja panna. Samuti võib autor öelda seda, et kohtulahendite leidmine, kus oleks kirjas majandusliku põhjendatuse kriteeriumid ei ole üldse lihtne, kuna märksõnade järgi sääraste lahendite leidmine ei anna täielikku tulemust, vaid läbi tuleb analüüsida kättesaadavad lahendid rahapesu kohta üldiselt. Seega võib öelda, et majanduslikult põhjendatud tehingu kriteeriumite leidmine kohtupraktikast osutus raskemaks kui võis arvata, mis on tegelikult kurb, kuna tegu on niigi mõistega, mis on hägune ning tõlgendamist vajav. Kuna lahendite osakaal, kus kohtud on kohtulahendites üldse lahendanud küsimust, et milline tehing on üldse majanduslikult põhjendatud ning millel on majanduslik sisu, on küllaltki väike, siis toob autor siinkohal välja näite kuidas on kohtud rahapesu tehinguid peamiselt käsitletud. Peamiselt on rahapesu puudutavates lahendites käsitletud tehingute temaatikat järgnevalt "Isik sisenes pangas avatud arvelduskontole nr x ja teostas sealt ebaseaduslikult ülekande arvelduskontole x".⁹⁹ Ehk

⁹⁹ HMKo 1-12-380 (Üllar Lõobas' e, Raivo Trauss' i süüdistuses KarS § 394 lg 2 p.p 1,3 järgi ja Sergei Abljajev' i süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 1,3 -22 lg 3 järgi kokkuleppemenetluses).

täiendavalt ei ole selgitatud mida see ebaseaduslik ülekannete endast kujutab, seega on kohtulahendites selgitus majandusliku sisu ning tehingu majandusliku põhjendatuse puhul üsna minimaalne.

Tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumid tulevad mängu alles siis kui rahapesu on toimepandud või kahtlustus rahapesu toimepanemises on olemas. Seega on tegemist kriteeriumitega, mida on võimalik kohaldada vaid siis kui tegu on tehtud ning tehing on sooritatud. Kuid olenemata sellest on ka majandusliku põhjendatuse puhul eesmärgiks siiski võidelda rahapesu vastu ning takistada selle toimepanemist ning läbi kohtupraktika on võimalik teha järeldusi, et rahapesu toimepanemine ei jää kindlasti karistusest. Kuid siiski olenemata sellest, et karistusõiguses nimetatud terminid täpselt määratletud ei ole, siis on võimalik siiski ka paralleelse tõmmata nimetatud viie kriteeriumi juures ka MKS-i ja RPS-iga.

2.3.2. Õigussuhte poolte käitumise põhjendus

Läbi erinevate kohtulahendite kõigis kolmes kohtuastmes on võimalik vastavalt nendele välja tuua teatud käitumismustreid ning sisustada käitumise põhjendatust. Kuna kohtupraktika põhjal saab välja tuua viis konkreetset kriteeriumi, mille alusel saab öelda kas tehing on majanduslikult põhjendatud või mitte, siis saab tulenevalt sellest välja tuua ka viis käitumuslikku põhjendust.

Esimesena võib välja tuua isikute käitumise tehingu majandusliku põhjendatuse puhul tegevuse äriühingus, millel puudub reaalne äritegevus ning tegelemine äritegevusega, mis ei ole konkreetse ettevõtte tavapärane, reaalne ning igapäevane majandustegevus. Nimetatud põhimõtted tulenevad Harju Maakohu 12.06.2008 kriminaalasja nr 1-08-167 kohtuotsusest, kus isikud, kes tegid pangaülekandeid, märkisid ülekannete selgitusse erinevate arvete numbrid, soovides sellega näidata, et justkui oleks raha kantud äriühingute tehingute eest majandustegevuse käigus. Samuti tehti pangaülekandeid varifirmade pangakontodele, mille eesmärgiks oli viia kaugemale kuriteo teel saadud vara seost isikutest. Põhimõtteliselt jäeti pangaülekannetega mulje nagu tehtaks toiminguid tavapärase majandustegevuse raames.¹⁰⁰ Seega on siin Harju Maakohus lugenud käitumist, mis toob kaasa majandusliku põhjendusest tehingu näiliku tehingu tegemise, mis jätab mulje, et tegu on tavapärase tegutsemisega

¹⁰⁰ HMKo 1-08-167 (Kristjan Voll süüdistuses KarS § 390 lg 1, § 394 lg 2 p.4, § 255 lg 1 järgi, Mehis Tamm süüdistuses KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Kristo Prikk KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Aleksei Savvaik KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Tarmo Leier KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3; § 394 lg. 2 p. 3, 4; § 255 lg. 1 järgi, Mehis Tamm KarS § 390 lg. 1, 2 - § 22 lg. 3 järgi.

majandus- ja kutsetegevuses. Sama käitumismustrit on analüüsinud ka Tallinna Ringkonnakohtu 11.06.2012 kohtuotsuses kriminaalasjas nr 1-09-15385, kus isikud, kes kasutasid ebaseadusliku tegevuse tulemusena laekunud raha ettevõtte igapäevase majandustegevuse käigus ning tegid seeläbi 3 ülekannet. Rahaülekanded toimusid üksnes näiliselt legaalsest vahenditest. Ringkonnakohus leidis siinkohal, et olukorras kus süüdistatavad tegid pangaülekandeid tegelikkuses mittetoiminud tehingu alusel, siis ei saa seda käsitleda ettevõtte tavapärase äritegevusena ning säärane käitumine on rahandus- ja majandussüsteemi kahjustav. Mistõttu on ka eelpool kirjeldatud tehingud majanduslikult põhjendamatud.¹⁰¹ Seega tõi isikute käitumine kaasa selle, et tehingutel puudus igasugune majanduslik põhjendus. Ka näiteks Tallinna Ringkonnakohtu 04.09.2013 kohtumääruses nr 1-13-5747 on kohus leidnud, et tehingud ei toimunud ettevõtte tavapärase majandustegevuse käigus. Isikuga seotud äriühingud väljastasid väikelaene ning teenisid seeläbi tulu. Rahalised vahendid kanti Soome äriühingu pangakontodelt Eesti äriühingute pangakontodele, et varjata kriminaaltulu päritolu. Seejärel tegid Eesti äriühingud mitmeid majandusliku sisuta tehinguid ning rahapesu tulemusena saadi sellest varalist kasu. Ehk pangaülekanded mis sooritati ei toimunud tavapärase majandustegevuse käigus.¹⁰² Olgugi, et siin on välja toodud äriühingud, kuid äriühingute nimel teevad tehinguid siiski isikuid ning iga isik on teadlik, mille eest parasjagu tehingut sooritatakse, seetõttu on ka siin olemas teatav käitumismuster. Riigikohtu 31.10.2013 lahendis nr 3-1-1-97-13 tegi isik, kellel oli ettevõtte pangakonto käsutusõigus äriühingu pangakontol kuritegelikult teel saadud raha varjamiseks ja legaliseerimiseks erinevaid ülekandeid, millel puudus majanduslik sisu. Äriühingu poolt tehtud pangatehingute jadad näitlikustavad seda, et tehti tehinguid ning liigutati rahasummasid, mis ei ole kuidagi seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega ning mille eesmärk on varjata raha päritolu ning kasusaajaid ning seeläbi legaliseerida tahtliku süüteoga saadud vara.¹⁰³ Seega pidas nimetatud määruse puhul Riigikohus põhjendatuks prokuratuuri põhjendust, et ülekannetel puuduslik majanduslik sisu tänu sellele, et ülekanded ei ole seotud kuidagi ettevõtte reaalse majandustegevusega ning tehinguid tegi isik, kellele oli volitatud pangakoodid tehingute tegemiseks ning isik oli igati teadlik mida ta enda käitumisega korda saadab. Riigikohtu 31.10.2013 lahendis nr 3-1-1-96-13 oli isikul kolme ettevõtte pangakontode käsutusõigus, mistõttu tegi isik äriühingute pangakontodel kuritegelikult teel saadud raha varjamiseks ning legaliseerimiseks mitmeid ülekandeid, millel ei olnud majanduslikku sisu. Kui pangaülekanded olid tehtud, siis kuriteost pärit rahaga soetati vara või suunati see legaalsesse

¹⁰¹ TlnRnKo 1-09-15385 (Olga Drozdetskaja ja Adil Allahverdijevi süüdistuses KarS § 394 lg 2 p. 1,3 järgi lühimenetluses).

¹⁰² TlnRnKm 1-13-5747 (Kriminaalasi H. K. kahtlustuses KarS § 394 lg 2 p 3 järgi ja H OÜ kahtlustuses KarS § 394 lg 4 järgi).

¹⁰³ RKKKm 3-1-1-97-13 (I OÜ (endise ärinimega H OÜ) korteriomandi arestimine).

majanduskäibesse. Kuna tehti mitmeid erinevaid pangatehinguid, siis liigutati küllaltki suuri rahasummasid, mis ei ole mitte kuidagi seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega, mistõttu on ülekannete eesmärk varjata raha päritolu ning sellest kasusaajaid ning seeläbi legaliseerida kuritegelikul teel saadud raha.¹⁰⁴ Riigikohtu lahendis nr 3-1-1-94-14 on väga põhjalikult kirjeldatud rahaülekandeid mis on süüdistuse aluseks. Nimetatud kriminaalasjas käib vaidlus selle üles, et milleks rahaülekandeid sooritati. Kuna konkreetses kohtulahendis on välja toodud erinevaid väljavõtteid e-kirjadest, kust nähtub selgesõnaliselt näiteks, et lepinguid tehakse tagantjärele ning pangatehingute selgituseks tuleks panna “konsulteerimine”, siis on võimalik öelda, et pangaülekannete selgituses kajastatud tehinguid siiski ei toimunud ning oluline oli menetlusosaliste jaoks formaalsuste täitmine, et pankadele ei tunduks tehingud kuidagi kahtlased.¹⁰⁵ Seega on antud kohtulahendite pinnalt tuua välja, et olemas on kindlad käitumismustrid, mille puhul saab hinnata tehingu majanduslikku põhjendatust äritegevuse raames. Oluline on märkida majandusliku põhjendatuse juures, et isik peab olema võimeline põhjendada iga tema poolt tehtud tehingut. Ehk isik peab suutma tõendada, et miks ta just nii käitus ning miks on vastav tehing tehtud. Ka Riigikohus on asunud seisukohale, et kui pangatehingutel puudub igasugune seos ettevõtte reaalse majandustegevusega, siis on tegu majandusliku sisuta tehinguga. Samuti on Riigikohus leidnud, et kui ettevõtete vahel tehakse pangaülekandeid, siis peaks ettevõtetel olema siiski ka omavahel reaalne majandustegevus, või vähemalt peaks seda olema võimalik kuidagi tõestada, et tõesti omavahel on õigustatud tehingute tegemine ning see on igati põhjendatud. Inimesed teevad tihti eksimusi, ehk ei mõtle tehinguid tehes, et peaks selgitusse märkima üksikasjaliku põhjenduse, et mille jaoks midagi tehakse. Sealjuures peab olema valmis ka tõendama, et tõesti tegu on legaalse pangatehinguga ning rahapesuga seos puudub ja tehing on majanduslikult igati põhjendatud. Kuna tänapäeval jääb kõigest jälg maha ka virtuaalsesse maailma, siis tuleb olla kindlasti valmis ka selleks, et vaidluse puhul lahataks üksikasjalikult tehingu aluseks olevaid asjaolusid. Näiteks on võimalik e-kirjavahetuse põhjal teha kindlaks, et tegu oli majandusliku sisuta tehingutega ning eesmärk oligi rahapesemine.

Teise käitumismustrina majandusliku põhjendatuse puhul võib välja tuua fiktiivsete arvete koostamise. Harju Maakohtu kriminaalasja nr 1-10-4995 kohaselt äriühingu juhatuse liige tegi

¹⁰⁴ RKKKm 3-1-1-96-13 (Kolmanda isiku A Ltd sõiduauto Lamborghini Aventador arestimine).

¹⁰⁵ RKKKo 3-1-1-94-14 (Kriminaalasi Vladimir Tšaštšini süüdistuses KarS § 256 lg 1 ning § 394 lg 2 p-de 2, 3 ja 4 järgi; Valentina Tšaštšina ja Timur Gerassimenko süüdistuses KarS § 394 lg 2 p-de 3 ja 4 järgi; Dmitri Jegorovi ja Konstantin Poltevi süüdistuses KarS § 394 lg 2 p-de 3 ja 4 – § 22 lg 3 järgi; Tamme Arendus OÜ, Credit Union OÜ, Infradata OÜ ja IT Consulting OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi; Novatech OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 – § 22 lg 3 järgi).

näiliselt igapäevase majandustegevuse raames ning kasu saamise eesmärgil tehinguid, et varjata kauba tõelist olemust ja päritolu suures ulatuses, mistõttu vastab juhatuse liikme tegevus rahapesu tunnustele. Juhatuse liige allkirjastas teadlikult ja tahtlikult fiktiivse müügilepingu ning lepingu alusel koostati arved, mille alusel tehti siis pangaülekandeid. Seega kasutati fiktiivseid arveid ja fiktiivseid saatelehti äriühingu raamatupidamises algdokumentina. Fiktiivsetest dokumentidest ning sellest tulenevast tehingutest tulenevalt varjati vara ebaseaduslikku päritolu. Kuna episoodide oli mitu, siis muuhulgas eelpool kirjeldatule kirjutas teine juhatuse liige arvetele ebaõigeid andmeid, märkides näiteks arvele “kaup”. Seega koostades näilikke dokumente, näidati äriühingut igati tegutsevana ja fiktiivsete dokumentide alusel loodi õigusnäivus, et osaühing omab igapäevast majandustegevust ja realiseerib seeläbi ka legaalselt kaupa.¹⁰⁶ Ka Pärnu Maakohus on enda lahendis nr 1-13-8826 leidnud, et osaühingu juhatuse liige koostas tehingu aluseks olevaid arveid, mis sisaldasid ebaõigeid andmeid. Ebaõigete arvete esitamise ja koostamise eesmärgiks oli vara tegeliku omaniku ja vara ebaseadusliku päritolu varjamine. Osaühingut näidati läbi arvete justkui korrektse ja tegutseva äriühinguna ja läbi fiktiivsete dokumentide loodi igapäevase majandustegevuse raames ja näiliselt legaalselt kaupa realiseeriv osaühing. Tegelikult tasuti arvete alusel siis rahapesu raha, kuigi tegelikult oli raha ülekande aluseks fiktiivne arve, mistõttu puudub tehtud tehingul tegelikult igasugune majanduslik sisu.¹⁰⁷ Sarnaselt Harju Maakohtu lahendile 1-10-4995 on ka siin toodud välja, et tehing ei ole majanduslikult põhjendatud, kui arved mille alusel tehing tehakse sisaldab ebaõigeid andmeid. Seega joonistub läbi erinevate kriminaalasjade välja kindel käitumismuster – isik koostab teadlikult fiktiivseid arveid, lootes, et ta ei jää rahapesuga vahele. Tulenevalt kohtupraktikast on võimalik öelda, et fiktiivsete arvete puhul puudub tehingul igasugune majanduslik põhjendus.

Kolmanda käitumismustrina rahapesu ning tehingu majandusliku põhjendatuse juures võib tuua välja isikute tegevuse, mis ei seonu kuidagi äriühingu reaalse majandustegevusega. Harju Maakohtu kriminaalasja nr 1-09-10314 kohaselt äriühingu juhatuse liige tegutses äriühingu pangakontoga selliselt, et varjata kuritegeliku tegevuse tulemusena saadud vara ebaseaduslikku päritolu. Kuidas seda varjati? Pangakontole kanti rahalisi vahendeid, mille

¹⁰⁶ HMKo 1-10-4995 (Juri Muraško süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4; ja 376 2 lg 1 järgi, Sparostar OÜ süüdistuses KarS § - de 394 lg 4 ja 376 2 lg 2 järgi, Boriss Šipunov süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4 ja 376 2 lg 1 - § 22 lg 3 järgi, Ellespere OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, OÜ Trading Expert süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, Kardo Kruusmaa süüdistuses KarS § 394 lg 1 p 1, 3 järgi, OÜ Esmabalt süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi ja Mušfik Askerov süüdistuses KarS § KarS § 394 lg 2 p 1, 3 järgi kokkuleppemenetluses).

¹⁰⁷ PMKo 1-13-8826 (Keijo Jaanup süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 3 järgi kokkuleppemenetluses).

selgituseks oli lisatud “omaniku laen”. Kuna tegu oli ülekannetega, mis ei olnud seotud äriühingu reaalse majandustegevusega ning olid oma sisult seeläbi ka fiktiivsed, siis puudub nimetatud tehingutel ka majanduslik sisu. Samuti on isikud märkinud abstraktselt osade pangaülekannete selgituseks näiteks “Arve”, “Sisene” või “Leping”, millega varjati rahaliste vahendite ebaseaduslikku päritolu ning omandiõigust.¹⁰⁸ Seega taaskord saab rääkida teadlikust käitumisest, mida inimesed teevad, lootes, et säärane teguviis jääb tähelepanuta ning lootes, et ei teki probleeme tehingu majandusliku põhjendatuse puudumisega.

Neljanda käitumismustrina läbi kohtupraktika võib välja tuua isiku poolt näilike tehingute tegemise. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalasja nr 1-10-4995 kohtumääruse kohaselt on süüdistatavaks isik, kes oli äriühingu juhatuse liige ning kes näiliselt igapäevase majandustegevuse raames kasu teenimise eesmärgil ning kuritegelikul teel saadud raha tegelikku olemust varjas, läbi selle, et näilike dokumentide alusel toimusid tehingud, mille tagajärjel liikus kuritegelikul teel omastatud raha edasi. Seega on võimalik siinkohal rääkida majandusliku sisuta tehingutest, kuna tehingute näol oli tegemist näilike tehingutega, jätmaks muljet justkui tehing siiski oleks korrektne.¹⁰⁹ Seega on sarnaselt Harju Maakohtu otsusele nr 1-10-4995 ning Pärnu Maakohtu otsusele nr 1-13-8826 on ka käesolevast Tallinna Ringkonnakohtu lahendist võimalik tuua paralleele selles osas, et tehing on majanduslikult põhjendamata, kui tehing toimub fiktiivsete arvete alusel ning isik on teadlikult enda käitumisega koostanud fiktiivseid dokumente. Seega on rahapesu koosseisu juures isikute poolt läbivalt kasutatud skeemi, et jäetakse mulje, et tegu on tavapärase majandus- ja kutsetegevusega, kuid tegelikkuses käib äri ajamine hoopis teistel alustel. Antud juhul on oluline välja tuua, et käesolev Tallinna Ringkonnakohtu lahend on koostatud apellatsioonkaebuse korras, mis kaevati edasi Harju Maakohtu otsuse peale kriminaalasjas 1-10-4995, seega on väga meeldiv näha seda, et kohtute arusaamad majandusliku põhjendatuse kriteeriumitest ei erine nii drastiliselt. Ka Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsuse kohaselt kriminaalasjas nr 1-09-20617 tegutses isik äriühingu seadusliku esindajana ning sooritas sealjuures majandustehinguid. Nii maakohus kui ka ringkonnakohus leidsid, et toimusid tegelikkuses olematud ostu-müügitehingud, mille abil toimus vara puhastamine selle ebaseaduslikust kuritegelikust taustast. Kohus leidis, et rahaülekannete abil kanti üle raha olematute tehingute eest, mis kahtlemata kahjustab majanduse normaalset toimimist. Seega

¹⁰⁸ HMKo 1-09-10314 (Lehar Reimand süüdistuses KarS § 209 lg 2 p 2, 3; § 345 lg 1; § 394 lg 2 p 1, 3 järgi, Aavo Vesilind süüdistuses KarS § 209 lg 2 p 1, 2, 3; § 394 lg 2 p 1, 3 järgi, Nikolai Gontšarov süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 3 järgi, OÜ Haussmann Auto süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi).

¹⁰⁹ TIRnKm 1-10-4995 (Juri Muraško süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4; ja 376 2 lg 1 järgi, Sparostar OÜ süüdistuses KarS § - de 394 lg 4 ja 376 2 lg 2 järgi, Boriss Šipunov süüdistuses KarS § - de 255 lg 1; 394 lg 2 p 3, 4 ja 376 2 lg 1 - § 22 lg 3 järgi, Ellespere OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, OÜ Trading Expert süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi, X X süüdistuses KarS § 394 lg 1 p 1, 3 järgi, OÜ Esmabalt süüdistuses KarS § 394 lg 4 järgi ja Mušfik Askerov süüdistuses KarS § KarS § 394 lg 2 p 1, 3 järgi).

sooritasid isikud näilike tehinguid, millel puudus tegelikult igasugune majanduslik sisu ning tehingud ei olnud absoluutselt majanduslikult põhjendatud.¹¹⁰

Viienda käitumismustrina toob autor läbi kohtupraktika majandusliku põhjendatuse juures isikute poolt liialt abstraktsete selgituste koostamine tehingute puhul. Tallinna Ringkonnakohus on enda kohtumääruses nr 1-13-5747 leidnud, et pangatehingute maksete selgituseks märgitud terminid näiteks “laen” või “ülekanne” puhul on tegemist liialt abstraktsete terminitega. Kuna selliseid selgitusi ei ole võimalik usaldusväärset siduda ühegi kohustuse täitmisega ja muid tõendeid ei ole esitatud, et tegemist oli reaalse majandustegevusega, siis Ringkonnakohus leidis, et Riigiprokuratuuri poolt esitatud kuriteokahtlustus rahapesu toimepanemises on põhjendatud ning tehing ei ole majanduslikult põhjendatud.¹¹¹ Seega võivad isikud küll sedasi käitudes mõelda, et keegi ei hakka midagi kahtlustama kui selgitus on piisavalt abstraktne, kuid nii see siiski ei ole.

¹¹⁰ TlnRnKo 1-09-20617 (Kurmet Paursoni (Paurson) süüdistuses KarS § 209 lg 2 p 2, 3 ja § 394 lg 2 p 1, 3 järgi, Üllar Kase süüdistuses KarS § 209 lg 2 p 2, 3 ja § 394 lg 2 p 1, 3 järgi, Siim Rinne süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 1 järgi, Viljo Mardisoo süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 1 järgi, Ivory Liibeoni süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 1 järgi, Raimo Kotkase süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 1, 3 järgi, Ainulaadne OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 3 ja lg 4 järgi, Valdervik Puit OÜ süüdistuses KarS § 209 lg 3 ja § 394 lg 2 p 3 ja lg 4 järgi ja Help24 OÜ süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 3 ja lg 4 järgi).

¹¹¹ TlnRnKm 1-13-5747 (Kriminaalasi H. K. kahtlustuses KarS § 394 lg 2 p 3 järgi ja H OÜ kahtlustuses KarS § 394 lg 4 järgi).

3. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU 20.05.2015 DIREKTIIVIST (EL) 2015/849 TULENEVA RISKIPÕHISE LÄHENEMISE JA EESTI KOHTUPRAKTIKAS VÄLJATÖÖTATUD MAJANDUSLIKU PÕHJENDATUSE KRITEERIUMITE SUHE

3.1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ennetav olemus

Kas riskipõhisest lähenemise ennetav olemus on ennast õigustanud või mitte? Olgugi, et EL-i liikmesriigid ei ole veel IV direktiivi üle võtnud, kuna neil on selleks veel veidi üle aasta aega, siis tulenes riskipõhine lähenemine juba ka III direktiivist, kuid IV direktiiv lihtsalt laiendab seda põhimõtet. Eesti puhul võib öelda, et rahapesu toimepanemine on vähenenud, millel on kindlasti oma roll juba kehtival riskipõhisel lähenemisel. Rahapesu andmebüroo koostab igal aastal aastaraamatuid, mis annavad statistilise ülevaate. Kõige kaasaegsem aastaraamat, mida on hetkel võimalik kätte saada on 2014. aasta aastaraamat. Rahapesu andmebüroole laekub teateid kas siis rahapesu toimepanemisest või kahtlustusest, et rahapesu võidakse toime panna. Statistiliselt laekus Rahapesu andmebüroole teateid 2014. aastal 11 204, kuid seevastu 2012. aastal oli see arv 12 157. Väikese Eesti kohta on vahe siiski tuntav ning olemas. Aastaraamatus on Rahapesu andmebüroo toonud teadete arvu vähenemise põhjuseks välja, et hoolsusmeetmete rakendamise tase kasvab hoogsalt ja tulenevalt sellest puhastub ka kohustatud isikute kliendibaas, mis väljendub selles, et kohustatud isikud välistavad selliste klientide teenindamise, kes panevad toime kahtlasi ning ebaharilikke tehinguid.¹¹² Seega kui EL-i liikmesriigid võtavad üle IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise, mis laiendab III direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise määratlust, siis võib järeldada, et olukord peaks muutuma hetkelisest olukorrast veelgi paremaks. Seega on riskipõhise lähenemise kui ennetava meetme kohaldamine igati õigustatud ning põhjendatud, kuna statistika räägib siinkohal juba enda eest. Rahapesu andmebüroo toob enda aastaraamatus positiivse külje pealt välja ka selle, et rahapesu kahtlusega teadete puhul domineerivad teavitamisega eelkõige krediidi- ja finantseerimisasutused. Kui finantseerimisasutus esitab teate, siis mille alusel enamjaolt teade esitatakse? 2014. aastaraamatu kohaselt puudutab valdav enamus teadetest tehinguid kõrgendatud terrorismi rahastamise ohuga riikidesse või on tehingud seotud sealt pärit isikutega.

¹¹² Rahapesu andmebüroo Aastaraamat 2014, lk 9. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> (07.04.2016).

Mainimata ei saa jätta ka summapõhiseid teateid, mida tuleb samuti küllaltki palju ette.¹¹³ Seega lähtuvalt sellest on võimalik ka konstateerida fakti, et Eestis teevad kohustatud isikud enda tööd põhjalikult ning püüavad igati välistada rahapesu toime panemist riskipõhise lähenemise põhimõtteid kohaldades.

Oluline järeldus riskipõhise lähenemise ennetava olemuse puhul ongi see, et iga klient on erinev ning iga risk mis võib kliendiga realiseeruda on erinev. Seega on kohustatud isikutele pandud kohustus tunda oma klienti ning tabada õigel ajahetkel millal on tõenäosus, et võib realiseeruda rahapesu toimepanemise risk. Kohustatud isikul lasub siinkohal kohustus iga riskikategooria mõju määramiseks hinnata igas riskikategoorias olevate riskifaktorite realiseerumise tõenäosust. Seega on oluline märkida, et olgugi, et riskipõhise lähenemise puhul on tegemist ennetava meetmega võitluses rahapesu vastu, siis ei mängi see rolli selles osas, et tegu võiks olla vähem tähtsa meetmega kui kõik muud meetmed, mis on olemas rahapesu võitlemise vastu. Autori hinnangul on tegu äärmiselt olulise meetmega, mis on rahapesu toimepanijate jaoks justkui pitsitavaks faktoriks, et ei ole võimalik lihtsalt rahapesu toime panna. Kuna kuritegevus areneb meeletul kiirusel edasi, leitakse aina enam uusi vahendeid, mille abil panna toime oskuslikult seaduse vastaseid tegusid, siis on oluline, et ka kohustatud isikud oleksid kursis kõige uuema informatsiooniga rahapesu ja terrorismi rahastamise valdkonnas. Kuna seadusega on ette nähtud koolituse läbi viimise kohustus, siis on seadusandja mõelnud ka sellele. Seega leiab autor, et riskipõhise lähenemise näol, mida IV direktiiv laiendas, võrreldes III direktiiviga on hetkel piisavalt reguleeritud ning piisavalt ajakohane.

3.2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ennetavast olemusest tulenevad rakendamisel ilmnevad probleemid praktikas

3.2.1. Probleem kohustatud isiku liialt laia volitusega riskipõhise lähenemise kohaldamisel

Kuna käesolev magistritöö keskendub eelkõige riskipõhisest lähenemisest tulenevate põhimõtete omavahelisele seostamisele tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõttega, siis analüüsib autor just sellest aspektist tulenevaid probleeme ning murekohti, mis võivad ilmneda IV direktiivi üle võtmisel ning selle rakendamisel. Nagu eelnevas alapeatükis autor

¹¹³ Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2014 (viide 112), lk 10.

selgitas, siis on riskipõhise lähenemise puhul tegemist ennetava meetmega võitluses rahapesu vastu. Olgugi, et riskipõhist lähenemist ei sätestanud esmalt mitte IV direktiiv, siis olenemata sellest keskendub IV direktiiv ka riskipõhisele lähenemisele, laiendades seda põhimõtet edasi. Autor leiab, et riskipõhine lähenemine on oluline meede selleks, et võidelda rahapesu vastu, kuid nagu igal teoreetilisel asjal, võib praktikas esineda teatud probleeme. Nii ka riskipõhisel lähenemisel.

Esimese probleemina näeb autor seda, et riskipõhise lähenemise rakendamisel jäetakse kohustatud isikule liialt suur vabavoli, et otsustada kas tegu on kõrge riskiga kliendiga või mitte ning seeläbi tuleb otsustada ka kohaldamisele kuuluvad tugevdatud hooldusmeetmed või mitte. Ka III direktiivi puhul võib öelda, et kohustatud isikutel oli olemas teatud diskretsiooniõigus, mis tulenes III direktiivi artikkel 8 lõikest 2. III direktiivis sätestatud diskretsiooniõigus on piiratum, võrreldes IV direktiiviga. IV direktiiv avarab riskipõhist lähenemist kaugemale III direktiivist ja nõuab tõenduspõhist hindamist praktiliselt kõikide riskide suhtes, mis on seotud rahapesu ja terrorismi rahastamisega. IV direktiivis eeldatakse kohustatud isikutelt sisuliselt seda, et nad hindaksid kokkupuudet iga asjakohase riskiga, ning võtaksid kasutusele vastavaid meetmeid riskide vähendamiseks, mis on vastavuses riskide hindamisega. Riskipõhine lähenemisviis, mis on sätestatud IV direktiivis tegeleb EL-i tasandil paremini sellega, et kõrgema riskiga kliendikategooriad oleksid nõuetekohaselt tähistatud ning nendega tegeletaks piisavalt.¹¹⁴ Ehk oluline märksõna on siinkohal kõrge riskiohuga kliendid. IV direktiivi artikli 8 kohaselt tagavad liikmesriigid, et kohustatud isikud võtavad ette asjakohaseid meetmeid, et tuvastada ning hinnata rahapesu ja terrorismi rahastamise riske, võttes arvesse riskitegureid, sealhulgas klientide, riikide või geograafiliste piirkondade, toodete, teenuste, tehingute ja edastamiskanalitega seonduvaid riskitegureid. Need meetmed peavad olema proportsionaalsed kohustatud isikute olemuse ja suurusega.¹¹⁵ Sama artikli punkti 3 kohaselt tagavad liikmesriigid, et kohustatud isikutel on kehtestatud põhimõtted, kontrollimeetmed ja protseduurid, millega tõhusalt maandatakse ja juhitakse liidu, liikmesriigi ja kohustatud isiku tasandil tuvastatud rahapesu ja terrorismi rahastamise riske. Kõnealused põhimõtted peavad olema proportsionaalsed kohustatud isikute olemuse ja suurusega.¹¹⁶ Seega jäetakse liikmesriikidele siiski küllaltki vaba voli, et otsustada kuidas riskipõhist lähenemist riigis rakendatakse ning ellu viiakse. Loomulikult tuleb järgida direktiivi üle võtmiseks tulenevaid nõudeid ning tingimusi, kuid siiski on iga riigi puhul rangusaste ja sellest tulenev tõhusus erinev. Kui igal riigil oleksid samalaadsed meetmed kasutusel, siis ei

¹¹⁴ D. Ryan jt. (viide 14), lk 2.

¹¹⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 90.

¹¹⁶ *Ibid.*

oleks EL liikmesriikide puhul nii suuri kääre statistiliste näitajate puhul, mille alusel hinnatakse rahapesu indeksit riikides. Riskipõhise lähenemise elluviimise ning rakendamise osas on olemas ka kontrollimehhanismid, kuid nähtuvalt käesoleva magistritöö 1. peatüki alapeatükist 1.3. on võimalik näitlikustada, et rahapesu toimepanemine on EL liikmesriikide tasandil äärmiselt erineva tasemega ning sellest tulenevalt on ka riskipõhise lähenemise järgimine äärmiselt erineval tasemel. Kuna siiani tulenes riskipõhine lähenemine III direktiivist, siis toimus ka riskipõhise lähenemise üle järelevalve.¹¹⁷ Ka IV direktiivist tulenevale riskipõhisele lähenemisele tagatakse järelevalve, kuid võib öelda, et seni ei ole järelevalve riskipõhise lähenemise üle toimunud just kuigi efektiivselt, vaadates juba suurt lõhet ainuüksi EL liikmesriikide tasandil rahapesu toimepanemise seisukohalt. Kuna riskipõhine lähenemine on ennetav meede rahapesu juures, siis on üldine rahapesu toimepanemise statistika seotud riskipõhise lähenemisega. Seotus tuleneb sellest, et kui riskipõhist lähenemist rakendada piisavalt efektiivselt ning ühtlasel tasandil EL liikmesriikide puhul, siis oleks ennetav töö piisav, et hoida rahapesu indeks ühtlasel tasemel, mida see kahjuks hetkel ei ole. Kui järgitaks üheselt meetmeid, siis peaksid ka näitajad olema enam-vähem samalaadsed, muidugi on arusaadav teatav kõikumine, kuid need numbrid ei erineks omavahel siiski nii drastiliselt nagu nad hetkel erinevad. Järgides riskipõhist lähenemisviisi, mis on sätestatud IV direktiivi artiklis 8, on kohustatud isikul seejuures kohustus otsustada, kas tegu on potentsiaalselt rahapesu riskiga isikuga või mitte. Muidugi on kohustatud isikutele ettenähtud meetmed, mille alusel hinnata riskitegureid, siis on erinevate inimeste jaoks ka erinevad tegurid, mis määravad suuremaid riskitegureid. IV direktiivi artikkel 13 punkt 2 sätestab, et EL liikmesriigid tagavad, et kohustatud isikud rakendavad kliendi suhtes kõiki hoolsusmeetmeid.¹¹⁸ Niinimetatud kõikideks hoolsusmeetmeteks loetaksegi muuhulgas täiesti tavapäraseid tegevusi, nagu näiteks kliendi isikusamasuse tuvastamine ja kontroll dokumentide, andmete või usaldusväärsest ja sõltumatust allikast hangitud teabe põhjal jne.¹¹⁹ Hoolsusmeetmete kohaldamise peamiseks eesmärgiks on tõkestada kuritegelikul teel saadud vara kasutamist krediidi- ja finantseerimisasutuste poolt osutatavates teenustes.¹²⁰ Seega on hoolsusmeetmete rakendamine hädavajalik ning möödapääsmatu rahapesu tõkestamise seisukohast vaadatuna. Riskitundlikkusest lähtuvalt võivad kohustatud isikud määrata selliste meetmete ulatuse, ehk kui põhjalikult hoolsusmeetmeid rakendatakse. Riskipõhise lähenemise

¹¹⁷ The Financial Action Task Force – Guidance for a risk-based approach. The Banking sector, lk 15. Arvutivõrgus: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf> (12.04.2016).

¹¹⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 92.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 4.

rakendamise tulem on see, et juhul kui tuvastatakse, et kliendi puhul võib realiseerida rahapesu toimepanemise risk ning riskifaktorid on kliendi puhul olemas, siis rakendatakse ka selle kliendi puhul tugevdatud korras hoolsusmeetmeid, mitte tavapäraseid hoolsusmeetmeid, mida kohaldatakse madala riskiga klientide puhul. Ehk siit ilmnebki autori jaoks IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise rakendamise probleem praktikas. Kuidas olla kindel selles, et liikmesriigid kohaldavad tugevdatud hoolsusmeetmeid ühtlaselt ning ühetaoliselt? Autor leiab, et ei saagi kohaldada. Kuna kui liikmesriigid kohaldaksid ühtlasel tasemel tugevdatud hoolsusmeetmeid, siis oleks EL liikmesriikide puhul rahapesu indeks ühtlasem kui ta hetkel on. Olenemata sellest, et ka III direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise üle teostatakse järelevalvet, siis nähtub rahapesu toimepanemise statistikast, et järelevalve ulatus on väga erineval tasemel. Seega on autor seisukohal, et kui järelevalve ei ole siiani piisavalt efektiivselt toimunud ning statistiliste näitajate vahel on nii suur erinevus, siis kandub see probleem üle ka IV direktiivi riskipõhisesse lähenemisesse. Seega on autori arvates hetkel IV direktiivist tulenevat riskipõhist lähenemisviisi kindlasti võimalik edasi arendada ning muuta tingimusi kohustatud isikute jaoks ühtlasemaks ning seeläbi muuta rahapesu toimepanemine raskemaks, kuna ennetav meede on efektiivsem. Kuna antud hetkel on tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamine seotud siiski kliendi põhiselt ning kohustatud isikul on seeläbi vaba voli hinnata, kas konkreetse kliendi puhul kuuluvad kohaldamisele tugevdatud hoolsusmeetmed või mitte. Seega võiks lahendusena vähendada kohustatud isikute liiga suurt volitust ning juhised võiksid olla väga täpselt ning sammudena kirjas ning liialt suur hindamine kliendi põhiselt võiks vähemoluliseks muutuda. Muuhulgas oleks lahendus ka riskipõhise lähenemise järgimise järelevalve tõhustamine.

3.2.2. Probleem praktikas tegelike kasusaajate registri pidamise kohustusest kinnipidamisega

Riskipõhise lähenemise ennetava olemuse juures võime rääkida ka praktikas esinevast teisest probleemist, ehk tegelike kasusaajate kohta registri pidamine. Selleks, et takistada rahapesu toimepanemist on IV direktiivi puhul kohustatud isikutel kohustus pidada registrit. Mida on Euroopa Parlament ja nõukogu mõelnud IV direktiivis registri pidamise kohustuse all? IV direktiivis on leitud, et täpne ja ajakohastatud teave tegelikult kasu saava omaniku kohta on võtmeteguriks kurjategijate kindlakstegemisel, kes võivad vastasel korral varjata end äriühingu struktuuri taha. Seepärast peaksid EL-i liikmesriigid tagama, et nende territooriumil siseriikliku õiguse kohaselt asutatud äriühingud koguvad ja hoiavad lisaks põhiteabele, nagu äriühingu nimi ja aadress ning asutamist ja õiguspäraseid omandisuhteid tõendavad

dokumendid, ka piisavat, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta. Selleks, et juriidiliste isikute ärakasutamise vastu võitlemiseks suurendada läbipaistvust, peaksid liikmesriigid tagama, et tegelikult kasu saavaid omanikke käsitlevat teavet säilitatakse äriühingust eraldi asuvas keskregistris, tαιelikult kooskōlas liidu õigusega. Liikmesriigid saavad selle jaoks kasutada kesksel andmebaasi, kuhu kogutakse tegelikult kasu saavaid omanikke käsitlevad andmed, vōi äriregistrit vōi muud keskregistrit. Liikmesriigid vōivad otsustada, et andmete registrisse kandmise eest vastutavad kohustatud isikud.¹²¹ Kuidas on omavahel seotud registri pidamine tegelike kasusaavate isikute kohta ning riskipōhine lähenemine? Vastus on vāga lihtne. Hoosusmeetmete kohaldamise seisukohalt on oluline eelkōige isikusamasuse tuvastamine. IV direktiivis on Euroopa Parlament ja nōukogu leidnud, et tegelikult kasu saavate omanike tuvastamist ja isikusamasuse kontrollimist tuleks asjakohasel juhul laiendada juriidilistele isikutele, kelle omandis on mōni teine juriidiline isik, ning kohustatud isikud peaksid pūūdma leida fūūsilise isiku, kes kliendist juriidilist isikut omandisuhte kaudu vōi muul viisil loplikult kontrollib.¹²² Seega on riskipōhise lähenemise seisukohalt äärmiselt oluline tegelike kasusaavate isikute kohta korrektse registri pidamine, et kohustatud isik saaks vōimalikult varajases staadiumis teha kindlaks, kas tegu on rahapesu toimepanemise seisukohalt riski realiseerumisega vōi mitte. Seega on IV direktiiviga pandud kohustus EL-i liikmesriikidele, et tagada korrektse registri pidamine, kus oleks vōimalik jālghida informatsiooni äriühingute ja muude juriidiliste isikute, sealhulgas usaldusfondide, fondide ja valdusettevōtjate tegelike kasusaavate omanike kohta. Tegelike kasusaajate registri pidamise eesmārgiks ongi ainuūksi see, et āra hoida ũksikisikute puhul vōimalust hoiduda kōrvale regulatiivsetest piirangutest, peites end justkui āriūhingu seljataha, saades ise sealtkaudu kasu. Suurim vālajakutse registripidamisel ongi eelkōige kohustatud isikutel, kuna tegelike kasusaajate registri olemasolu korral lasub neil vāga suur kohustus. Kohustatud isikud peavad kontrollima tegelike kasusaajate registrit kliendi identifitseerimise protsessi puhul. IV direktiiv seab muuhulgas liikmesriikidele ka õiguse nōuda kohustatud isikutel tegelike kasusaajate registri tαιendamist.

Seega saame IV direktiivi poolt pandud tegelike kasusaajate registri pidamisel rāākida vāga suurest kohustusest eelkōige kohustatud isikutele. Olgugi, et IV direktiiv paneb liikmesriikidele kohustused, siis on äärmiselt kaheldav, et kōik EL liikmesriigid rakendavad ũhtlasel tasemel ning ũhtlase rangusega tegelike kasusaajate registri pidamist, et hōlbustada sealjuures ka riskipōhise lähenemise kohaldamist. Kuna ka riskipōhise lähenemise puhul on

¹²¹ Euroopa Parlamendi ja nōukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 75.

¹²² *Ibid.*

võimalik rääkida, et kõik riigid ei ole üheselt täitnud nõutavaid tingimusi, siis on põhjust arvata, et ka registri pidamine ei kulge nii ladusalt. Tegelike kasusaajate registri pidamise kohustus on eelkõige liikmesriigil, seda kohustust ei ole kellelgi teisel. Seega on tegu EL liikmesriikide jaoks järjekordse kohustusega. Loomulikult on riike, kus säärase registri loomine ei ole suureks probleemiks, kuid nagu nähtub ka rahapesu indeksi drastilisest vahest EL liikmesriikide puhul, siis kõigi riikide jaoks ei pruugi see nii lihtne kohustus siiski olla. Seega võib praktikas tekkida probleem tegelike kasusaajate registri pidamisega, kus kajastatud informatsioon ei pruugi olla viimase detailini asjakohane, kuid eks aeg annab arutust, et kuidas säärase registri pidamise süsteem toimima hakkab. Kindlasti on riskipõhise lähenemise seisukohalt tegelike kasusaajate kohta registri pidamine oluline, et maandada veelgi enam riske, kuid on oluline, et kõik EL liikmesriigid teeksid ka vastavalt koostööd registri pidamisel. Lahendusena võiks antud juhul tuua välja keskregistrisse andmete kandmise tiheduse. Ehk kui tihti on vaja keskregistrit täiendada. Tulenevalt sellest peaksid liikmesriigid tagama ka kontrollimehhanismi, et tõepoolest õigeaegselt ning piisavalt tihedalt registrit täiendaksid, kuna oluline ongi antud registri puhul eelkõige andmete asjakohasus.

3.3. Eesti kohtupraktika majanduslikust põhjendatusest tulenev tagajärgedele keskenduvate kriteeriumite olemus ja seos Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõikega 2

3.3.1. Eesti kohtupraktika vastavus Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõikest 2 tulenevale kohustusele

IV direktiivi artikkel 18 tuleneb kohustus, et liikmesriigid näevad ette, et kohustatud isikud uurivad nii palju kui asjakohane kõigi selliste keeruliste ja ebatavaliselt suuremahuliste tehingute ning kõigi selliste ebatavaliste tehingumustrite tausta ja eesmärki, millel ei ole selget majanduslikku ega õiguspärast eesmärki. Eelkõige laiendavad kohustatud isikud ärisuhte seire mahtu ja laadi, et teha kindlaks, kas kõnealused tehingud või toimingud on kahtlased.¹²³

Kas Eesti kohtupraktika vastab oma konkreetsuselt IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tulenevale kohustusele, et liikmesriigid näevad ette, et kohustatud isikud uurivad nii palju kui asjakohane tehinguid millel puudub majanduslik eesmärk? Antud küsimusele on võimalik vastata jaatavalt. Olgugi, et kirjanduses ja seaduses ei ole konkreetselt toodud välja mida

¹²³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 94.

peetakse täpselt majanduslikult põhjendatud tehinguks ning mis on säärase tehingu puhul olulised kriteeriumid, siis läbi kohtupraktika analüüsi on võimalik siiski vastata, et tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumid on täiesti olemas ning neid on võimalik kohustatud isikul tulenevalt sellest ka järgida. Oluline on siinkohal konkreetsuse rõhutamiseks see, et läbi kõigi kolme kohtuastme on kriteeriumid samasugused. Tulenevalt kohtupraktikast joonistub välja viis olulist kriteeriumit, mida läbi erinevate asjaolude tõlgendati rahapesu puhul kõigis kolmes kohtuastmes. Läbi kõigi kolme kohtuastme joonistuvad välja sarnased lähenemised, et kuidas sisustada majanduslikult põhjendatud tehingu kriteeriume.

Esimeseks kriteeriumiks on, et tehing oleks seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega. Teiseks oluliseks kriteeriumiks on kolm kohtuastet pidanud seda, et kahe äriühingu vahel tehtava pangaülekande puhul peab olema majanduslik seos. Kolmandaks kriteeriumiks, mis peab olema täidetud on see, et tehingul oleks majanduslik põhjendus olemas, on asjaolu on see, et tehing ei tohi toimuda näilike dokumentide ning arvete alusel. Neljandaks kriteeriumiks majandusliku põhjendatuse puhul on pangaülekande toimumine äriühingu seaduslikult lubatava tegevuse raames, ehk tegu on äriühingu toimimisega oma tavapärasel äritegevuses. Viiendaks kriteeriumiks, mis tõestab, et tehing on majanduslikult põhjendatud on pangaülekande selgituse abstraktsuse puudumine. Autor on arvamisel, et kirjeldatud viis kriteeriumit, mis tulevad läbi kõigi kolme kohtuastme kohtupraktika on piisavad selleks, et tuvastada tehingu majanduslik sisu ning vastavad oma konkreetsuselt IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tulenevale kohustusele.

3.3.2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõikest 2 tulenev põhimõte on samastatav Eesti kohtupraktikast tulenevate tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumitega

Majandusliku põhjendatuse põhimõtte puhul on oluline kasutada tõlgendamist. Majandusliku põhjendatuse puhul ei ole võimalik legaaldefiniitsiooni konkreetselt määratleda, kuna seadusandja ei ole seda selgesõnaliselt teinud. Iga kaasuse puhul tuleb hinnata just selle kaasuse jaoks olulisi asjaolusid ning tingimusi ning otsustada seejärel, kas tehing mida tehti oli majanduslikult põhjendatud või mitte.

Ka IV direktiivis on olemas viide majandusliku põhjendatuse põhimõtte juurde. IV direktiivi artikkel 18 lõige 2 sätestab, et liikmesriigid näevad ette selle, et kohustatud isikud uurivad nii palju kui asjakohane kõigi selliste keeruliste ja ebatavaliselt suuremahuliste tehingute ning

kõigi selliste ebatavaliste tehingumustrite tausta ja eesmärgi, millel ei ole selget majanduslikku ega õiguspärast eesmärki. Eelkõige laiendavad kohustatud isikud ärisuhte seire mahtu ja laadi, et teha kindlaks, kas kõnealused tehingud või toimingud on kahtlased.¹²⁴

Kuna võitluses rahapesu vastu on FATF-i soovitused justkui alustala, siis tuleb vaadata majandusliku põhjendatuse põhimõtte sedastamisel ka sinna. FATF-i soovituste kohaselt saab majandusliku põhjendatuse põhimõtet välja lugeda soovituselt nr 10. Soovitus nr 10 käsitleb hoolsusmeetmeid. FATF on soovitusel nr 10 märkinud, et kliendi osas tuleb rakendada hoolsusmeetmeid, muuhulgas ka ärisuhteid ja selle jooksul tehtud tehinguid tuleb pidevalt kontrollida, et tagada asjaolu, et teostatud tehing tõesti oleks kooskõlas kliendi või tema äritegevusega.¹²⁵ Siseriiklikul tasandil on olemas justkui kaudne viide majandusliku põhjendatuse olemusele RahaPTS § 12 lg-s 1, mille kohaselt kohustatud isik pöörab majandus-, kutse- või ametitegevuses kõrgendatud tähelepanu tehingus või ametitoimingus osaleva isiku, ametiteenust kasutava isiku või kliendi tegevusele ja asjaoludele, mis viitavad rahapesule või terrorismi rahastamisele või mille seotus rahapesu või terrorismi rahastamisega on tõenäoline, sealhulgas keerukatele, suure väärtusega ja ebatavalistele tehingutele, millel ei ole mõistlikku majanduslikku eesmärki.¹²⁶

Seega on viited nii siseriiklikus õiguses kui ka IV direktiivis kaudselt olemas, kuid selgitamata on jäänud täpsemalt, et mida peetakse konkreetselt majanduslikult põhjendamata tehinguks. Siinkohal tuleb appi kohtupraktika, mis on läbi kõigi kolme kohtuastme pannud paika 5 kriteeriumit, et millal loetakse tehing majanduslikult põhjendatuks. Autor on põhjalikumalt selgitanud kriteeriumeid käesoleva magistritöö peatükis 2. Kuna tehingu majandusliku põhjendatuse näol on tegemist mõistega, mis on määratlemata ning mida tuleks hinnata iga kaasuse puhul eraldi, siis annab see aluse selleks, et jõuda järeldusele, et Eesti kohtupraktikast tulenev majandusliku põhjendatuse põhimõte on samastatav IV direktiivi artikkel 18 lõikes 2 sätestatud majandusliku põhjendatuse põhimõttega. Siinkohal ei ole IV direktiivist tulenevaid täpsemaid suuniseid, et mida peetakse konkreetselt majanduslikult põhjendatud tehinguks ning mida mitte, seega ei ole alust antud juhul ka kahelda selles, et Eesti kohtupraktikat ei võiks samastada IV direktiivist tuleneva põhimõttega tehingu majandusliku põhjendatuse juures. Antud juhul on raske öelda, et IV direktiivi puhul mõeldud tehingu majanduslik eesmärk oleks identne sisu poolest Eesti kohtupraktikast tulenevate

¹²⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849 (viide 6), lk 94.

¹²⁵ Rahapesu ning terrorismi ja massihävitussrelvade leviku rahastamise vastu võitlemise rahvusvahelised standardid (viide 38), lk 13-14.

¹²⁶ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (viide 30).

majandusliku põhjendatuse põhimõttega. Kuna tehingu majandusliku põhjendatuse puhul on tegu määratlemata õigusmõistega, millel on lai tõlgendamisruum, siis ei saa ka väita, et Eesti kohtupraktikast tulenevad kriteeriumid ei võiks olla samastatavad IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tuleneva tehingu majandusliku eesmärgist tuleneva põhimõttega.

3.3.3. Millised oleksid majandusliku põhjendatuse kriteeriumid Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivi (EL) 2015/849 artikkel 18 lõike 2 sisustamisel

Hetkel ei ole IV direktiivi artikkel 18 lõige 2 täpselt välja toonud kindlaid kriteeriume, mida peetakse IV direktiivi valguses majanduslikult põhjendatud tehinguks ja mida mitte. Magistritöö autor saab aru, et siinkohal on soovitud jätta tõlgendamise ruum erinevate kaasuste puhuks, kuid juhul kui oleks vaja siiski paika panna kindlad kriteeriumid, et millal loetakse tehing majanduslikult põhjendatuks, siis on võimalik siinkohal tõmmata analooge ka Eesti kohtupraktikast tulenevate kriteeriumitega.

Seega võiksid olla majandusliku põhjendatuse kriteeriumid IV direktiivi artikli 18 lõike 2 sisustamisel järgmised – esiteks, et tehing oleks seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega. Teiseks kriteeriumiks on asjaolu, et kahe äriühingu vahel tehtava pangaülekande puhul peab olema majanduslik seos. Kolmandaks kriteeriumiks on see, et tehing ei tohi toimuda näilike dokumentide ning arvete alusel. Neljandaks kriteeriumiks majandusliku põhjendatuse puhul on pangaülekande toimumine äriühingu seaduslikult lubatava tegevuse raames, ehk tegu on äriühingu toimimisega oma tavapärasel äritegevuses. Viiendaks kriteeriumiks, mis tõestab, et tehing on majanduslikult põhjendatud on pangaülekande selgituse abstraktsuse puudumine.

Eelpool kirjeldatud viis kriteeriumit on piisavad selleks, et tuvastada tehingu majanduslik sisu ning seetõttu võiksid need kriteeriumid olla ka IV direktiivi artikkel 18 lõike 2 juures välja toodud. Autor on arvamusel, et olgugi, et soovitakse tagada pigem abstraktsus antud õigusmõiste all ning sellest tulenev tõlgendamise ruum, siis on eelpool kirjeldatud 5 kriteeriumit enda olemuselt samuti piisavalt laiad, ega suru majandusliku põhjendatuse põhimõtet kindlatesse raamidesse. Siiski jääb alles ka teatud tõlgendamise ruum, kuid olemas on seadusandjale ka kindlad kriteeriumid, mida on võimalik arvestada. Seega lähtuvalt eeltoodust on autor seisukohal, et IV direktiiv küll puudutab tehingu majandusliku põhjendatuse küsimust, kuid antud põhimõtte kriteeriumite lahti kirjutamine ei oleks kindlasti liiast ning aitaks kaasa suurema õigusselguse loomisesse.

3.4. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ja eesti kohtupraktikas väljatöötatud majandusliku põhjendatuse kriteeriumite omavahelise suhte olemus ja kooskõla

IV direktiiv laiendas riskipõhise lähenemise mõistet, võrreldes III direktiiviga. Kuna riskipõhine lähenemise näol on tegemist siiski rahapesu ennetava meetmega, kuna tugevdatud hoolsusmeetmeid rakendatakse kliendi suhtes juhul, kui realiseerub mõni riskifaktor. Majandusliku põhjendatuse kriteeriumite puhul, mis tulenevad kaudselt nii IV direktiivist, RahaPTS-ist kui ka kohtupraktikast, on tegemist tagajärgedele keskenduvate kriteeriumitega, kuna neid hinnatakse alles siis kui rahapesu on juba toime pandud või on kahtlus rahapesu toime panemises.

Kas ennetava meetme ning tagajärgedele keskenduvate kriteeriumite vahel on võimalik luua teatud kooskõla ning kas need on omavahel seotud ning suhtes? Omavahelist kooskõla tuleb siinkohal jaatada.

Riskipõhise lähenemise puhul on kolm riskikategooriat. Esimene neist on kliendirisk, mille puhul on välja toodud, et kliendiriskiks on riskifaktorid, mis tulenevad tehingus oleva isiku või kliendi isikust, muuhulgas kuulub sinna riskigruppi ka osutatava teenuse liik ja iseloom. Mida selle all mõeldud on? Seda, et tootel või teenusel puudub majanduslik mõttekus. Muuhulgas on riskifaktoriks peetud ka ärisuhte iseloomu.¹²⁷ Seega on võimalik siinkohal paralleele tuua kohtupraktikast tulenevate majandusliku põhjendatuse kriteeriumitega. Ka majandusliku põhjendatuse kriteeriumite kohaselt on oluline, et esiteks oleks tehtav pangatehing seotud ettevõtte reaalse majandustegevusega. Teiseks oluliseks kriteeriumiks on kolm kohtuastet pidanud seda, et kahe äriühingu vahel tehtava pangaülekande puhul peab olema majanduslik seos, ehk kaks äriühingut on omavahel seotud läbi äriliste suhete. Seega on omavaheline seos täiesti olemas ning põhjendatud, olenemata sellest, et ühelt poolt on tegu ennetava meetmega ning teisalt tagajärgedega tegelevate kriteeriumitega. Seos tuleneb sellest, et nii ennetavas staadiumis kui tagajärgedega tegelevas staadiumis on häirekellaks kahtlane tehing ning ärisuhte iseloom.

Omavaheline seos tuleb ka iga olukorra erineva tõlgendamise juures. Millest see tuleneb? Riskipõhise lähenemise ennetava olemuse puhul on oluline eelkõige see, et iga klient on erinev ning iga risk mis võib kliendiga realiseeruda on erinev. Seega on kohustatud isikutele

¹²⁷ Finantsinspektsiooni soovituslik juhend (viide 27), lk 10.

pandud kohustus tunda oma klienti ning tabada õigel ajahetkel millal on tõenäosus, et võib realiseeruda rahapesu toimepanemise risk. Kohustatud isikul lasub siinkohal kohustus iga riskikategooria mõju määramiseks hindama igas riskikategoorias olevate riskifaktorite realiseerumise tõenäosust. Ka majandusliku põhjendatuse kriteeriumite puhul tuli kohtupraktikast välja asjaolu, et iga kaasus ongi erinev ning autorile jäi mulje, et kuna seadusandja ei ole sõnaselgelt reguleerinud, et mida peetakse majanduslikult põhjendatuks tehinguks ning millised on selle tehingu kriteeriumid, siis on jäetud selles osas õiguse mõistjale vabad käed otsustamaks mida lugeda majanduslikult põhjendatud tehingu kriteeriumiteks ja mida mitte. Seega on omavahel seos nii ennetaval meetmel, mis tuleneb IV direktiivist riskipõhise lähenemise näol, kui ka Eesti kohtupraktikast tulenevatest tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumite vahel.

Teisalt saab tuua omavahelise suhte olemasolu riskipõhise lähenemise ennetava loomuse ning kohtupraktikast tuleneva majandusliku põhjendatuse kriteeriumite vahel läbi eesmärgi. Oluline seos nii riskipõhise lähenemise ennetava meetme kui majandusliku põhjendatuse kriteeriumite vahel on olemas tänu sellele, et tegutsetakse siiski ühisel eesmärgil. Eesmärk on võidelda rahapesu vastu. Olgugi, et üks tegeleb sellega ennetavas staadiumis ning teine tagajärgede staadiumis, kuid eesmärk on ühine ning seotus juba läbi selle. Eesmärgiks on tõkestada rahapesu ning võidelda rahapesu toimepanemise vastu, lihtsalt staadiumid milles seda tehakse on erinevad, kuid see ei tähenda, et nad omavahel ei suhestuks. Seega on omavaheline suhe riskipõhisel lähenemisel ning majandusliku põhjendatuse kriteeriumitel täiesti olemas ning see töötab korralikus sümbioosis.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgist lähtuvalt püstitas autor magistritöö hüpoteesi, milleks oli, et kuna riskipõhise lähenemise näol on tegemist ennetava meetmega rahapesu koosseisu juures ning majandusliku põhjendatuse põhimõtte kriteeriumite juures on lähtunud juba toime pandud rahapesu koosseisust, siis kas rahapesu ennetavaid kriteeriume saab tõlgendada koostoimes juba toime pandud rahapesu mõiste sisustamisega või mitte ning kuidas ennetav meede suhestub tagajärgedega seotud olevate kriteeriumitega. Tulenevalt sellest nägi autor IV direktiivi puhul kahte probleemi praktikas. Esimeseks probleemiks IV direktiivist tulenevalt pidas autor riskipõhise lähenemise juures liiga laia otsustusvabadust kohustatud isikutel, otsustamaks hooldusmeetmete rakendamise riskide hindamise juures. Teiseks probleemiks pidas autor IV direktiivist tulenevat tegelike kasusaajate registripidamise kohustust ning selle väljendumist reaalsuses, kuna see kuulub samuti riskipõhise lähenemise juurde, et tuvastada riske ning neid maandada.

Kuna IV direktiivi näol on tegemist kõige uuema direktiiviga võitluses rahapesu vastu, siis tõi IV direktiiv kaasa ka teatavaid muudatusi, võrreldes III direktiiviga. Võtmemuudatused, mille IV direktiiv endaga kaasa tõi oli esiteks riskipõhise lähenemise reguleerimisala laiendamine, võrreldes Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2005/60 EÜ (edaspidi III direktiiv). Teiseks pani IV direktiiv kohustuse finantsasutustele, et teha kindlaks millal võib klientide puhul rakendada lihtsustatud hooldusmeetmeid ja millal mitte. Kolmandaks laiendas IV direktiiv "riiklike taustaga inimeste" mõistet. Neljandaks lõi IV direktiiv uued ning karmimad nõuded, et hoida registris teavet äriühingute tegelike kasusaavate omanike kohta. IV direktiivis eeldatakse finantsasutustelt riskipõhise lähenemise puhul sisuliselt seda, et nad hindaksid kokkupuudet iga asjakohase riskiga, ning võtaksid kasutusele vastavaid meetmeid riskide vähendamiseks, mis on vastavuses riskide hindamisega. Riskipõhine lähenemisviis, mis on sätestatud IV direktiivis tegeleb EL-i tasandil paremini sellega, et kõrgema riskiga kliendikategooriad oleksid nõuetekohaselt tähistatud ning nendega tegeletaks piisavalt.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise kontekstis peetakse riskiks asjaolu, et ohtu satub majandussüsteem ja kodanike turvalisus. Rahapesu riske võib liigitada erinevatesse kategooriatesse, mis võivad muutuda riskimuutujate mõjul. Rahapesu riski kriteeriumiteks peetakse riikide riski, klientide riski ning teenuste riski. Riskikategooriate kohaldamine on mõeldud selleks, et näha ette ning pakkuda võimalusi, et kontrollida võimalikke rahapesuriske, mis on seotud potentsiaalselt kõrge riskiga klientidega. Seega puudutab

riskipõhine lähenemine kõiki kliente, kuid nende seast selekteeritakse välja kliendid, kelle puhul on oht rahapesu toimepanemiseks kõrgem ning nende puhul kasutatakse siis ka tugevdatud hoolsusmeetmeid. Mõistlikult kujundatud riskipõhiseks lähenemiseks peetakse seda, mida tõlgendatakse kui kriteeriumit, millega mõõta rahapesu riske. Klientide ja tehingute puhul rahapesuriskide identifitseerimine lubab asutustel määrata kindlaks ja rakendada proportsionaalseid meetmeid ja kontrolli, et vähendada neid riske. Järelevalve kliendi tehingute üle on oluline osa riskipõhisest lähenemisviisist. Millal on tegemist potentsiaalselt kõrge riskiga kliendiga? Kõrge riskiga kliendiks peetakse selliseid kliente kui riskikategooriaid kogumis hinnates on tekkinud kahtlus, et kliendi tegevus ei ole tavapärane või läbipaistev, ehk esinevad asjaolud millal rahapesu ja terrorismi rahastamise tõenäosus on suur. Silmas tuleb pidada kindlasti ka seda, et isegi kui klient on tähistatud kõrge riskiastmega, siis ei pruugi klient ilmtingimata tegeleda rahapesu või terrorismi rahastamisega. Juhul kui finantsasutuse töötaja leiab, et tegemist on kõrge riskitasemega kliendiga, siis tuleb kohaldada ka vastavalt hoolsusmeetmeid RahaPTS-i §-dega 19-21, mis puudutab hoolsusmeetmete kohaldamist tugevdatud korras. Riskipõhine lähenemine annab IV direktiivist tulenevalt küll suunised, et tuleks EL-i tasandil tähistada kõrgema riskikategooriaga kliendid, kuid igal finantsasutusel on siiski individuaalne kohustus dokumenteerida ning perioodiliselt üle vaadata individuaalselt enda riskihindamine. Riskipõhise lähenemise täielikuks realiseerumiseks peavad finantsasutused enda jaoks seadma ühesugused hoolsusmeetmed mida järgida.

Järgnevalt analüüsis autor käesolevas magistritöös erinevaid piirkonna rahapesu riske, keskendudes eelkõige EL liikmesriikide vahelisele lõhele. Tulenevalt magistritöö probleemidest pidas autor oluliseks näitlikustada EL liikmesriikide äärmiselt ebavõrdset võimekust võidelda rahapesu vastu. Oluline on märkida, et olenemata sellest, EL tasandil on reguleeritud võitlus rahapesu vastu ning liikmesriigid peaksid küllaltki ühtlasel tasemel olema rahapesu esinemise suhtes, siis nii see siiski ei ole ning järgnevalt toob autor välja statistiliste andmete põhjal erinevuse ulatuse EL tasemel ning miks on erinevus niivõrd suur. Autor võttis aluseks Baseli Instituudi 2015. aasta raporti, kus reastatakse riigid rahapesu toimepanemise riski alusel. Raporti kohaselt peetakse kõige suuremateks rahapesu riskidega riikideks EL-is Kreekat, Saksamaad, Itaaliat, Hispaaniat, Hollandit, Küprost ning Lätit. Baseli Instituut leiab, et kõrgema rahapesu riskiga riike iseloomustab sisemine nõrkus, et ennetada rahapesu, muuta avalik- ja finantssektor läbipaistvamaks ning et jõustada AML/CFT raamistikku. Baseli Instituut toob enda raportis välja ka madala rahapesuriskiga riigid, milleks on Soome ning Eesti. Baseli Instituut leiab, et madala rahapesuriskiga riikides on tugev vastavus AML/CFT

tasemele, kõrgel tasemel avaliku- ning finantssektori läbipaistvus ning madal korruptsiooni tase. Eesti puhul oli indeksiks 3.19, kuid Läti puhul oli selleks numbriks seevastu 4.98, mis on üsna tuntav erinevus 10-palli skaalal. Mistõttu saab siinkohal rääkida sellest, et EL liikmesriikides ei tohiks olla nii suur erinevus rahapesu suhtes ning on alust kahelda selles, et riigid järgivad ühtlasel tasemel riskipõhist lähenemist ning peavad selle üle ka vastavalt järelevalvet.

Teises peatükis analüüsis autor kohtupraktikat, et selgitada välja, kas Eesti kohtupraktika on sisustanud piisavalt majandusliku põhjendatuse kriteeriume või mitte. Olemas on majandusliku põhjendatuse kriteeriumid Eesti õiguses, kuid korrektselt ning sõnaselgelt seda karistusõigusesse puutuvates seadusaktides kirjas ei ole, et oleks võimalik teha kindlaks, et just nende kriteeriumite alusel loetakse tehing majanduslikult põhjendatuks. Kuna majandusliku põhjendatuse puhul on vaja tõlgendamise, siis on majandusliku põhjendatuse puhul tegemist määratlemata õigusmõistega, mida tuleb hinnata iga kaasuse juures siiski eraldi. Oluline on, et iga üksikjuhtumi puhul hinnataks erinevalt asjaolusid ning anda asjakohastele asutustele võimalus anda olukorrale enda nägemus ning tõlgendus, et kas tehing on majanduslikult põhjendatud või mitte. Kui lugeda FATF-i soovitusi, siis on võimalik majandusliku põhjendatuse põhimõtet tõlgendada soovitusel number 10. Soovitus number 10 puudutab hooldusmeetmeid, ehk sarnaselt RahaPTS-ile on tõmmatud paralleele hooldusmeetmete rakendamise osas, kui rääkida majandusliku põhjendamise põhimõttest. Hooldusmeetmete rakendamise juures on FATF märkinud, et finantsasutusel peaks olema keelatud klientidele anonüümsete või ilmselgelt fiktiivsete nimedega kontode kasutamine. Samuti on võimalik hooldusmeetmete rakendamise korral tõmmata paralleele majandusliku põhjendatuse põhimõtte juurde IV direktiivi artikli 18 punktist 2. Seega analüüsis autor kõigi kolme kohtuastme kohtulahendeid, mis puudutasid rahapesu ning jõudis järeldusele, et läbi kolme kohtuastme praktika on võimalik tuua välja 5 kindlat kriteeriumi majandusliku põhjendatuse osas. Olgugi, et kohtupraktika on üsna minimaalne tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriumite osas, siis piisab siiski ka nendest vähestest lahenditest, et tuua välja läbivad kriteeriumid, mis esinesid kõigis kolmes kohtuastmes. Esiteks on oluline pangatehingu seos ettevõtte reaalse majandustegevusega. Teiseks peab kahe äriühingu vahel tehtava pangaülekande puhul olema majanduslik seos, ehk kaks äriühingut on omavahel seotud läbi äriliste suhete. Kolmandaks kriteeriumiks, mis peab olema täidetud, et tehingul oleks majanduslik põhjendus olemas on asjaolu, et tehing ei tohi toimuda näilike dokumentide ning arvete alusel. Ehk lubamatu on jätta muljet justkui toimuks legaalne tehing, kuid tegelikult see nii ei ole. Neljandaks kriteeriumiks majandusliku põhjendatuse puhul on

pangaülekande toimumine äriühingu seaduslikult lubatava tegevuse raames, ehk tegu on äriühingu toimimisega oma tavapärasel äritegevuses. Viiendaks kriteeriumiks, mis tõestab, et tehing on majanduslikult põhjendatud on pangaülekande selgituse abstraktsuse puudumine. Ehk pangaülekande puhul on vajalik, et oleks piisavalt täpselt määratletud tehingu eesmärk ning sisu. Ei piisa siinjuures vaid sõnast “leping”, vaid oluline on võimalikult täpselt määratleda ära milleks tehingut tehakse. Oluline on märkida, et majandusliku põhjendatuse kriteerium on täidetud juhul kui teenuse identifitseerimise võimalus ja teenuse saamise kontrollitavus on tagatud.

Töö kolmandas peatükis analüüsis autor IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise ennetava iseloomu ning Eesti kohtupraktikast tuleneva majandusliku põhjendatuse kriteeriumite omavahelist suhet. Mida võib öelda riskipõhise lähenemise ennetava olemuse kohta? Oluline järeldus riskipõhise lähenemise ennetava olemuse puhul ongi see, et iga klient on erinev ning iga risk mis võib kliendiga realiseeruda on erinev. Seega on kohustatud isikutele pandud kohustus tunda oma klienti ning tabada õigel ajahetkel millal on tõenäosus, et võib realiseeruda rahapesu toimepanemise risk. Oluline on märkida, et Eesti tasandil on riskipõhise lähenemise ennetav olemus end kindlasti ära tasunud, kuna tulenevalt Rahapesu andmebüroo statistikale on rahapesu toimepanemine ning rahapesus kahtlusest teatamine oluliselt vähenenud iga aastaga, seega saab öelda, et olukord on muutumas paremaks.

Autor leidis, et IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise kohaldamisel võib esineda ka kaks probleemi praktikas. Esiteks leidis autor, et probleem võib tekkida kohustatud isiku liialt laia volitusega riskipõhise lähenemise kohaldamisel. Autor leidis, et riskipõhise lähenemise rakendamisel jäetakse kohustatud isikule liialt suur vaba voli, et otsustada kas tegu on kõrge riskiga kliendiga või mitte ning seeläbi tuleb otsustada ka kohaldamisele kuuluvad tugevdatud hooldusmeetmed või mitte. IV direktiivis eeldatakse kohustatud isikutelt riskipõhise lähenemise puhul sisuliselt seda, et nad hindaksid kokkupuudet iga asjakohase riskiga, ning võtaksid kasutusele vastavaid meetmeid riskide vähendamiseks, mis on vastavuses riskide hindamisega. Seega jäetakse liikmesriikidele siiski vaba voli, et otsustada kuidas riskipõhist lähenemist riigis rakendatakse ning ellu viiakse. Loomulikult tuleb järgida direktiivi üle võtmiseks tulenevaid nõudeid ning tingimusi, kuid siiski on iga riigi puhul rangusaste erinev. Teostatakse küll järelevalvet, kuid seni ei ole autori arvates järelevalve piisavalt tõhusalt toimunud. Kui igal riigil oleksid samalaadsed meetmed kasutusel, siis ei oleks EL liikmesriikide puhul nii suuri kääre statistiliste näitajate puhul, mille alusel hinnatakse rahapesu indeksit riikides. Kuidas olla kindel selles, et liikmesriigid rakendavad riskipõhist

lähenemist ühtlase rangusastmega? Autor leiab, et selles ei saagi kindel olla. Kuna kui liikmesriigid kohaldaksid ühtlasel tasemel riskipõhist lähenemist, siis oleks EL liikmesriikide puhul rahapesu indeks ühtlasem kui ta hetkel on. Seega tuleks reguleerida konkreetsete tingimustega kohustatud isikute volitust, mitte jätta liialt suur otsustusvabadus ning reguleerida tuleks sealjuures ka teostatava järelevalve rangust. Autor võrdles Lätit ja Eestit rahapesuriskide osas ning jõudis järeldusele, et tegu on sarnaste jurisdiktsiooniga ning geograafilise asendiga riikidega, kuid Eestis on rahapesu tõkestamine reguleeritud tõhusamalt ning küllaltki suurel määral on Eestis võitlus rahapesu vastu tõhusam, võrreldes Lätiga.

Teise probleemina IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise rakendamise osas praktikas leidis autor, et probleem on tegelike kasusaajate kohta registri pidamisega. Selleks, et takistada rahapesu toimepanemist on IV direktiivi puhul kohustatud isikutel kohustus pidada registrit. Mida on Euroopa Parlament ja nõukogu mõelnud IV direktiivis registri pidamise kohustuse all? IV direktiivis on leitud, et täpne ja ajakohastatud teave tegelikult kasu saava omaniku kohta on võtmeteguriks kurjategijate kindlakstegemisel, kes võivad vastasel korral varjata end äriühingu struktuuri taha. Seepärast peaksid EL-i liikmesriigid tagama, et nende territooriumil siseriikliku õiguse kohaselt asutatud äriühingud koguvad ja hoiavad lisaks põhiteabele, nagu äriühingu nimi ja aadress ning asutamist ja õiguspäraseid omandisuhteid tõendavad dokumendid, ka piisavat, täpset ja ajakohastatud teavet oma tegelikult kasu saavate omanike kohta. Selleks, et juriidiliste isikute ärakasutamise vastu võitlemiseks suurendada läbipaistvust, peaksid liikmesriigid tagama, et tegelikult kasu saavaid omanikke käsitlevat teavet säilitatakse äriühingust eraldi asuvas keskkregistris, tαιelikult kooskõlas liidu õigusega. Olgugi, et IV direktiiv paneb liikmesriikidele kohustused, siis on äärmiselt kaheldav, et kõik EL liikmesriigid rakendavad ühtlasel tasemel ning ühtlase rangusega tegelike kasusaajate registri pidamist, et hõlbustada sealjuures ka riskipõhise lähenemise kohaldamist. Kuna ka riskipõhise lähenemise puhul on võimalik rääkida, et kõik riigid ei ole täida tõenäoliselt ühtlasel tasemel nõutavaid tingimusi, siis on põhjust arvata, et ka registri pidamine ei kulge nii ladasalt. Tegelike kasusaajate registri pidamise kohustus on eelkõige liikmesriigil, seda kohustust ei ole kellelgi teisel. Seega on tegu EL liikmesriikide jaoks järjekordse kohustusega. Loomulikult on riike, kus säärase registri loomine ei ole suureks probleemiks, kuid nagu nähtub ka rahapesu indeksi drastilisest vahest EL liikmesriikide puhul, siis kõigi riikide jaoks ei pruugi see nii lihtne kohustus siiski olla. Seega võib praktikas tekkida probleem tegelike kasusaajate registri pidamisega, kus kajastatud informatsioon ei pruugi olla viimase detailini asjakohane, kuid antud registri eesmärgiks ongi informatsiooni pidev kaasajastamine. Seega näeb autor siinkohal lahendusena info uuendamise tiheduse reguleerimist ning taaskord tuleks

konkreetselt reguleerida teostatava järelevalve rangusastet, et tagada nimetatud muudatuse efektiivne täitmine.

Eesti kohtupraktika vastab oma konkreetsuselt IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tulenevale kohustusele, et liikmesriigid näevad ette, et kohustatud isikud uurivad nii palju kui asjakohane tehinguid millel puudub majanduslik eesmärk. Oluline on siinkohal konkreetsuse rõhutamiseks see, et läbi kõigi kolme kohtuastme on kriteeriumid samasugused. Tulenevalt kohtupraktikast joonistub välja viis olulist kriteeriumit, mida läbi erinevate asjaolude tõlgendati rahapesu puhul kõigis kolmes kohtuastmes. Läbi kõigi kolme kohtuastme joonistuvad välja sarnased lähenemised, et kuidas sisustada majanduslikult põhjendatud tehingu kriteeriume. Kui rääkida Eesti kohtupraktika vastavusest IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tulenevale kohutusele, siis on vastavus täiesti võimalik ning olemas. Kuna tehingu majandusliku põhjendatuse näol on tegemist mõistega, mis on määratlemata ning mida tuleks hinnata iga kaasuse puhul eraldi, siis annab see aluse selleks, et jõuda järeldusele, et Eesti kohtupraktikast tulenev majandusliku põhjendatuse põhimõte on samastatav IV direktiivi artikkel 18 lõikes 2 sätestatud majandusliku põhjendatuse põhimõttega. Siinkohal ei ole IV direktiivist tulenevaid täpsemaid suuniseid, et mida peetakse konkreetselt majanduslikult põhjendatud tehinguks ning mida mitte, seega ei ole alust antud juhul ka kahelda selles, et Eesti kohtupraktikat ei võiks samastada IV direktiivist tuleneva põhimõttega tehingu majandusliku põhjendatuse juures. Juhul kui IV direktiivi artikkel 18 lõike 2 puhul oleks vaja sisustada tehingu majandusliku põhjendatuse kriteeriume, siis on võimalik analoogia korras kindlasti kohaldada ka Eesti kohtupraktikast tulenevaid tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõtte kriteeriume, kuna oma konkreetsuselt vastavad nimetatud kriteeriumid kindlasti IV direktiivi artikkel 18 lõikele 2. Kuna Eesti kohtupraktikast tulenevaid kriteeriume on võimalik samastada ka IV direktiivi artikkel 18 lõikest 2 tuleneva majandusliku põhjendatuse põhimõttega ei näe autor siinkohal põhjust miks mitte kasutada Eesti kohtupraktikast tulenevaid kriteeriume ka IV direktiivi artikkel 18 lõike 2 sisustamisel.

Hüpoteesi seisukohalt on käesolevas magistritöös äärmiselt oluline 3. peatüki alapeatükk 3.4., kus autor jaatab IV direktiivi riskipõhise lähenemise ennetava iseloomu ning Eesti kohtupraktikast tuleneva majandusliku põhjendatuse kriteeriumite olemuselt rahapesu toimepanemise tagajärgedega seotud iseloomu vahelist suhet. Olgugi, et IV direktiivist tuleneva riskipõhise lähenemise näol on tegemist ennetava meetmega ning Eesti kohtupraktikast tulenev tehingu majandusliku põhjendatuse põhimõte on tagajärgedega tegelev meede on nende eesmärk sama. Eesmärgiks on tõkestada rahapesu ning võidelda

rahapesu toimepanemise vastu, lihtsalt staadiumid milles seda tehakse on erinevad, kuid see ei tähenda, et nad omavahel ei suhestuks. Kooskõla seisneb ka selles, et nii riskipõhise lähenemise kui majanduslikult põhjendatud tehingu kriteeriumite puhul on problemaatiline just tehingu iseloom ning ärisuhte olemus. Ehk pooled peavad olema omavahel toimivas ärisuhtes, mida on võimalik ka tõendada, et äritegevus on legaalne, mitte vaid paberil korrektne. Riskipõhise lähenemise ning majandusliku põhjendatuse kriteeriumite omavahelise seosena on võimalik ka välja tuua iga kaasuse eraldi hindamise aspekti. Nii ennetavate meetmete puhul kui ka tagajärgedega tegelevate kriteeriumite puhul lähtutakse eelkõige konkreetsetest tehingutest ning konkreetsetest isikutest ning äriühingutest. On küll olemas nii riskipõhise lähenemise puhul kui ka majandusliku põhjendatuse kriteeriumite puhul kindlad võtted kuidas teha kindlaks kas tegu on rahapesu kahtlusega isikuga või rahapesu toime pannud isikuga, kuid siiski ei unustata ära iga tehingu ning iga isiku erinevust. Seega on omavaheline suhe riskipõhisel lähenemisel ning majandusliku põhjendatuse kriteeriumitel täiesti olemas ning see töötab korralikus sümbioosis.

Autori hinnangul on töö tulemusel täpsustunud Eesti kohtupraktikas kohalduva majandusliku põhjendatuse kriteeriumite olemus. Võimalik on välja tuua viis selget kriteeriumi, rääkides majanduslikust põhjendatusest. Samuti on oluline, et olenemata sellest, et IV direktiivist tulenev ennetav meede, ehk riskipõhine lähenemine ning Eesti kohtupraktikast tulenev majandusliku põhjendatuse kriteeriumid on omavahel igati seoses ning neid saab koostoimes rakendada väga hästi.

RISK BASED APPROACH FROM THE DIRECTIVE (EU) 2015-849 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION 20TH MAY 2015 AND THE ECONOMICAL CRITERIA DEVELOPED BY ESTONIAN JUDICIAL PRACTICE. SUMMARY

Money laundering and terrorist financing can both be categorized as organized crime. These are problems that need to be dealt with at the level of the European Union (hereinafter referred as EU). Money laundering is a considerable threat to EU-s economy and the integrity of the financial system stability.

According to the concept of money laundering in the risk based approach, risk is a fact that the safety of the economical system will be in danger. The risk of money laundering can be classified into different categories which can change depending on the risk variables. There are 3 groups of risks in money laundering: geographical risk, client risk and service risk. The reason for applying the risk categories is to offer a possibility to control risks of money laundering which are connected to clients at higher level of money laundering risk. What can be said about risk based approach which comes from the fourth directive? Every risk is different and every client is different, financial institution has to consider it. Accordingly, financial institution has an obligation to find out when the risk for committing money laundering could occur. Financial institution has an obligation to evaluate the risks in the appropriate risk groups.

The purpose of this master's thesis was to compare and contrast the risk based approach as a resultant of the Directive (EU) 2015-849 of the European Parliament and of the Council 20th May 2015 (hereinafter referred as the fourth directive) and the economical criteria of the transaction, which is developed by Estonian judicial practice. From the aim of this master thesis the author created a hypothesis - "The risk based approach is a preventative measure against money laundering whilst economical criteria from the Estonian judicial practice is a counteractive method for dealing with committed money laundering. Is there a possibility to interpret these together, or not, and is there a common ground between methods of money laundering, which are dealing with prevention and consequences?" There are two problems which would most likely appear upon implementing the fourth directive. Author came to an understanding that applying risk based approach would raise some challenges in practice. Firstly, the financial institution has too wide authority when it comes to risk based approach.

Secondly, there is a potential issue with keeping the beneficial owner's registries and how the control over it would be carried out in practice.

In this master's thesis a systematic-teleological method was used to carry out the research. Since the author compared different countries with their money laundering index and judicial practice, then the comparative-analysing method was also used.

There is a great degree of variability in the EU countries when it comes to their ability to fight money laundering. Despite the fact that in the EU level the fight against money laundering is regulated, there is still a large gap within the money laundering index amongst EU countries. Author compared the risks of money laundering between Estonia and Latvia. The reason why author chose Latvia for the comparison is understandable. Latvia has similar jurisdiction and geographical situation as Estonia. Author analysed Basel 2015 report where countries are ranked based on the risk of committing money laundering. According to the report there are several EU countries which have very high risk of money laundering. According to the Basel report, countries with the highest risk can be defined as having internal weakness in preventing money laundering and changing the public sector to be more transparent. In addition, there are problems with enforcing AML/CFT framework. Within the EU, there are also member countries, which have low risks towards money laundering, such as Estonia and Finland. Additionally, Moneyval found that Estonia has a very good ability to prevent money laundering. Therefore, it is possible to conclude that there is a gap between the ability in preventing money laundering within EU countries.

In penal code or in the money laundering and terrorist financing prevention act there is no specific section which explains when the transaction is economically reasonable, and when is it not. Since the economical criteria of the transaction is unspecified in the criminal law, then it is important to analyse judicial practice. Author analysed judicial practice throughout all three steps of Estonian court system and came to conclusion that there are 5 certain criteria when the transaction is deemed economically reasonable. First criterion is that there has to be a connection between the transaction and the company's real business activity. Second criterion is that transactions between two companies must have an economical connection, which means that companies have to be connected through a business relationship. Third criterion is that transaction cannot take place through fictitious documents and fictitious invoices. Fourth criterion is that the transaction has to be made through activity which is legally permitted, which means that company acts in its usual business activity. Fifth, and the

last criterion is that the transaction cannot have an abstract explanation. If the explanation is a vague description such as “contract”, then it will definitely raise some questions from the financial institution.

Author came to an understanding that applying the risk based approach in practice would raise some challenges in practice. First issue would be that the financial institution has too broad authority. Financial institution has the right to decide whether the specific client is higher risk or not, and does the client need a stronger due diligence. Compared to the third directive, the fourth directive extends the scope of risk based approach. In the fourth directive financial institutions have to evaluate every contact with every risk and according to that they have to take precautionary measures in order to reduce risks, whilst complying with the risk based approach. Hence, the fourth directive gives quite a broad and non-specific authorization for the EU members on how to implement and carry out the risk based approach. Of course, it is necessary to follow the requirements from the fourth directive, but every country has different level of severity on how to carry out these requirements. If every country would comply with the requirements from the fourth directive to the same degree, then there would not be such drastic differences in the money laundering index. For example, Estonia and Latvia are relatively similar countries, but money laundering index is very different for each country. Of course there are control mechanisms for risk based approach, but as is seen from the third directive, there are big differences in EU member capability for preventing money laundering. The difference can be reasoned with different reports regarding money laundering. Since the EU member countries have to comply to the law from the directive then it is difficult to believe that the situation will improve significantly in terms of preventing money laundering, because the member countries did follow risk based approach differently before the fourth directive. Since the fourth directive does not specify the control mechanism over the risk based approach enough, then the financial institutions still possess a high level of freedom for deciding when to implement the higher risk level. As a second issue with regards to the fourth directive author found that, there will be a problem with keeping the beneficial owners registries. For preventing the money laundering the fourth directive puts an obligation to each EU member country. EU member countries have to create a registry for identifying and maintaining certain information about beneficial owners within their jurisdiction. It is doubtful that the member countries will comply this requirement as precisely as possible. Keeping the registry is a part of risk based approach. In practice, it is difficult to predict whether all member countries will keep their registries updated or not. As a solution to this particular problem, there could be a regulation which obliges the EU member countries to

update the registry within certain time frames, as there is no specific time period specified right now. Such an obligation to update registries regularly, would discipline member countries, and could only be beneficial for preventing money laundering.

Article 18 section 2 stipulates that member states shall require obliged entities to examine, as far as reasonably possible, the background and purpose of all complex and unusually large transactions, and all unusual patterns of transactions, which have no apparent economic or lawful purpose. Estonian judicial practice definitely corresponds to the fourth directive article 18 section 2 with the same level of concreteness, as throughout all three court levels the criteria are the same. Also, as a result of this master's thesis, the author can say that the economic criteria of the transaction according to the judicial practice in Estonia can be identified with the fourth directive article 18 section 2. In the fourth directive there are no instructions that explain what is meant as a transaction which has no economic criteria. Author finds that these criteria can come from the judicial practice with its concreteness through all three levels.

Given the purpose of this master's thesis was to find out the ratio between risk based approach and economic criteria. The author concludes, that there is a ratio between these two terms. Despite the fact that the risk based approach that comes from the fourth directive is a preventive measure and the economic criteria is based on the consequences of committing money laundering as a crime, the aim for both is the same – to fight against money laundering. The stage at which each of these measures are taken into consideration is different, but it does not matter, because the aim is the same for both measures, to fight against money laundering. There is also a second big similarity between the measures. They are similar as both evaluate the difference of the client and the case in court. Throughout the judicial practice, it is understandable that every case is handled differently. The risk base approach also evaluates every client individually. Again, the time-line for using the measure is different, risk based approach is a preventative measure whilst economical criteria is all about committed money laundering, but there is a similarity between them despite the different time-line at which they are used. The author also found that both measures consider a questionable transaction to be enough of a reason to spark suspicion. In the phase of risk based approach the financial institution has an obligation to survey the transactions and the client has to prove that the transaction was associated with the company's economic activity. Similarly, in the judicial practice, questionable transactions need to be proven to be involved in the company's economic activity by the client. So again, despite the different time-line,

there is a similarity between the two measures. As a conclusion, the author has to say that there is a significant overlap between risk based approach from the fourth directive and the economic criteria of the transaction from the Estonian court practice.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Bowen, A., Galeotti M. - Latvia and money laundering: An examination of regulatory and institutional effectiveness in combating money laundering.
2. Feldmanis, L., Ploom, T. - Rahapesu kriminaliseerimine: kelle suhtes ja millise põhjendusega?. – Juridica, nr3, 2007.
3. Grauberg, T. - Majandusliku tõlgendamise meetod: tehingu sisu ja vormi tähendus maksustamisel. Maksumaksja 2009, nr 1.
4. Met-Domestici, A. – The reform of the fight against money laundering in EU. – Eucrim, nr 3, 2013.
5. Pikamäe, P., Sootak, J. Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015.
6. Raa, R. - Sissejuhatus pangandusõigusesse. – Juridica, 2001, nr 3.
7. Raa, R., Siibak K. - Pangasaladus. – Juridica, 2002, nr 3.
8. Ryan, D., Gilbert A., Lavine J., Meyer A. - Regulatory brief. A Publication of PwC's financial services regulatory practice.
9. Tibar, I. - Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. – Juridica, nr 8, 2007.
10. Ulst, I. - Rahapesu ja terrorismi finantseerimine: regulatiivsed aspektid ja finantssüsteemi kaitsmine. – Juridica, 2003, nr 7.

Kasutatud normatiivmaterjal

11. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamine ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ.
12. Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 17.12.2015,9.
13. Krediidiasutuse seadus. - RT I 1999, 23, 349 ... RT I, 31.12.2015, 43.
14. Raamatupidamise seadus. - RT I 2002, 102, 600 ... RT I, 30.12.2015, 65.
15. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. - RT I 2008, 3, 21 ... RT I, 11.03.2016, 6).
16. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 106.

Kasutatud muud allikad

17. Ameerika Luure Keskagentuuri koduleht. Arvutivõrgus: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2086.html>. (10.03.2016).
18. Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi koduleht. Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/j/inl/rls/nrcrpt/2014/vol2/222471.htm>. (10.03.2016).
19. Baseli Instituudi koduleht. Arvutivõrgus: https://index.baselgovernance.org/about_us. (12.03.2016).
20. Baseli Instituudi 2015. aasta rahapesu indeksi raport. Arvutivõrgus: https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2015.pdf. (12.03.2016).
21. Euroopa Nõukogu koduleht. Arvutivõrgus: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/About/About_MONEYVAL_en.asp. (12.03.2016).
22. Euroopa Parlamendi pressiteade. Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/news/et/news-room/20150513IPR55319/Karmimad-reeglid-rahapesuga-v%C3%B5itlemiseks>. (03.03.2016).
23. Financial Action Task Force on Money Laundering. The 40 recommendations.
24. The Financial Action Task Force – Guidance for a risk-based approach. The Banking sector, lk 15. Arvutivõrgus: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf>. (12.04.2016).
25. Finantsinspeksiooni soovituslik juhend “Rahapesu ja terrorismi tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes“. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf (06.04.2016).
26. Jemberga S., Purina E. - U.S Pressures Latvia to clean up its non-resident banks. - Re: Baltica. Arvutivõrgus: http://www.rebaltica.lv/en/investigations/dirty_money/a/1316/u_s_pressures_latvia_to_clean_up_its_non-resident_banks.html. (12.03.2016).
27. Kanada Finantstehingute ja –aruannete analüüsi keskuse juhised riskipõhise lähenemise ja rahapesu ja terrorismi rahastamise võitluse osas. Arvutivõrgus: <http://www.fintrac-canafe.gc.ca/publications/rba/rba-eng.pdf> (06.04.2016).

28. Moneyval. – Raport neljanda hinnangu kohta – Kokkuvõte. Rahapesu ja terrorismi rahastamise võitluse kohta. Arvutivõrgus: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL\(2014\)ESTONIA_20_SUMM_9%2010%2014%20\(3\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/Evaluations/round4/MONEYVAL(2014)ESTONIA_20_SUMM_9%2010%2014%20(3).pdf). (12.03.2016).
29. Nõuded krediidi- ja finantseerimisasutuse poolt kehtestatavatele protseduurireeglitele ning nende rakendamisele ja täitmise kontrollimisele. - RT I 2008, 29, 428 ... RT I, 29.06.2012, 64.
30. Politsei- ja Piirivalveameti Rahapesu andmebüroo koduleht. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/et/organisatsioon/rahapesu/> (05.04.2016).
31. Rahapesu andmebüroo Aastaraamat 2014. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> (07.04.2016).
32. Rahapesu andmebüroo soovituslik juhend rahapesu kahtlusega tehingute tunnuste kohta, lk 4-5. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/258252.pdf> (27.03.2016).
33. Rahapesu andmebüroo Ülevaade sularaha liikumisest üle Eesti-Venemaa piiri ja Eesti Panga poolt väljastatud sularahast aastatel 2011-2013. Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/349391.pdf> (05.04.2016).
34. Rahapesu ning terrorismi ja massihävitusrelvade leviku rahastamise vastu võitlemise rahvusvahelised standardid, FATF-i soovitused. Arvutivõrgus: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF-40-Rec-2012-Estonian.pdf>. (07.04.2016).
35. The Wolfsberg Group. – Wolfsberg statement guidance on a risk based approach for managing money laundering risks.

Kasutatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

36. HMKo 1-13-3856
37. HMKo 1-08-167
38. HMKo 1-10-4995
39. HMKo 1-09-10314
40. HMKo 1-12-380
41. PMKo 1-13-8826
42. RKHKo 3-3-1-46-11
43. RKHKo 3-3-1-76-14
44. RKKKm 3-1-1-97-13

45. RKKKm 3-1-1-96-13
46. RKKKo 3-1-1-94-14
47. TIRnKm 1-10-4995
48. TlnRnKm 1-13-5747
49. TlnRnKo 1-12-12477
50. TlnRnKo 1-09-15385

Euroopa Kohtu kohtupraktika

51. EKo C-653/11, Her Majesty's Commissioners of Revenue and Customs vs. Paul Newey.

Kasutatud lühendid

AML/CFT	Rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu võitlemise raamistik
EL	Euroopa Liit
FATF	Rahapesuvastane töökord
III direktiiv	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005, Rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta
IV direktiiv	Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamine ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ
MKS	Maksukorralduse seadus
KarS	Karistusseadustik
KAS	Krediitiasutuste seadus
RAB	Rahapesu andmebüroo
RahaPTS	Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus
RPS	Raamatupidamise seadus
TsÜS	Tsiviilseadustiku üldosa seadus

Lihthtsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristiina Šesterikov,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthtsentsi) enda loodud teose „Euroopa parlamendi ja nõukogu 20.05.2015 direktiivist (EL) 2015/849 tuleneva riskipõhise lähenemise ja Eesti kohtupraktikas väljatöötatud majandusliku põhjendatuse kriteerium“, mille juhendaja on PhD Marko Kairjak,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihthtsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016